

**ԵՐԵՎԱՆԻ Վ. ԲՐՅՈՒՍՈՎԻ ԱՆՎԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ԼԵԶՎԱՀԱՍԱՐԱԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ**

ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ ԱԼԻՆԱ ՀԵՆՐԻԿԻ

**ՓՈԽԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՏԵՐՄԻՆԱՍՏԵՂԾ ՄԻՋՈՑ
ԲԺՇԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՔՍՏԵՐՈՒՄ**

Ատենախոսություն

Ժ.02.07–«Ռումանագերմանական լեզուներ» մասնագիտությամբ
բանասիրական գիտությունների թեկնածուի գիտական
աստիճանի համար

Գիտական ղեկավար՝ Բ.Գ.Թ., դոցենտ Սվետլանա Մարգարյան

ԵՐԵՎԱՆ – 2018

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	4
--------------------	---

ԳԼՈՒԽ I

ՓՈԽԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԵՐՊԸ ՃԱՆԱԶՈՂԱԿԱՆ

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

1.1 ՓՈԽԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՃԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑԻՑ ՄԻՆՉԵՎ ՃԱՆԱԶՈՂՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԻՔ.....	14
1.2 ՓՈԽԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՐՄԻՆԱՍՏԵՂԾ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....	28
1.3 ՓՈԽԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ ԲԺՇԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՐՄԻՆԱՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ.....	39
1.4 ՓՈԽԱԲԵՐԱԿԱՆ ԼԵԶՎԱՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ԲԺՇԿԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ.....	46
ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....	58

ԳԼՈՒԽ II

ՓՈԽԱԲԵՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ՏԵՐՄԻՆԱՍՏԵՂԾ ՄԻՋՈՑ

ՆԵՐՔԻՆ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԲԺՇԿԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԱՅԼ

ՈԼՈՐՏՆԵՐԻ ՏԵՐՄԻՆԱՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐՈՒՄ.....

59

2.1 ՄԱՐԴՈՒ ԿԵՆՍԱԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԲԵՐ ՈԼՈՐՏՆԵՐԻՑ ՍԵՐՈՂ
ԱՂԲՅՈՒՐ-ՏԻՐՈՒՅԹՆԵՐԸ

2.1.1 Անձին բնորոշ հոգեհուզական վիճակները, անատոմիական թերությունները և
սոցիալական կարգավիճակները՝ որպես աղբյուր-տիրույթ.....

68

2.1.2 Առարկայական աշխարհը՝ որպես աղբյուր-տիրույթ.....

73

2.1.3 Մասնագիտությունը, զբաղմունքը և կենսակերպը՝ որպես աղբյուր-
տիրույթ.....

76

2.1.4 Առասպելաբանությունը՝ որպես աղբյուր-տիրույթ.....

86

2.1.5 Տեղեկատվական տեխնոլոգիայի տերմինահամակարգը՝ որպես աղբյուր-
տիրույթ.....

92

2.1.6 Պատերազմը՝ որպես աղբյուր-տիրույթ.....

97

2

2.1.7 ճարտարապետության և մեքենաշինության տերմինահամակարգերը՝ որպես աղբյուր-տիրույթ.....	102
2.2 ԲՆԱՍՏԵՂԾ ԴԱՇՏԻՑ ՍԵՐՈՂ ԱՂԲՅՈՒՐ-ՏԻՐՈՒՅԹՆԵՐԸ.....	110
2.2.1 Բնությունը՝ որպես աղբյուր-տիրույթ.....	111
2.2.2 Սննդանունները՝ որպես աղբյուր-տիրույթ.....	116
2.2.3 Գունանունները՝ որպես աղբյուր-տիրույթ.....	120
2.2.4 Ձայնանունները՝ որպես աղբյուր-տիրույթ.....	124
2.2.5 Կենդանական աշխարհը՝ որպես աղբյուր-տիրույթ.....	126
ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....	133
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ.....	135
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	137
ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ.....	156

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Գիտատեխնիկական բազմաշերտ զարգացումները, որոնք 20-րդ դարասկզբից սկսած՝ բուռն վերելք ապրեցին, նպաստեցին միջգիտական կապերի մերձեցմանը, ինչն էլ իր հերթին նպաստեց, որ գիտության և արդյունաբերության որոշակի ոլորտների բառապաշարային միավորները հատեն ոլորտային սահմանները և տեղաշարժվեն այլ բնագավառներ: Արդյունքում, կարևորվեց միջգիտակարգային տերմինահամակարգերի լեզվանյութի համալիր ուսումնասիրությունը և տերմինների ճշգրիտ վերարտադրումը մայրենի լեզվով, ինչպես նաև ստեղծված նոր տերմինների իմաստաբանական և կառուցվածքային վերլուծությունը, թարգմանությունը և մեկնությունը: Ընդամին, բոլոր լեզուներում յուրաքանչյուր առանձին գիտակարգի տերմինաբանություն մշտապես փոփոխվում է և կանոնավոր կերպով համալրվում նոր միավորներով՝ ուսումնասիրության ենթարկվելով լեզվաբանության առանձին ճյուղի՝ տերմինաբանության ոլորտում (տե՛ս Гринёв 2000, 2004; Реформатский 1968; Суперанская, Подольская, Васильева 2003):

Գիտատեխնիկական նվաճումների և լեզվի հարաճուն փոփոխությունների արդյունքում բազմադարյա ակունքներ ունեցող տերմինահամակարգերը նույնպես փոփոխվում են և համալրվում նոր միավորներով՝ պայմանավորված գիտության զարգացման միտումներով, առաջանցիկ գիտական լեզվամտածողությամբ, միջմշակութային հեռահաղորդակցության մասշտաբներով, ժամանակային և տարածական անջրպետների վերացմամբ: Նշենք, որ բժշկագիտության անգլալեզու տերմինահամակարգը, որի ձևավորումը հարյուրամյակների պատմություն ունի, առ այսօր շարունակում է ակտիվորեն զարգանալ և ընդգրկել այնպիսի միավորներ, որոնք չեն կազմավորվում դասական լեզուների՝ լատիներենի և հունարենի լեզվանյութի հիմքով: Ընդամին, լեզվաբանների կողմից առանձնացվում են տերմինաստեղծ տարբեր աղբյուրներ (տե՛ս Աղայան 1971, 1978; Առաքելյան և այլք 2008; Ղազանջյան 1977; Алексеева 1998; Винокур 1939; Галкина-Федорук 1954; Глухова 1987; Голованова 2008; Даниленко 1977; Котелова 1970; Кубрякова 1997; Лейчик 1973; Лотте 1961; Мотченко 2001; Реформатский 1961; Татаринов 2006; Brunt 1998; Rodin, Jack 1989; Sager 1990, 1996, Segen 1992) և, ելնելով սույն հետազոտության նպատակից և առաջադրված

խնդիրներից, նպատակահարմար ենք գտնում սահմանափակվել տերմինաստեղծ այն աղբյուրների ընդհանուր դիտարկմամբ, որոնք հատուկ են բժշկագիտական անգլալեզու տերմինահամակարգին:

Մասնավորապես, բժշկագիտությանն առնչվող տարատեսակ գրականության քննությունից պարզել ենք, որ հունալատինական հիմքով լեզվանյութից զատ՝ բժշկագիտության ոլորտի տերմինները ներկայումս ստեղծվում են բառակազմական տարբեր եղանակներով, ինչպես օրինակ՝ սկզբնատառային կրճատմամբ, որի արդյունքում ձևավորվում են այնպիսի հապավական միավորներ (Օհանյան 2013), ինչպիսիք են, օրինակ՝ **AFORMED** (alternating failure of response, mechanical, to electric depolarization), **FISH** (fluorescent in situ hybridization), **SAD** (seasonal affective disorder), **TEDD** (total end-diastolic diameter), **VZIG** (varicella-zoster immune globulin), **ZEPP** (zero end-expiratory pressure) և այլն (Stedmans Online Medical Dictionary, <<http://stedmans-online.com/webFiles/Dict-Stedmans28/APP06.pdf>>):

Բժշկագիտական տերմինահամակարգի կայուն միավորներից են նաև հատուկ անուն պարունակող կամ անվանային կազմով կաղապարները՝ անունադիր-տերմինների (այլ կերպ՝ տերմին-էպոնիմներ կամ անվանադիրներ) (Օհանյան 2013) և տեղանուն-տերմինների (այլ կերպ՝ տերմին-տոպոնիմներ) տեսքով, որոնց բաղադրիչային կազմում կա հատուկ գոյականով լրացում (Мотченко 2001): Այս միավորները կլինիկական ախտանշանի, հիվանդության, համախտանիշի, հիվանդության ախտորոշման, բուժման կամ հետազոտության մեթոդի անվանումներ են, որոնք ածանցվում են բժշկության ոլորտում հայտնի գիտնականների, բժիշկների և կլինիցիստների անուններից, ինչպես նաև աշխարհագրական տեղանուններից (Ferguson, Thomas 2014; Budrys 2005), ինչպես օրինակ՝ **Addison's Disease**, **Alzheimer's Disease**, **Bartter's Syndrome**, **Jacksonian Seizures**, **Krukenberg Tumor**, **Potter's Complex**, **Schilling's Test**, **Vincent's Infection**, **Stockholm Syndrome** և այլն (Harvard Health Publishing, Harvard Medical School <<http://www.health.harvard.edu/>>):

Հարկ է նշել, սակայն, որ բժշկագիտական անգլալեզու տերմինահամակարգը համալրվում է նաև տերմիններով, որոնց հիմքում **ընդհանուր գործածական բառամթերքի միավորների բառիմաստների փոփոխությունն է**: Տվյալ դեպքում

բառիմաստի այսպիսի փոփոխություն առաջանում է միավորի իմաստի փոխաբերացման արդյունքում, ինչի հիմքում ընկած է բառիմաստի արտաքին, ներքին կամ գործառության շրջանակներում, նմանօրինակությունը կամ կցորդությունը (Սահակյան 2012): Պետք է նաև արձանագրել, որ լեզվի ներքին բառակազմական եղանակներով (հապավում, անունադիր-տերմինների և տեղանուն-տերմինների ստեղծում) ստեղծված միավորների քննությանը անդրադարձ է կատարվում բժշկագիտական անգլալեզու տերմինների ուսումնասիրությանը նվիրված գրեթե բոլոր աղբյուրներում, սակայն բժշկագիտության բնագավառում կիրառվող փոխաբերական միավորների համակողմանի ուսումնասիրությունը հեռու է բավարար լինելուց: Հետևաբար, անհրաժեշտություն է ծագում ապահովել բժշկության մեջ լայնորեն գործածվող այս միավորների համալիր հետազոտությունը, ինչը կարող է նպաստել ոչ միայն ծառացող թարգմանչական խնդիրների լուծմանը, այլև բառարանագրության արդյունավետ մոտեցումների կիրառմանը:

Բժշկությունը, ի թիվս բազմատարր գործունեության, ենթադրում է բժիշկ-հիվանդ փոխհարաբերություն, մասնագիտական տեղեկատվության և գիտական բացահայտումների մասին տվյալների հաղորդում և տարածում հասարակության լայն շրջանում, ինչպես նաև բուժական, կլինիկական, ախտորոշիչ և գիտահետազոտական գործունեության ծավալում: Նշվածն իրագործելու նպատակով անհրաժեշտ է լավագույնս տիրապետել բժշկագիտական խոսքի հմտություններին, ինչի հիմքում ընկած է մասնագիտական տերմինների լիարժեք յուրացումն ու անսխալ կիրառությունը: Ընդ որում՝ մասնագիտական բառամթերքի իմացությունն ապահովելու ճանապարհին հարկ է նաև անդրադարձ կատարել նոր տերմինների, մասնավորապես՝ լայն գործածություն ստացած փոխաբերական միավորների քննությանը:

Նկատենք, որ լեզվաբանական տեսությունների շրջանակում նկատելի է փոփոխություն այն առումով, թե ինչպես է դիտարկվում փոխաբերական միավորների կիրառությունը գիտության ոլորտում: Եթե նախկինում փոխաբերությունն ընկալվում էր որպես գեղարվեստական արտահայտչամիջոց, և հետևաբար, գիտության ոլորտում այն կիրառելու մասին մտածելն ավելորդ էր, ապա ներկայումս փոխաբերությունը գլխավորապես դիտարկվում է ճանաչողական լեզվաբանության տեսանկյունից և

համարվում է մտածողության վերջնարդյունքների, գիտական հասկացությունների և աշխարհի լեզվական պատկերի խոսքայնացմանն ուղղված արդյունավետ և գործածական միջոց (Арутюнова 1990):

Սույն աշխատանքի շրջանակում կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքում պարզ է դառնում, որ բժշկության ոլորտի տերմիններից զատ՝ շատ հաճախ կիրառվում են ճանաչողական դեր ունեցող փոխաբերական միավորներ: Հետազոտության արդյունքում նաև պարզել ենք, որ այս արտահայտչամիջոցների գործածությունը սկիզբ է առել դեռևս անտիկ ժամանակաշրջանում՝ որպես մարդու օրգանիզմի առանձնահատկությունների մասին տեղեկատվության գաղտնագրման, փոխանցման և տարածման յուրատիպ միջոց՝ պայմանավորված տվյալ տերմինահամակարգում անհրաժեշտ լեզվամիավորների բացակայությամբ, օրգան-համակարգի ուսումնասիրությունների վերաբերյալ ձևավորված գիտելիքահեն, մշակութահեն սովորույթներով և կրոնական համոզմունքներով, ինչպես նաև լեզվաճանաչողական և հաղորդակցական նպատակների իրագործմամբ:

Բժշկագիտական տարաբնույթ գրականության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ փոխաբերական միավորները լայն կիրառություն ունեն բժշկության գրեթե բոլոր ճյուղերում՝ ինչպես տեսական բժշկության ոլորտում, այնպես էլ կլինիկական գործունեության բնագավառում: Մեր կողմից փորձ է արվել ուսումնասիրել մասնավորապես փոխաբերական այն միավորները, որոնք լայն կիրառություն ունեն ներքին հիվանդությունների բնագավառի այնպիսի գիտաճյուղերում, ինչպիսիք են՝ **սրտաբանությունը, թոքաբանությունը, գաստրոէնտերոլոգիան, նեֆրոլոգիան, արյունաբանությունը, էնդոկրինոլոգիան, ռազմադաշտային թերապիան, մասնագիտական գործունեությամբ պայմանավորված հիվանդությունների ոլորտը** (Kasper et al. 2015): Հետազոտության ընթացքում, այդուհանդերձ, չենք սահմանափակվել բացառապես նշված ոլորտներով, քանի որ արձանագրել ենք փոխաբերական միավորներ, որոնք դուրս են նշյալ գիտաճյուղերի սահմաններից, սակայն աչքի են ընկնում հաճախադեպ կիրառությամբ, ինչպես օրինակ՝ **ճառագայթաբանության, ուռուցքաբանության, մանկաբուժության, ակնաբուժության, մաշկաբանության, նեյրոանատոմիայի** բնագավառները և

բժշկական մի շարք այլ ոլորտներ: Ըստ այդմ, հղում ենք կատարել ներքին հիվանդությունների բնագավառում նշված գիտաճյուղերին և բժշկագիտության մի շարք այլ ոլորտների, որտեղ հանդիպում են փոխաբերական միավորով առկայացվող հիվանդություններ, կլինիկական երևույթներ, խանգարումներ, ձևախախտումներ, ախտանշաններ, ախտահարումը, կլինիկական նշաններ, համախտանիշներ:

Հետևապես, սույն հետազոտության **արդիականությունը** պայմանավորված է անգլալեզու բժշկագիտական տերմինների ձևավորման և գործառության առանձնահատկությունների զարգացման հարացույցում փոխաբերություն երևույթի ոչ բավարար ուսումնասիրությամբ, ինչպես նաև փոխաբերության տերմինաստեղծ հայեցակերպի և բժշկագիտության ասպարեզում փոխաբերական միավորների գործածության վերաբերյալ հետազոտական աշխատանքների սակավությամբ: Պայմանավորված այս գործոններով՝ դժվարություններ են առաջանում մասնագիտական նեղ ուղղվածությամբ բժշկական այն տեքստերի մեկնության կամ թարգմանության ժամանակ, որոնք, հունալատինական տերմիններից զատ, հագեցած են նաև փոխաբերության հենքով ստեղծված մասնագիտական տերմիններով:

Լեզվաբանության արդի զարգացումը ծավալվում է առավելապես մարդակենտրոնության սկզբունքով: Այս պարագայում լեզվաբանական տարակարգ երևույթների ուսումնասիրության հիմքում առանձնապես կարևորվում են անհատի առօրյա գործունեության, կենսափորձի և լեզվամտածողության բաղադրիչները: Ավելին՝ անհատի հետ կապված տարբեր կենսագործոններ կազմում են լեզվաբանական երևույթների ուսումնասիրության անքակտելի մաս: Բնական է, որ նման զարգացումների լույսի ներքո բազմաթիվ իրողություններ ստանում են առանձնահատուկ մեկնաբանություններ, նորովի են ընկալվում, և այս առումով փոխաբերության վերաբերյալ գոյություն ունեցող մոտեցումներն ու տեսակետները նույնպես բացառություն չեն կազմում: Մասնավորապես, գոյություն ունեն փոխաբերության տեսությանը և գործաբանությանը նվիրված մի շարք ուսումնասիրություններ և աշխատանքներ, որտեղ կարևորվում է փոխաբերության դերակատարումը անհատի լեզվաճանաչողության և մտածական գործունեության, ինչպես նաև շրջակա միջավայրի կարգայնացման և աշխարհընկալման մեջ (Гаспарян

2013, Кудрякова 1997; Black 1955, 1962, Lakoff 1993, Lakoff, Turner 1989, Lakoff, Johnson 2003; Richards 1936):

Այդուհանդերձ, ներկայումս չկան այնպիսի հետազոտություններ, որտեղ համալիր կերպով քննության է առնված փոխաբերությունը՝ որպես գիտականորեն կիրառելի, տերմինաստեղծ միջոց բժշկագիտական տեքստերում: Ավելին՝ ինչպես նշվեց, բժշկագիտական տեքստերի լիարժեք ընկալումը ներկայումս չի կարող սահմանափակվել սոսկ հունալատինական հիմքով մասնագիտական տերմինաբանության իմացությամբ:

Ըստ այդմ, սույն աշխատանքով փորձ է արվում ուսումնասիրել բժշկագիտության, մասնավորապես՝ ներքին հիվանդությունների և գործնական բժշկագիտության մի շարք այլ ոլորտների տերմինահամակարգերի փոխաբերական միավորները՝ լեզվաճանաչողական, իմաստաբանական և գործառության հայեցակետերի ընդգրկմամբ:

Որպես ուսումնասիրության **մեթոդաբանական հենք** ընդունել ենք Ջորջ Լակոֆի, Մարկ Ջոնսոնի, Մաքս Բլեքի, Իվոր Ռիչարդսի, Էվա Քիթեյի, Էյլին Ուեյի, Ռայմոնդ Գիբբսի, Ռիչարդ Ռորթի, Դոնալդ Շյոնի, Էդրին Սնոդգրասսի, Ռիչարդ Կոյնի, Լյուդվիգ Ֆլեքի, Էնդրյու Օրթոնի, Ռիչարդ Բոյդի, Ջերալդին Վան Ռիյն-վան Տոնժերենի, Ջեյմս Չայլդեսի, Անատոլ Բրոյարդի, Ուորեն Շիբլզի, Բարբարա Մեյերի, Ալան Բլիքեյի տեսական պնդումները, ճանաչողական լեզվաբանության և բժշկաիրավական էթիկայի ոլորտներում արված դիտարկումները փոխաբերության վերաբերյալ:

Լեզվաբանական վերլուծության **մեթոդների** ընտրությունը բխում է ուսումնասիրվող նյութի բնույթից և նպատակից: Աշխատանքում օգտագործվել է փոխաբերության բաղադրիչների իմաստային վերլուծության մեթոդը, այն է՝ բժշկագիտության, մասնավորապես՝ ներքին հիվանդությունների և գործնական բժշկագիտության մի շարք ոլորտներում փոխաբերացման արդյունքում ստեղծված միավորների կազմում ներառված բաղադրիչների իմաստային առանձնահատկությունների նկարագրական վերլուծությունը:

Ատենախոսության **ուսումնասիրության առարկան** փոխաբերությունն է որպես տերմինաստեղծ միջոց՝ ներքին հիվանդությունների գիտաճյուղերի և գործնական բժշկագիտության մի շարք ոլորտների տեքստերում:

Ատենախոսության **նպատակն է** հիմնավորել փոխաբերության տերմինաստեղծ ներուժը՝ ներքին հիվանդությունների և գործնական բժշկագիտության մի շարք ոլորտներում:

Այս նպատակի իրականացման համար աշխատանքում առաջադրվել են հետևյալ **խնդիրները**.

1. ուսումնասիրել լեզվաբանության մեջ փոխաբերության տեսական հայեցակերպի զարգացման հիմնական միտումները,
2. ներկայացնել փոխաբերության ճանաչողական հայեցակերպը,
3. հիմնավորել փոխաբերության տերմինաստեղծ ներուժը,
4. համակարգել ներքին հիվանդությունների և գործնական բժշկագիտության մի շարք ոլորտների տերմինահամակարգում փոխաբերական միավորների անվանողական և լեզվաճանաչողական առանձնահատկությունները,
5. առանձնացնել փոխաբերական միավորների կազմավորման ոլորտները և հիմնական աղբյուր-տիրույթները,
6. վեր հանել փոխաբերական միավորների գործառույթները բժշկագիտական տերմինահամակարգում ընդհանրապես և բժշկագիտական տեքստերում մասնավորապես:

Սույն աշխատանքում առաջ է քաշվում այն **գաղափարը**, համաձայն որի ներքին հիվանդությունների և գործնական բժշկագիտության մի շարք ոլորտների փոխաբերական միավորները դյուրըմբռնելի կերպով լեզվականացնում են խրթին մասնագիտական երևույթները, լեզվամտածողության և մասնագիտական գործունեության անբաժանելի մասն են կազմում և նպաստում են մասնագիտական տեսությունների ձևավորմանը:

Որպես **հեղազոտության փաստական նյութ** ծառայել են ներքին հիվանդությունների ոլորտում և գործնական բժշկագիտության մի շարք բնագավառներում լայնորեն գործածվող, թվով շուրջ 800 անգլալեզու փոխաբերական

միավորներ, որոնք հիմնականում չունեն հունալատինահիմք համարժեքներ և ներկայացված չեն կամ հազվադեպ են հանդիպում հոմանիշային զույգերով: Միավորներն ընտրվել են բժշկագիտական և կլինիկական գործունեության համար նախատեսված «Gray's Anatomy: The Anatomical Basis of Clinical Practice», «Harrison's Principles of Internal Medicine» մասնագիտական աշխատություններից, Stedmans Online Medical Dictionary բժշկական շտեմարանից, տերմինաբանական բացատրական բառարաններից, հանրագիտարաններից, բնագավառին հատուկ գիտակիրառական ամսագրերից և գիտատեղեկատվական հանդեսներից, տպագիր և առցանց հոդվածանյութերից և կլինիկական դեպքերի նկարագրություններից, ինչպես նաև բժշկական և կլինիկական ուղեցույցներից, որոնք տպագրել են բժշկագիտական, կլինիկական, հետազոտական հեղինակավոր միավորումներ և ընկերություններ Միացյալ Նահանգներում և Մեծ Բրիտանիայում:

Աշխատանքը ներքին հիվանդությունների և գործնական բժշկագիտության մի շարք ոլորտներում փոխաբերական միավորների կիրառության ուղղությամբ կատարված հետազոտություն է, որի շրջանակում առաջին անգամ փորձ է արվում մշակել և ներկայացնել բժշկագիտական անգլալեզու ոլորտում փոխաբերության եռաչափ՝ լեզվաճանաչողական, իմաստազատիչ և տերմինաստեղծ հայեցակերպերը, և այսպիսի փոխաբերական կադապարների առկայացման միջոցներն ըստ իմաստաբանական աղբյուր-տիրույթների:

Ատենախոսության **գիտական նորույթը** պայմանավորված է այն փաստով, որ առաջին անգամ փորձ է արվում վեր հանել փոխաբերության տերմինաստեղծ հայեցակերպը բժշկագիտության ոլորտում, որի շրջանակներում հնարավորություն է ընձեռվում լրամշակելու և ուսումնասիրելու ներքին հիվանդությունների և գործնական բժշկագիտության մի շարք ոլորտների տերմինահամակարգը՝ առավել մատչելի դարձնելով բժշկագիտական բարդ իրողությունների և կլինիկաախտաբանական բազմաշերտ երևույթների ընկալումները:

Աշխատանքի **տեսական նշանակությունն** այն է, որ հետազոտության արդյունքները կարող են նպաստել փոխաբերության հենքով ստեղծված անգլալեզու բժշկագիտական տերմինների ճշգրիտ մեկնությանը և դասակարգմանը

բժշկագիտական տերմինահամակարգում: Ատենախոսությունն իր նպաստն է բերում նաև թարգմանաբանության և փոխաբերության տեսության զարգացման ոլորտներում, մասնավորապես՝ փոխաբերությունը գիտության հարթակում որպես գործածելի արտահայտչամիջոց կամ տերմին դիտարկելու տեսանկյունից:

Աշխատանքի **գործնական նշանակությունը** որոշարկվում է այն փաստով, որ մշակված նյութը կարելի է ընդգրկել անգլերենի բառագիտության բուհական դասընթացում՝ որպես փոխաբերության և փոխաբերական լեզվամտածողության ուսումնասիրությանը նվիրված ուսուցողական լրացուցիչ նյութ, մասնագիտական կողմնորոշման դասընթացներում, բառարանագրության, բժշկագիտական տերմինային լեզվանյութի դասավանդման մեթոդաբանության, ինչպես նաև թարգմանաբանության նեղ մասնագիտական ոլորտներում: Աշխատանքի արդյունքների հիման վրա որոշակի հնարավորություն է ստեղծվում հետազայում մշակելու և հրապարակելու բժշկական և հարբժշկական անձնակազմի, ինչպես նաև թարգմանիչների և տեսաբանների ուշադրությանն ուղղված և դեռևս գոյություն չունեցող բժշկագիտական տերմինային երկլեզու՝ անգլերեն-հայերեն բացատրական բառարան, որում մանրամասն անդրադարձ կարվի բացառապես փոխաբերական միավորներով առկայացված կլինիկաախտաբանական երևույթների անվանումներին:

Ատենախոսի կողմից պաշտպանության են ներկայացվում հետևյալ **դրույթները**՝

1. Բժշկագիտական տերմինահամակարգը միատարր չէ. այն ընդգրկում է ոչ միայն հունալատինական լեզվահիմքով և լեզվի ներքին բառակազմական եղանակներով ձևավորված տերմիններ, այլև փոխաբերության հենքով կազմավորված միավորներ, որոնց շնորհիվ բժշկության մեջ լեզվականացվում են կլինիկաախտաբանական նոր երևույթներ և ախտաֆիզիոլոգիական գործընթացներ:
2. Փոխաբերությունը բժշկագիտության ոլորտում ներկայումս օրինաչափ երևույթ է՝ լինելով տերմինաստեղծ կայուն և արդյունավետ միջոց, որի շնորհիվ կազմավորված միավորները սերում են մարդու կենսագործունեության տարբեր ոլորտներից և բնաստեղծ դաշտից: Փոխաբերական միավորը, տվյալ դեպքում, հանդես է գալիս որպես հասկացության ներքին՝ նշանակության պլանի, և

արտաքին՝ արտահայտության պլանի հատկանիշների ձուլման արդյունքում ստեղծված միավոր, որի բաղադրիչային կազմում կան անվանողական, սահմանողական և արտահայտչական բաղադրիչներ:

3. Փոխաբերությունը բժշկագիտության ոլորտում իրականացնում է տարբեր գործառույթներ՝ տեսություն ձևավորող, որը գիտական տեղեկատվություն մշակելու, գիտական տեսություն ձևակերպելու և հետազայում այն լեզվականացնելու նպատակ ունի, կատախրեզային գործառույթ, որը բժշկագիտության ոլորտի տերմինահամակարգում միավորների բացը և բառապաշարային վակուումը լրացնելն է, և դիդակտիկ գործառույթ, որի միջոցով առկայացվում է բժշկագիտական անձանոթ հասկացությունը կամ որոշարկվում վերացական կլինիկական իրողությունը:
4. Փոխաբերական լեզվամտածողության արդյունքում ձևավորվում են այնպիսի լեզվամիավորներ, որոնց շնորհիվ լեզվականացվող հիվանդությունը կամ ախտաբանությունը, հիվանդության ախտանշանները և կլինիկական համախտանիշները մատչելի են բացահայտման, ճանաչման և ըմբռնման տեսանկյունից:

Ապենախոսության կառուցվածքն ու բովանդակությունը պայմանավորված են աշխատանքի թեմայով և դրանում առաջադրված նպատակով ու խնդիրներով: Աշխատանքը կազմված է ներածությունից, երկու գլխից (երկու գլուխներն էլ կազմված են ենթագլուխներից), եզրակացությունից, օգտագործված գրականության, բառարանների, շտեմարանների և համացանցային հղումների ցանկից և հավելվածներից: Գլուխներից և ենթագլուխներից յուրաքանչյուրն ավարտվում է ամփոփումով: Որոշ դեպքերում՝ ծանոթագրությունների միջոցով մասնավորեցվում են աշխատանքում տեղ գտած մտքերի վերաբերյալ լրացուցիչ տեղեկություններ:

ԳԼՈՒԽ I
ՓՈԽԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԵՐՊԸ ՃԱՆԱԶՈՂԱԿԱՆ
ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ

1.1 ՓՈԽԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՃԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑԻՑ ՄԻՆՉԵՎ
ՃԱՆԱԶՈՂՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԻՔ

Լեզվաբանական, գրականագիտական, փիլիսոփայական և տարաբնույթ այլ աղբյուրներում (տե՛ս Black 1962; Boroditsky 2000; Chomsky 1983; Fleck 1979; Gadamer 2004; Gibbs 1994; Heidegger 1962; Hobbes 1651; Kirby 1997; Kittay 1987; Locke 1836; Lakoff, Johnson 2003; Richards 1936; Rorty 1980; Ross 1958; Schön 1993, Snodgrass, Coyne 1991; Way 1994; Болдырев 2001; Будаев 2007; Демьянков 2001; Кизюкевич 2003; Κυδριαкова 1994) տրվում է փոխաբերության տեսական իրարամերժ և բևեռային հիմքերի այնպիսի քննություն, որի արդյունքում փոխաբերությունը գիտության ոլորտում մի կողմից համարվում է կիրառելի արտահայտչամիջոց, մյուս կողմից՝ արգելված, ոչ գործածելի միավոր: Ստորև անդրադարձ ենք կատարում այդ տեսական հիմքերից մի քանիսին, որոնց ավանդը մեծ է փոխաբերության տեսության զարգացման գործում և որոնք կարող են որոշակիորեն լույս սփռել փոխաբերությունը գիտության ոլորտում կիրառելի արտահայտչամիջոց դիտարկելու հարացույցում:

Դեռևս անտիկ ժամանակաշրջանում փոխաբերության գիտագործնական կարևորությունը թերագնահատվել է այն հիմնավորմամբ, թե փոխաբերությունը լեզվաոճական նկարագրական հնար է և կիրառվում է խոսքի սոսկ զգայարտահայտչական նշույթավորման նպատակով: Փոխաբերության վերաբերյալ անդրանիկ տեսական դատողություններ կարելի է հանդիպել դեռևս Արիստոտելի աշխատություններում: Օրինակ, «Topica» աշխատությունում Արիստոտելն արտահայտում է այն տեսակետը, որ անհրաժեշտ է առանձնապես ուշադիր և զգոն լինել փոխաբերական արտահայտություններ օգտագործելիս, մասնավորապես՝ տեղին չէ որևէ սահմանման մեջ փոխաբերության կիրառությունը, քանի որ փոխաբերական արտահայտությունը երբեք չի լինում պարզ և որոշարկված (Ross 1958): Արիստոտելն ընդունում է փոխաբերության լեզվաոճական հզոր ներուժը, և ըստ նրա՝

փոխաբերությունը կարող է մտքին փայլուն կերտվածք հաղորդել պատշաճորեն օգտագործվելու դեպքում: Այդուհանդերձ, փիլիսոփան փոխաբերությունը դիտում է գլխավորապես որպես խոսքը պատկերավոր, արտահայտիչ դարձնելու հնար (Kirby 1997): Արիստոտելը պնդում է, որ միակ ուղին դեպի հստակություն, ճշմարտացիություն և մտքի ճշգրտություն տառացիորեն կատարված մեկնաբանությունն է, մինչդեռ փոխաբերությունը հանգեցնում է մտքի աղճատման (Ross 1958):

Փոխաբերության վերաբերյալ Արիստոտելի գաղափարները լայն արձագանք են գտել էմպիրիստների շրջանում: Դեռևս 17-րդ դարում՝ այնպիսի մի ժամանակաշրջանում, երբ էմպիրիզմը վերելք էր ապրում, փոխաբերական լեզուն դիտվում էր որպես խաբուսիկ, մտքին ճշմարտացիություն չհաղորդող լեզու (Hobbes 1651, Locke 1836): Ուստի, հաշվի առնելով նաև այս հանգամանքը, այն գիտության ոլորտում չէր համարվում կիրառելի: Էմպիրիստները պնդում էին, որ միայն բառացիորեն ներկայացված փաստերը կարող են ապահովել ճշմարտացիություն իմաստաբովանդակային առումով, ուստի և փոխաբերությունը նման նկատառումներով չպետք է կիրառվի գիտության ոլորտում (Hobbes 1651, Locke 1836): Հարկ է, սակայն, համառոտ շարադրել այն հիմքերը, որոնք նպաստել են այս տեսակետի ձևավորմանն ու ամրապնդմանը:

Ի սկզբանե էմպիրիզմի հետնորդներն ուղիղ կապ էին տեսնում փոխաբերություն երևույթի և ճարտասանական խոսքարվեստի միջև: Ավելի ուշ, սակայն, ճարտասանական խոսքարվեստի միավորները, կրելով հարափոփոխ բնույթ, սկսեցին աստիճանաբար զուգակցվել մտքի աղճատմանը նպաստող խոսքային միջոցների հետ: Այս պարագայում ետին պլան մղվեց նույնիսկ փոխաբերությունը, որը լուրջ դերակատարում ուներ դասական ճարտասանության ոլորտում: Ավելին՝ էմպիրիստական մի շարք մոտեցումների համաձայն (Hobbes 1651, Locke 1836)՝ անհրաժեշտություն էր առաջացել սահմանափակելու փոխաբերության կիրառությունը՝ բացառապես հանրային կամ քաղաքական ելույթների շրջանակում կամ փոխաբերական լեզվի միավորները կիրառել միայն բացառիկ անհրաժեշտության դեպքում:

Անգլիացի ականավոր փիլիսոփա և գրող Թոմաս Հոբսն, օրինակ, իր «Լևիաթան» (Leviathan, or the matter, forme, & power of a common-wealth ecclesiasticall and civill) աշխատությունում թվարկում է անհեթեթության մի շարք պատճառներ, որոնցից վեցերորդն, ըստ նրա, «փոխաբերության <...> և ճարտասանական այլ արտահայտչամիջոցների գործածությունն է՝ բառերն ուղիղ իմաստով օգտագործելու փոխարեն» (Hobbes's 1651:29): Հոբսը նաև պնդում է, որ ճշմարտության հասնելու ճանապարհին «խոսքային նմանատիպ միջոցները կիրառելի չեն» (Hobbes's 1651:29):

Բրիտանացի մեկ այլ հեղինակ է՛լ ավելի է զարգացնում փոխաբերության կիրառությունը գիտության ոլորտում բացասող այս տեսակետը: Առաջին անգամ 1690 թվականին լույս տեսած «Ակնարկ մարդկային դատողության մասին» (Essay Concerning Human Understanding) էսսեում բրիտանացի մանկավարժ և փիլիսոփա, էմպիրիզմի և ազատականության ներկայացուցիչ Ջոն Լոքն արտահայտում է տեսակետ, որում առանձնակի հետևողականությամբ ընդգծում է այն բացասական հետևանքները, որոնց կարող է հանգեցնել փոխաբերության կիրառությունը (Locke 1836): Համաձայն Լոքի՝ «...լեզուն հաճախակի է աղավաղվում փոխաբերության ներմուծմամբ: Սակայն, եթե մենք իրերի մասին արտահայտվելու լինենք այնպես, ինչպես որ դրանք կան, պետք է խոստովանենք, որ ճարտասանության ողջ արվեստի <...> բառերի արհեստական և փոխաբերական կիրառության ողջ նպատակը <...> ոչ այլ ինչ է, քան սխալ մտքերի հանգեցնելը, հույզեր առաջացնելը, և դրանով իսկ, դատողությունն աղճատելը...» (Locke 1836:372):

Էմպիրիստների տեսակետներից մոտ երեք դար անց Ա. Ռիչարդսն (Richards 1936) առաջինն էր, որը հանրությանը ներկայացրեց փոխաբերության փոխներգործության տեսությունը (an interaction theory of metaphor) և դրանով էլ նոր ուղղություն առաջադրեց փոխաբերության վերաբերյալ առկա տեսություններում: Մասնավորապես այս տեսությունը հիմնված էր բառիմաստների փոխներգործության և փոխներազդեցության վրա: Հեղինակը պնդում էր, որ փոխաբերության հիմքում ընկած է գաղափարների բարդ փոխներգործությունը, քանի որ «... երբ փոխաբերություն ենք գործածում, մենք ունենք երկու միտք երկու տարբեր առարկաների մասին՝ համադրված և մեկ վերադասությամբ կամ արտահայտությամբ ձևակերպված, և այս

մտքերի փոխներգործության արդյունքում ի հայտ է գալիս նոր իմաստ» (Richards 1936:93): Փոխաբերական իմաստն այս դեպքում տեղակայվում է մեկ այլ՝ բառացի, անվանողական իմաստի շրջանակում՝ ներագրելով այդ իմաստի վրա և հանգեցնելով այդ իմաստի փոփոխմանը:

«Ճարտասանության փիլիսոփայություն» աշխատությունում Ռիչարդսը նշում է, որ փոխաբերությունը *«շեղում չէ լեզվի բնականոն կիրառությունից, այլ՝ լեզվի բոլոր տիրույթներում առկա սկզբունք»* (Richards 1936:92): Փոխաբերությունը, համաձայն այդ պնդման, չպետք է դիտարկվի որպես լեզվական «կամընտիր» միջոց, քանի որ այս պարագայում փոխաբերության կիրառությունը պայմանավորված կլինի այն գործածողի հայեցողական շրջանակով: Ռիչարդսը պնդում է, որ փոխաբերությունը պետք է դիտարկվի որպես լեզվի բաղկացուցիչ տարր: Ըստ նրա՝ փոխաբերությունը սոսկ լեզվական արտահայտչամիջոց չէ, այն ավելին է, քանի որ *«միտքն ինքնին փոխաբերական բնույթ է կրում...»* (Richards 1936:94):

Փոխաբերության՝ սոսկ դրվագազարդման գործառույթը քննադատվում է նաև ամերիկացի փիլիսոփա Մաքս Բլեքի աշխատություններում (Black 1962): Բլեքի պնդմամբ՝ փոխաբերությունում ակտիվ փոխներգործության մեջ են գտնվում երկու առարկաների կամ երկու երևույթների բազմաթիվ իմաստները՝ այդպիսով ներմուծելով այդ իմակներում նոր երանգներ, իմաստային ծավալի նոր ընդլայնումներ (Black 1962):

20-րդ դարի սկզբին, բևեռայնորեն տարբերվող մի շարք մոտեցումների շնորհիվ փոխաբերությունը «մուտք գործեց» ճանաչողական գիտության ոլորտ և սկսեց դիտարկվել որպես ճանաչողականությանն ուղղված միջոց և հասկացական գործիք: Այսինքն, լեզվի դրվագազարդմանն ուղղված բանաստեղծական հնար կամ ճարտասանական խոսքարվեստի միջոց լինելուց բացի՝ այն վերադասվեց գիտականորեն գործածելի, ճանաչողական արժեք ներկայացնող արտահայտչամիջոցների շարքին: Ընդամին, փիլիսոփայության, լեզվաբանության, մարդաբանության ասպարեզներում և ճանաչողական գիտության ոլորտում հիմնականապես դրվեց՝ բացահայտել, թե ինչ գործառույթ է իրականացնում փոխաբերությունը գիտության ոլորտում, մասնավորապես՝ ճանաչողականության տեսանկյունից:

Համառոտ անդրադառնանք ճանաչողական գիտության առանցքային դրույթներին: Ճանաչողական գիտության հիմքը դրվել է 20-րդ դարի սկզբին, որի համար խթան է հանդիսացել ճանաչողական հեղաշրջումը (Stanford Encyclopedia of Philosophy <<https://plato.stanford.edu/entries/cognitive-science/>>): Ճանաչողական գիտության նպատակն է «*ուսումնասիրել աշխարհի ընկալման, դասակարգման և մեկնաբանման գործընթացները*» (Болдырев 2001:8), ինչպես նաև «*գիտելիքների ներկայացման և պահպանման համակարգերը*» (Кудрякова 1994:34):

Ճանաչողական գիտության շրջանակներում յուրահատուկ դեր է հատկացվում ճանաչողական լեզվաբանությանը, որն ուղղված է աշխարհի մասին պատկերի և լեզվագիտակցության ձևավորման մոդելավորմանը և որի կիզակետում է հայտնվում լեզուն՝ «*որպես ընդհանուր ճանաչողական մեխանիզմ*» (Демьянков 2001:193): Մտածողությունը անհատի ճանաչողական գործունեության համալիր է, ճանաչողական գործընթացների ամբողջություն, որը հանգուցում է լեզուն և ճանաչողականությունը:

Նույն խոմսկին առաջ է քաշում այն տեսակետը, որ ճանաչողականությունը միտված է այնպիսի խնդիրների հասցեագրմանը, որոնք առնչվում են համոզմունքների, գիտելիքների, ընկալումների, հասկացումների, մեկնաբանությունների և մտածողության մի շարք այլ համակարգերին (Chomsky 1983): Ըստ այդմ, լեզուն ճանաչողական գործընթաց է, իսկ լեզվի ճանաչողական գործառույթը, հաղորդակցմանը զուգահեռ, լեզվի կարևորագույն գործառույթներից մեկն է (Кизюкевич 2003:240): Հետևաբար, ճանաչողաբանների համար լեզուն, կարելի է ասել, առանցքային է անհատի արժեհամակարգն ընկալելու և գործունեությունը մեկնաբանելու տեսանկյունից:

Միևնույն ժամանակ լեզուն կենդանի մեխանիզմ է, որի հարափոփոխ զարգացումների արդյունքում վերափոխվում են նաև լեզվական արտահայտչամիջոցների վերաբերյալ պատկերացումները: Հենց այս հիմնավորմամբ՝ դարասկզբին սկսեց կարևորվել փոխաբերությունը՝ աշխարհընկալման և լեզվամտածողության ձևավորման տեսանկյունից: Նմանօրինակ փոփոխությունների համատեքստում տեսաբանները առաջ քաշեցին հասկացական փոխաբերությունների և ճանաչողական արժեք ներկայացնող փոխաբերությունների վերաբերյալ պնդումներ,

համաձայն որոնց՝ այդպիսի միավորները հնարավորություն են տալիս ընկալել հասկացական մի տիրույթը՝ մյուսի միջոցով: Ճանաչողական լեզվաբանության մեջ հատուկ ուշադրություն դարձվեց շրջապատող իրականության կարգայնացմանը, որում կենտրոնական դեր է զբաղեցնում ճանաչողական արժեքով օժտված փոխաբերությունը: Վերջինս սկսեց դիտարկվել առավելապես որպես մարդու մտավոր գործունեության, աշխարհի կարգայնացման, գնահատման և մեկնաբանման միջոց (Будаев 2007:16-32): Այս առումով փոխաբերությունը գլխավորապես ծառայում է մարդու՝ գիտակցությամբ, գիտելիքներով և կենսափորձով ամրագրված ընկալումները ներկայացնելուն և այս պարագայում այն հիմնականում ձևավորվում է այնպիսի գործոնների ազդեցությամբ, ինչպիսիք են ազգային ավանդույթը, գաղափարախոսությունը, տվյալ ժամանակահատվածում կարևորվող արժեհամակարգը և մշակութափոփոխ աշխարհընկալումը:

Փոխաբերության վերաբերյալ կատարված ուսումնասիրությունների շրջանակում բեկումնային էր նաև 1980 թ. հրատարակված «Փոխաբերությունը, որով ապրում ենք» (Metaphors we live by) աշխատությունը, որը հեղինակել էին լեզվաբան Ջորջ Լակոֆը և փիլիսոփա Մարկ Ջոնսոնը: Այս աշխատությամբ լրջագույն դերակատարում վերագրվեց փոխաբերությանը, քանի որ այստեղ առաջադրվում և հիմնավորվում էր այն գաղափարը, որ փոխաբերությունը մարդու ճանաչողական համակարգի առանցքային բաղադրատարր է և հիմնարար հասկացական կառույց՝ մտքի զարգացման գործընթացում (Lakoff, Johnson 2003): Լակոֆը և Ջոնսոնը գրում էին, որ *«...առօրյա կյանքը, ոչ միայն լեզվի, այլև մտածողության և գործունեության մակարդակներում գերիազեցած է փոխաբերությամբ: Մեր հասկացական համակարգը, որով մտածում և գործում ենք, ըստ էության, փոխաբերական է»* (Lakoff, Johnson 2003:4):

Լակոֆը պնդում է, որ փոխաբերությունն առաջնայնորեն հասկացական գործիք է, և հետո միայն լեզվական միջոց, և ըստ այդմ, փոխաբերությունն ինքնին գոյաբանական համադրություն է հասկացական տիրույթների միջև՝ վերհամակցություն աղբյուր տիրույթից դեպի թիրախ տիրույթ (Lakoff 1993:208): Մեկ հասկացությունը կամ միտքը, տվյալ դեպքում, օգտագործվում է՝ ձևայնացնելու և առկայացնելու մեկ այլ

գաղափար կամ իրողություն: Բանաձևի տեսքով ներկայացնելու դեպքում կարելի է հղում անել «Ա-ն որպես Բ» դիտարկելու հնարին, որտեղ «Ա»-ն թիրախ տիրույթն է, իսկ «Բ»-ն՝ աղբյուր տիրույթը (Schön 1993:148): Այս պարագայում թիրախ տիրույթը փոխհարաբերակցության մեջ է գտնվում աղբյուր տիրույթի հետ, որի արդյունքում թիրախ տիրույթի տեղեկատվությունը ձևավորվում է աղբյուր տիրույթի իմաստային հարուստ ներկայանակից:

Մի շարք այլ հեղինակներ (տե՛ս Kittay 1987, Way 1994, Gibbs 1994, Rorty 1980) իրենց մոտեցումներում նույնպես հիմնավորում են այն դրույթը, որ փոխաբերությունը ոչ միայն ճանաչողական գործառույթ է իրականացնում, այլև անհատի լեզվամտածողության համակարգի անքակտելի մաս է կազմում: Քիթեյը պնդում է, որ *«պարզագույն խոսքի շրջանակում չենք կարող շարադրել նույնիսկ երեք նախադասություն առանց դրա [փոխաբերություն կիրառելու] ...»* (Kittay 1987:13): Ուեյը նշում է, որ *«առօրյա խոսքը հագեցած է փոխաբերության այնպիսի չափաբաժնով, որ մենք հազվադեպ ենք գիտակցում վերջինիս առկայության մասին»* (Way 1994:2): Այս հեղինակների մտքերից կարելի է մտահանգել, որ փոխաբերության կիրառությունը ամենօրյա և հարաճուն բնույթ է կրում, ուստի արժանի է պատշաճ ուշադրության:

90-ականների հեղինակների աշխատանքներում նույնպես գերիշխող էր այն միտքը, որ փոխաբերությունը սոսկ խոսքի ձև չէ, այլ հիմնարար հասկացական կաղապար, առավելապես մտածողության ձև՝ օժտված իմացաբանական գործառույթներով (Gibbs 1994): Ըստ Գիբբսի՝ *«փոխաբերությունները <...> ոչ միայն ընկած են առօրյա մտածողության հիմքում, այլև գիտական տեսության և գիտական կենսափորձի շարունակությունն են՝ բազմապիսի ոլորտներում»* (Gibbs 1994:122): Ռորթին էլ պնդում է, որ *«մեր փիլիսոփայական համոզմունքների մեծ մասը ձևավորվում է ավելի շատ <...> փոխաբերություններով, քան պնդումներով»* (Rorty 1980:12):

Կարելի է ասել, որ փոխաբերությունը, առավել ընդհանրացված բնորոշմամբ, աշխարհը հասկացական մակարդակում առկայացնելուն ուղղված մտածական գործընթացների հիմնատարր է և անբաժանելի մասնիկ, որը կարելի է ասել, ձևավորում է աշխարհընկալում և իրականության վերաբերյալ պատկերացումներ՝

համաձայն այն պնդման, որ «*փոխաբերություններն ունեն ներակա իմաստներ, որոնք ընդգծում են <...> մեր կենսափորձի որոշ հայեցակետեր*» (Lakoff, Johnson 2003:156):

Տարաբնույթ այս մոտեցումներին զուգահեռ կարևոր է նաև ընդգծել, որ փոխաբերության ճանաչողական տեսությունը նպատակ ունի հետազոտել, թե ինչ գործառույթ է իրականացնում փոխաբերությունը անհատի լեզվամտածողության ձևավորման և գիտնականների կողմից տեսությունների մշակման գործում (Gibbs 1994; Boroditsky 2000): Գիտական մի շարք հետազոտություններ, որոշակի փորձարարական տվյալների և բանաձևերի միջոցով, հիմնավորում են այն գաղափարը, որ փոխաբերությունն անհրաժեշտ բաղադրատարր է գիտական տեսության ձևավորման, ինչպես նաև գիտական երևույթների ընկալման գործում, քանի որ «*փոխաբերական մտածողության շնորհիվ հնարավոր է լինում առկայացնել վերացական գիտական տեսությունը*» (Lakoff, Johnson 2003:128):

Օրինակ, 1993 թ.-ին Շյոնի կողմից առաջարկվեց «սերող փոխաբերություն» («generative metaphor») արտահայտությունը՝ նկարագրելու այնպիսի փոխաբերություն, որը հնարավորություն է տալիս մեկ տիրույթի հասկացությունները և մեկնության եղանակները տեղափոխելու մեկ այլ տիրույթ՝ դրանով իսկ վերագնահատելով նախկին համոզմունքները և առաջադրելով նոր տեսություն (Schön 1993:148): Նմանօրինակ սերող-ճանաչողական վերագնահատումը թույլ է տալիս տեսաբաններին և գիտնականներին անվանել նոր իրույթներ, ինչպես նաև ձևավորել և լեզվական կադապարով առկայացնել գիտության մատչելի սահմաններից անդին գտնվող դեռևս անծանոթ երևույթները, իրողությունները և տեսությունը: Շյոնն առաջադրում է այն գաղափարը, որ նոր հասկացությունների երևան գալը մեծապես պայմանավորված է դրանց տեղաշարժով, որի դեպքում «*նոր հասկացությունները երևան են գալիս՝ հին հասկացությունները նոր իրավիճակներ տեղափոխելու արդյունքում*» (Schön 1963:53): Ըստ նրա՝ «*փոխաբերական միավորները տեղաշարժի հետքերն են*» (Schön 1963:41):

Այս առումով հարկ է նշել, որ բժշկագիտության և կլինիկական գործունեության, և առհասարակ, տարբեր ոլորտների տերմինա համակարգերի արդի խնդիրներին նվիրված տարաբնույթ գրականության ուսումնասիրությունը փաստում է, որ բառային միավորների միջուկորտային տեղաշարժը մի տիրույթից մեկ այլ տիրույթ՝ բավական

արդյունավետ և գործածական միջոց է նոր հասկացությունների լեզվականացման գործում (Սահակյան 2012): Մյուս կողմից՝ փոխաբերության մեջ ամփոփված պատկերավորությունը և արտահայտչականությունը հնարավորություն են տալիս ընկալել մարդկային մտածողության անձանոթ բևեռները՝ յուրովի վերաիմաստավորելով համագործածական բառաշերտի միավորները:

Սնոդգրասսը և Կոյնը դիտում են փոխաբերությունը որպես *«մեկ հասկացության փոխանցումը մյուսին»* (Snodgrass, Coyne 1991:7): Նմանօրինակ փոխանցումը նույնպես ենթադրում է իմաստային որոշ տեղաշարժ երկու տարբեր տիրույթների միջև: Փոխաբերության ճանաչողական արժեքը, տվյալ դեպքում, կարելի է համարել այն, որ փոխաբերությունը վերացարկման մակարդակում գտնվող, դեռևս լեզվականացում չստացած հասկացության համար ճանաչողական դաշտ է ձևավորում՝ առանձին հասկացության միջոցով:

Փոխաբերության ճանաչողական արժեքը նաև գիտության երևույթների և տարատեսակ իրողությունների վերաբերյալ անհատի ընկալումների ձևավորման մեջ է (Lakoff, Johnson 2003): Այստեղ կարևոր է նաև պարզել, թե ինչպես է փոխաբերությունը ձևավորում ընկալումներ և այս գործընթացը որոշակիորեն լուսաբանելու նպատակով հղում ենք կատարել *«հերմենևտիկ շրջան»* միավորին՝ հերմենևտիկա գիտության ոլորտից: Որպես ուսումնասիրության հենքային մեթոդաբանություն՝ հերմենևտիկան կապվում է 18-րդ դարի վերջի և 19-րդ դարի սկզբի գերմանացի հայտնի փիլիսոփա Ֆրիդրիխ Շլայերմախերի անվան հետ (Գասպարյան, Մաթևոսյան 2018): Ըստ Շլայերմախերի՝ ընկալումը ոչ այլ ինչ է, քան լեզվի ընկալում, քանի որ մտածողության և աշխարհայացքի կազմավորման և արտահայտման հիմքում լեզուն է (Գասպարյան, Մաթևոսյան 2018): Հերմենևտիկայում անկյունաքարային է *«հերմենևտիկ շրջանի»* գաղափարը, որը շլայերմախերյան տեսության համատեքստում ամբողջի և մասի փոխհարաբերակցությունն է՝ հիմք ընդունելով այն, որ *«հասկացման գործընթացում մեկնաբանը ամբողջի ներըմբռնմամբ ընկալված նախնական իմաստից անցում է կատարում դեպի առանձին մասերի ընկալում ու հասկացում և ապա, ելնելով այդ մասերի վերլուծական ըմբռնման արդյունքից, նորովի ձևավորում ստեղծագործության ընդհանուր իմաստը»* (Գասպարյան, Մաթևոսյան 2018:36): Այլ կերպ՝ հասկացման

գործընթացում որևէ ընկալում կամ հասկացում ձևավորելու, «ամբողջն» ըմբռնելու համար անհրաժեշտ է հասկանալ այդ ամբողջի մասերը, իսկ մասերից յուրաքանչյուրն ըմբռնելու համար հարկավոր է ըմբռնել ամբողջի իմաստը (Հակոբյան 2009):

Ըստ Հ.Գ. Գադամերի (Gadamer 2004) և Մ. Հայդեգերի (Heidegger 1962) պնդումների՝ «հերմենևտիկ շրջանի» շնորհիվ հնարավոր է բացահայտել, թե ինչպես են ձևավորվում ընկալումները: Ա. Սնոդգրասն ու Ռ. Կոյնը նկարագրում են հերմենևտիկ շրջանը «...*(որպես) ամբողջի և դրա մասերի շրջանաձև կապ...*» (Snodgrass, Coyne 1991:7): Ըստ հեղինակների՝ «*մենք չենք կարող ըմբռնել լեզվի որևէ մասի իմաստը, եթե չենք ըմբռնել ամբողջի իմաստը, ինչպես և չենք կարող հասկանալ ամբողջի իմաստը, քանի դեռ չենք ըմբռնել մասերից յուրաքանչյուրի իմաստը*» (Snodgrass, Coyne 1991:7):

Ընկալումը ձևավորվում է, փաստորեն, մի դեպքում շարժվելով առանձին բաղադրիչի՝ ներըմբռնմամբ յուրացված իմաստից դեպի ընդհանուրի իմաստ, իսկ մյուս դեպքում ետընթաց շարժումով՝ ձևավորվում է ընդհանուրի իմաստը՝ ելնելով առանձին բաղադրիչների վերլուծությունից: Հետևաբար, եթե «հերմենևտիկ շրջանը» դիտվում է որպես կրկնական գործընթաց, և առանձին բաղադրիչի իմաստն ընկալելիս հղում է արվում ներըմբռնմանը, ապա կարելի է ասել, որ անհատի ընկալումները որևէ երևույթի վերաբերյալ ձևավորվում են նախկինում ձևավորված կամ արմատացած ընկալումներից կամ կանխակալ հասկացումներից և դրանց շուրջ խորհելուց և դրանք նորովի որակելուց՝ ներհայելով անձանոթ երևույթի էական բնութագծերը և առաջնային իմակները այդ կանխակալ հասկացումների պրիզմայով: Սա նույնպես կրկնական գործընթաց է, ընդ որում՝ նախկինում ձևավորված և անհատի մտածողության մեջ հաստատված ընկալումները կամ կանխահասկացումները կարող են դիտվել որպես երևան եկած նոր իմաստի մասին ենթադրություններ կամ, ինչպես Գադամերն է նշում՝ նախնական դատողություններ (pre-judgements) (Gadamer 2004): Եթե հետևենք Հայդեգերի և Գադամերի տրամաբանությանը, ապա կարելի է եզրակացնել, որ անցյալի «ապագա»-ն ներկան է, իսկ մարդը ճանաչում է անցյալը՝ ներկայի մեջ այն ամրագրելու միջոցով: Այդ նույն տրամաբանությամբ, անձանոթ իմաստը կարելի է ըմբռնել՝ հասկացման գլխավոր միջոց դարձնելով արմատացած դատողությունները,

անցյալի կենսափորձը, հանրային փորձով ամրագրված կարծրատիպերը, խոհածությունը: Նման պարագայում հերմենևտիկ շրջանի գաղափարը ենթադրում է, որ փոխաբերությունը կարող է երևան գալ նաև ընկալումների շուրջ խոհածելու արդյունքում:

Ինչ վերաբերում է փոխաբերությունների կիրառությանը անձանոթ իրողության նկարագրության նպատակով՝ Կոյնն ու Սնոդգրասը նշում են, որ *«մեզ տրված չէ ընտրություն կատարել այս գործընթացը գործարկելու կամ չգործարկելու մեջ...: Ավելին՝ այն ամրագրված է մտքերում և գործողություններում...»* (Snodgrass, Coyne 1991:13): Հարկ է նաև նշել, որ ընկալումների ձևավորումը պայմանավորված է, ի թիվս այլոց, սոցիալ-մշակութային գործոններով (Fleck 1979): Հատկանշական է, որ անհատի կողմից գիտության երևույթների ընկալումը նույնպես ձևավորվում է անհատի կենսափորձի և մշակութափոխ համոզմունքների արդյունքում: Այստեղ նույնչափ կարևոր է հասկանալ, թե ինչ օրինաչափություն է գործում, երբ փոխաբերությունը ձևավորում է մարդու ընկալումները գիտական իրողությունների վերաբերյալ:

Լեհ մանրէաբան Լյուդվիգ Ֆլեքը պնդում է, որ այդպիսի ընկալումը արգասիքն է այն համոզմունքների, որոնք առկա են անձի գիտակցության մեջ՝ տվյալ ժամանակահատվածում, իսկ բազմաթիվ գիտական բացահայտումների հիմքում ընկած են նախադիպային գաղափարներ (proto-ideas, pre-ideas) (Fleck 1979): Այս նախադիպային՝ «պրոտո» գաղափարները, համաձայն հեղինակի, առկա են գիտական ապացույցների երևան գալուց դեռ շատ առաջ: Օրինակ, նախքան վարակաբանության տեսության և մանրադիտակի հայտնագործումը հասարակական գիտակցության մեջ դրոշմված է եղել այն գաղափարը, որ հիվանդության հարուցիչները փոքրիկ և անտեսանելի կենդանի օրգանիզմներն են (Fleck 1979): Այլ կերպ՝ նոր իրողություն որոշարկելու կամ առկայացնելու ճանապարհին անհատի մտածական գործընթացներում «քիմիական» փոխազդեցության մեջ են աշխարհի մասին լեզվագիտակցական սուբյեկտիվ ընկալումները և ժամանակի բովոյւ անցած ու ամրագրված հասարակական եղելությունները:

Ֆլեքն իր՝ «Գիտական փաստի ծնունդն ու զարգացումը» (Genesis and Development of a Scientific Fact) աշխատությունում գալիս է այն եզրահանգման, որ

գիտական տեսությունը շատ հաճախ ձևավորվում է ոչ հստակ, դեռևս աղոտ, սոցիալական իրողություններով պայմանավորված եղելություններից կամ գաղափարներից, որոնք քննվում են անհատի մտահայեցական գործընթացներում: Ֆլեքը պնդում է, որ տեսաբանը, տեսություն ձևավորելիս, սովորաբար հղում է անում հասարակությանը մատչելի հենքային գիտելիքին, որպեսզի կազմավորի իր կողմից առաջարկվող տեսության համար անհրաժեշտ լեզվամիավորները կամ հասկացությունները: Համաձայն Ֆլեքի՝ *«հասկացությունները հանպատրաստից չեն ստեղծվում, այլ սահմանվում են իրենց «նախահայրերի» հիմքով»* (Fleck 1979:20): Հատկանշական է, որ գիտության ոլորտում կիրառվող փոխաբերությունները գրեթե մշտապես սերում են հանրամատչելի գիտելիքի շրջանակից: Որպեսզի ապացուցի այն ենթադրույթը, որ գիտական հասկացությունները և տեսությունները պայմանավորված են սոցիալ-մշակութային գործոններով և հանրային ընկալումներով, Ֆլեքը հղում է կատարում *սիֆիլիս* հիվանդության մասին տեղեկատվությանը և Վասերմանի ռեակցիայի գաղափարին: Հեղինակը բացատրում է, թե ինչպես է սիֆիլիս հիվանդությունն անվանվել «the carnal scourge» (թարգմանաբար «the carnal scourge» նշանակում է «մարմնական պատիժ»), երբ առաջին անգամ այն տարածվել է Եվրոպայում 15-րդ դարում՝ որակվելով որպես պատիժ մեղսածին, ապօրինի կենակցության և հեշտասիրության համար: Նկատենք, որ այս արտահայտությունը գործածական է եղել հասարակության լայն շրջանում՝ պայմանավորելով, ըստ էության, հիվանդության հետազոտությամբ զբաղվող գիտնականների անհատական ընկալումները: Հետագա տարիների ընթացքում, երբ այս հիվանդությունն ունեցողների արյան մեջ նկատվեցին ախտաբանական փոփոխություններ, ի հայտ եկավ «foul blood» արտահայտությունը, որը բառացի նշանակում է «կեղտոտ արյուն»: Այսպիսով, սիֆիլիսը սկսեց զուգորդվել արյան հետ և, աստիճանաբար, հիվանդներից պահանջվեց հանձնել արյան թեստեր: Արդյունքում, հիվանդի արյան շիճուկի հատուկ հակամարմնի ռեակցիան, որը կոչվում է Վասսերմանի ռեակցիա (the Wassermann reaction), ինչպես նաև վարակիչ օրգանիզմի՝ «*Spirochaeta pallida*»-ի բացահայտումը գիտական հիմք ապահովեցին հիվանդության մասին արդի տեսությունների մշակման համար: Փաստորեն, ժամանակին սիֆիլիս հիվանդության մասին հանրայնորեն

ամրագրված ընկալումները լեզվականացվել են փոխաբերության հասկացական և արժեքային զուգորդումների շնորհիվ: Ինչ վերաբերում է մինչ այժմ բժշկագիտության մեջ գործածական «սիֆիլիս» տերմինին, նշենք, որ որոշ ստուգաբանական աղբյուրների և տվյալների համաձայն, այն սերում է «Syphilis Sive Morbus Gallicus» պոեմի վերնագրից, որը պատկանում է Զիրոլամո Ֆրակաստորոյի՝ իտալացի բժշկի, բանաստեղծի և գիտնականի գրչին: Ստեղծագործությունը հրատարակվել է 1530 թվականին և ներկայացնում է Syphilus անունով հովվի պատմությունը, որը հավանականորեն եղել է հիվանդության առաջին կրողը (Online Etymology Dictionary <<http://www.etymonline.com/index.php?term=syphilis>>, Science Friday <<http://www.sciencefriday.com/segment/05/27/2011/science-diction-the-origin-of-the-word-syphilis.html>>, National Public Radio, Science Diction: The Origin Of The Word ‘Syphilis’ <<http://www.npr.org/2011/05/27/136717683/science-diction-the-origin-of-the-word-syphilis->>): Անդրադառնալով այն հանգամանքին, որ գիտության մեջ գործածվող փոխաբերությունները սերում են հանրամատչելի գիտելիքից, կարելի է եզրակացնել, որ դա է պատճառը, որ բժշկագիտության զարգացման պատմության մեջ հանդիպում ենք իրողությունների ներկայացման այնպիսի արտահայտչամիջոցների, որոնք մասնագիտական խրթին գիտելիքը դարձնում են հանրամատչելի:

Ակնհայտ է, որ փոխաբերության տեսությունը բազմիցս փոփոխվել է՝ լեզվի զարգացման տարբեր փուլերում: Այն բնութագրվել է որպես իմաստային տեղաշարժ բառի անվանողական, բառացի նշանակությունից դեպի փոխաբերական իմաստ, լեզվամիավորի տեղափոխություն իմաստաբանական մի դաշտից մեկ այլ տիրույթ, որպես ճանաչողական գործառույթներով օժտված և իմացական գործընթացներին նպաստող բազմաշերտ երևույթ: Կարելի է փաստել, որ փոխաբերությունն ամրագրված է մերօրյա իրականությունում՝ արտացոլվելով ոչ միայն առօրյա խոսքում, այլև մտածողության մակարդակում: Փոխաբերության դերակատարումը մեծ է գիտության նոր երևույթների և իրողությունների մեկնաբանության հարցում, քանի որ փոխաբերության շնորհիվ բացատրվում է, թե ինչպես է մտածողությունը ճանաչում և ընկալում անհայտը՝ գիտակցության մեջ արմատացած հայտնիի վերաիմաստավորման միջոցով: Որպես ճանաչողական գործառույթներով օժտված արտահայտչամիջոց՝

փոխաբերությունը ստացել է առանձնահատուկ կարևորություն որևէ ոլորտում դեռևս բացակայող, սակայն միանշանակ կարևոր լեզվամիավորների առկայացման խնդիրը լուծելու հարցում: Մասնավորապես բժշկագիտության ոլորտում փոխաբերությունը մեծապես կարևորվում է նոր տերմիններ ներմուծելու տեսանկյունից, քանի որ «ծնում է» երկու տարբեր, հակադիր տիրույթներից, տվյալ դեպքում՝ հանրամատչելի գիտելիքից մասնագիտական գիտելիքի հարթակ ներթափանցած ճանաչողական արժեք ունեցող միավորներ, որոնք իրապես մեծ ներդրում ունեն թե՛ փորձարարական, թե՛ գիտականորեն ապացուցված իրողությունների վերաբերյալ ընկալումների ձևավորման գործում:

1.2 ՓՈԽԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՐՄԻՆԱՍՏԵՂԾ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

20-21-րդ դարերի գիտատեխնիկական առաջընթացը նպաստել է գիտական նոր իրողությունների առաջադրմանը, իսկ վերացարկման և մտածական գործունեության արդյունքում ի հայտ են եկել հասկացություններ, որոնք, մարդկությանը հասանելի և մատչելի դարձնելու նպատակով, պետք է պատշաճ կերպով բառայնացվեն: Ըստ այդմ, անհրաժեշտություն է առաջանում ձևավորել համապատասխան նոր բնութագրական միավորներ և համակարգ, ասել է թե՛ նոր տերմիններ և տերմինահամակարգեր, որոնք համահունչ կլինեն գիտության նոր սերնդի հասկացություններին և վերջնարդյունքներին:

Նախքան տերմինի սահմանմանն ու բնութագծերին անդրադառնալը, հարկ ենք համարում նշել, որ սույն ենթագլխում փորձ է արվում գնահատել փոխաբերության տերմինաստեղծ ներուժը՝ հենվելով գիտատեսական տերմինին առաջադրվող այն պահանջների վրա, որոնք տերմինաբանական գրականության մեջ (տե՛ս Աղայան 1971, 1978; Ղազանչյան 1977; Винокур 1939; Галкина-Федорук 1954; Лотте 1961; Реформатский 1961; Котелова 1970; Даниленко 1977; Лейчик 1973) դիտարկվում են էական՝ տերմինը գնահատելու տեսանկյունից:

Նշենք նաև, որ ամենևին նպատակ չենք հետապնդում փոխաբերությունն ամբողջապես տեղաշարժել տերմինաբանության բնագավառ, այլ դիտարկում ենք այն որպես կայուն տերմինաստեղծ միջոց ներքին հիվանդությունների ոլորտում և բժշկագիտական մի շարք այլ բնագավառներում՝ հիմնվելով այն պահանջների վրա, որոնք ապահովում են տերմինի գործածությունն ու կենսունակությունը: Այս առումով հարկավոր է առնվազն ընդհանրացված անդրադառնալ տերմինի սահմանման հիմքում ընկած չափանիշներին՝ պարզելու համար, թե ինչպես է համագործածական բառամիավորը փոխաբերացվում կամ փոխաբերական միավորը փոխարկվում տերմինի՝ ներքին հիվանդությունների բնագավառում և գործնական բժշկության այլ ոլորտներում: Ընդամին, կարևոր է նաև ընդհանուր պատկերացում կազմել տերմինաբանության և տերմինի մասին՝ նախքան տերմինի գնահատման չափանիշներին անդրադառնալը:

Հաշվի առնելով այն պնդումը, որ *«տերմինաբանությունը ներկայացնում է հասարակության գիտական ու տեխնիկական առաջադիմության ողջ բովանդակությունը և ապահովում բարձր զարգացման հասած տեխնիկայի, արտադրության ու գիտության զանազան ճյուղերի կազմակերպումն ու հետագա առաջընթացը»* (Աղայան 1971:85-96), կարելի է ենթադրել, որ, մասնավորապես այս գործոններով պայմանավորված՝ առանցքային կարևորություն է տրվում լեզվի՝ գործառնական տարբերակված տերմինաբանության, տերմինների և տերմինահամակարգերի համալիր ուսումնասիրությանը:

Տերմինաբանությունն ավանդաբար դիտվել է որպես գիտական տարբեր ոլորտների մասնավորվող միավորների իմաստների մեկնությամբ զբաղվող գիտակարգ, որի բաղադրիչային կազմում են գտնվում տվյալ ոլորտի տերմինները և տերմինահամակարգը: Ընդհանուր առմամբ՝ տերմինաբանությունն ուղղված է բազմազան բնագավառների բառամիավորների կազմակերպմանը, համակարգմանը, իմաստազատմանը: Է. Աղայանի պնդմամբ՝ *«տերմինաբանության մշակման ու հարստացման խնդիրը լեզուների բառապաշարի հարստացման ու կապարելագործման կարևորագույն խնդիրներից մեկն է»* (Աղայան 1984:310): Սահմանելով տերմինը, Եզեկյանը հանգում է այն մտքին, որ տերմինը *«բառ է կամ բառակապակցություն, որն անվանում է գիտության և տեխնիկայի, տնտեսության, մշակույթի, արվեստի և գրականության որևէ հասկացություն»* (Եզեկյան 2003:34):

Ըստ Գ.Օ. Վինոկուրի՝ տերմինները կարելի է սահմանել որպես *«հատուկ գործառությամբ բառեր»* (Винокур 1939:5), իսկ Ե.Մ. Գալկինա-Ֆեդորուկի պնդմամբ՝ *«տերմին ենք անվանում այն բառը, որին համապատասխանում է որևէ կոնկրետ հասկացություն տեխնիկայի, գիտության կամ արվեստի բնագավառից»* (Галкина-Федорук 1954:117): Այստեղ հարկ ենք համարում ընդգծել, որ նպատակ չենք հետապնդում քննել առօրյա գործածական բառի և գիտատեսական տերմինի սահմանազատման վերաբերյալ գոյություն ունեցող տեսական մոտեցումները կամ սահմանազատել տերմինաբանական և ոչ տերմինաբանական բառապաշարը: Ելնելով սույն աշխատանքում առաջադրված՝ փոխաբերությունը որպես տերմինաստեղծ միջոց դիտարկելու խնդրից՝ մեր նպատակն է եղել քննել տերմինին բնորոշ մի քանի էական

հատկանիշ, քանի որ հաջորդիվ հենց այս բնութագծերն են վերագրվելու փոխաբերությանը՝ որպես բժշկագիտության բնագավառում առանձնահատուկ օբյեկտներ անվանող, տերմինին առաջադրված էական պահանջները բավարարող և տերմինակերպ լեզվաճանաչողական միավորներ ստեղծող, տերմինակերտ երևույթ:

Տերմինների և տերմինաբանության վերաբերյալ գիտական հետաքրքրությունը ձևավորվել է դեռևս 30-ական թվականներին՝ ռուս տերմինաբան Դմիտրի Լոտտեի (Лотте 1961) և ավստրիացի գիտնական Օյգեն Վյուստերի (Sager 1990:2) հետազոտություններում, որոնք վերաբերում են տերմինակերտմանը, տերմինամշակմանը և տերմինների գնահատմանն ու տերմիններին առաջադրվող պահանջներին: Տերմինն ավանդաբար գնահատվում է տարբեր աստիճանի կարևորության չափանիշներով, ինչպիսիք են **տերմինային մենիմաստությունը, իմաստաբովանդակային ճշգրտությունը, ոճական պլանի չեզոքությունը, սեղմությունը, գիտակցված պատճառաբանվածությունը** և այլն: Օրինակ, Ա.Ա. Ռեֆորմատսկին գտնում է, որ տերմինի միակ և անհրաժեշտ բնութագրիչն այն է, որ տերմինը գործածվում է գիտության տվյալ դաշտի շրջանակում (Реформатский 1961:54-55): Տվյալ դեպքում կարևորություն է տրվում տերմինի **մենիմաստությանը** և պատկանելիությանը տվյալ ոլորտի տերմինաբանությանը: Ոմանց կարծիքով՝ մենիմաստությունը տերմինին վերագրվող ամենաէական բնութագրիչն է (Галкина-Федорук 1954; Лотте 1968:39), կամ տերմինը պետք է օժտված լինի առնվազն հարաբերական մենիմաստությամբ (Лотте 1961; Шарапова 1969):

Թեպետ ըստ մեկ այլ մոտեցման՝ տերմինը կարող է դրսևորել բազմիմաստություն (Котелова 1970:123; Даниленко 1977:205), այդուհանդերձ, մեր կողմից ուսումնասիրված բառահոդվածներից պարզ է դառնում, որ բժշկագիտության ոլորտում՝ ներքին հիվանդությունների բնագավառում տերմինացված փոխաբերական միավորները, որպես կանոն, չեն դրսևորում բազմիմաստություն: Դրանք **մենիմաստ են** որևէ օրգանի կամ օրգան-համակարգի ախտահարումը նկարագրելու տեսանկյունից, ինչը գլխավորապես պայմանավորված է ստուգաբանական ակունքով, ասել է թե՛ այն աղբյուր-տիրույթով, որտեղից այդ փոխաբերությունները սերվում են: Այլ կերպ՝ եթե այդ փոխաբերությունները սերում են այնպիսի աղբյուր-տիրույթից, որում

համագործածական բառամիավորը, տեղաշարժվելով բժշկագիտության հարթակ, տերմինացվում է ուղիղ իմաստով, ապա փոխաբերությունը կարելի է համարել մենիմաստ: [1] Ներքին հիվանդությունների ոլորտում և բժշկագիտական այլ բնագավառներում մեր կողմից ընտրված փոխաբերական միավորները, կարելի է ասել, համապատասխանում են մենիմաստության պահանջին՝ բացառելով բազմիմաստության հավանականությունը աղբյուր-տիրույթից փոխառնվող բառի ուղիղ իմաստի հաշվին: Որպես օրինակ՝ կարելի է դիտարկել **«cat's-eye syndrome»** (կատվի աչք համախտանիշ) փոխաբերությունը, որը հասկացական հստակ կամուրջ է ձևավորում անվանման ենթակա երևույթի հիմնական իմաստը ներհայելու տեսանկյունից: Մարդու օրգանիզմում այս խնդիրն արտահայտվում է քրոմոսոմային հավաքակազմում որոշակի քրոմոսոմի կառուցվածքային փոփոխություններով, որի հետևանքով դիտվում է աչքի ծիածանաթաղանթի կամ ակնաբբի ճեղքվածք: Արդյունքում, մարդու ակնաբբի սկավառակաձև ուրվագիծը ձևափոխվում և ստանում է երկայնական կտրվածքով ուղղահայաց դիրք՝ նմանվելով կատվի բբի անատոմիական ձևին: Այս դեպքում հասկացության իմաստը հստակ որոշարկված է և ընկալման հարթությունում երկիմաստություն չի առաջացնում:

Տերմինին առանձին՝ «Մասնագիտական բառեր և տերմիններ» մասնաբաժնով անդրադարձել են Գ. Զահուկյանը և Ֆ. Խլղաթյանն իրենց հեղինակած «Ոճաբանություն» ձեռնարկում, որում կառուցում են տերմինի սահմանումը **ճշգրտության** պահանջի հենքով՝ նշելով, որ *«այն բառերը, որոնք գործածվում են ճշգրիտ կերպով սահմանված հասկացություններ արտահայտելու համար, կոչվում են տերմիններ:»* (Զահուկյան, Խլղաթյան 1988:91-92): Տերմինի՝ ճշգրիտ լինելու պահանջին անդրադարձել է նաև Աղայանը, մատնանշելով ճշգրտությունը որպես տերմինային իմաստի անհրաժեշտ պահանջ: Ըստ լեզվաբանի՝ *«ոչ ճշգրիտ հասկացությունը, և, հետևաբար, դրա ոչ ճշգրիտ սահմանումը, գիտական արժեքից կզրկեր տերմինը և տերմինային իմաստը»* (Աղայան 1978:15):

Բժշկագիտության մեջ փոխաբերության այդպիսի օրինակ կարող է համարվել դեղամիջոցի ազդեցությունը բնութագրող **«Janus face»** (Յանուսի դեմք) միավորը, որը կապված է երևույթների սկիզբն ու ավարտն ազդարարող, հին հռոմեական

դիցաբանության մեջ երկգլխանի աստված Յանուսի անվան հետ: Դիտարկենք հետևյալ պարբերությունը բժշկագիտական հոդվածից. «*Inflammation thus provokes a **Janus-faced response** with a good 'acute' protective inflammatory side, involving CIRS responses, such as sickness behavior, and a bad 'chronic' side, that can lead to clinical depression, a chronic disorder with positive feedback loops between (neuro)inflammation and (neuro)degenerative processes following less well-defined triggers. This **Janus face** also represents the transition of an inflammation-induced adaptive behavioral response that is conserved through evolution to an inflammation-related chronic progressive disorder, which is increasing in prevalence in industrialized societies*» (Maes et al. 2012): Տվյալ պարբերությունում խոսվում է բորբոքման այնպիսի ազդեցության մասին, որը խթանում է երկու իրարամերժ, հակադիր կլինիկական վիճակ՝ մի դեպքում բորբոքումը հանգեցնում է լավ, սուր պաշտպանական (good 'acute' protective inflammatory side), մյուս դեպքում՝ վատ, քրոնիկ արձագանքի (bad 'chronic' side): Բորբոքման հետևանքով նկատվում է նաև անցում հարմարվողական-վարքագծային արձագանքից (the transition of an adaptive behavioral response)՝ քրոնիկ, արագ զարգացող խանգարման մասին վկայող արձագանքի (chronic progressive disorder), որտեղ կլինիկական պատկերը նույնպես հիշեցնում է երկդեմ Յանուսին: Տվյալ պարագայում «Janus face» փոխաբերական միավորը ճշգրիտ կերպով լեզվականացնում է օրգանիզմի՝ ախտահարմանը երկկողմանի արձագանքելու հատկանիշը:

Միացյալ Նահանգների Նորթուեսթերն համալսարանի հոգեբանության պատվավոր պրոֆեսոր Էնդրյու Օրթոնի (Ortony 1975) պնդմամբ՝ փոխաբերությամբ հնարավորինս **ճշգրտվում, որոշարկվում և ձևայնացվում է** հիմնախնդիրը կամ ներքին այն հոգեվիճակը, որը հնարավոր չէ կամ անասելի բարդ է հաղորդել հասցեատիրոջը՝ բառացի խոսքի տառն ու ոգին պահպանելով:

Օրթոնի կողմից առաջադրված այս մտքին հավելենք, որ հաճախ բեկումնային կարող է լինել անհատի մտածողական գործընթացն աշխուժացնելը և հիվանդության մասին մտորումների թմբիրից հիվանդին դուրս բերելը՝ սևեռելով նրա ուշադրությունը մասնավոր խնդրի վրա, որպեսզի լիարժեքորեն գիտակցի տվյալ հիվանդության բնույթը, ախտաբանական ազդեցությունը, ընթացքը և հնարավոր հետևանքները,

կարողանա կայացնել իրազեկ որոշում իրեն հաղորդված կամ իր կողմից ձեռք բերած տեղեկատվության հիման վրա: Այս կերպ կարելի է նաև ուժգնացնել տվյալ հիվանդության դեմ մղվող պայքարը՝ մղելով հիվանդին ի գործ առանց հապաղումների:

Ճշգրտության առումով կարևորվում է նաև տերմինի՝ համագործածական բառերին հատուկ ոճական երանգավորումից զուրկ լինելը, քանի որ գիտության մեջ ճշգրտության պահանջից դրդված՝ անհանդուրժելի է հուզականության ցանկացած դրսևորում: Ըստ որոշ լեզվաբանների՝ տերմինի գործածությունն ինքնին պետք է բացառի **զգայարտահայտչական կամ հուզական ցանկացած նշույթավորում** (Реформатский 1961:52; Лейчик 1973:104):

Լիարժեք գիտակցելով հեղինակների կողմից առաջադրված տեսակետի կարևորությունը՝ այդուհանդերձ հարկ ենք համարում նշել, որ, ինչպես ցույց են տալիս սույն ուսումնասիրության արդյունքները, բժշկագիտության ոլորտում փոխանցվող տեղեկատվությունը դյուրըմբռնելի և առավել ազդեցիկ է դառնում, մասնավորապես, փոխաբերության **հուզարտահայտչական պլանով**: Յուրաքանչյուր զգացողություն լի է դրական կամ բացասական լիցքերով, որոնք նյարդահոգեկան տիրույթից անցնելով լեզվամտածողության հարթակ՝ լեզվականացվում են որոշակի պատկերավոր լեզվամիավորների օգնությամբ: Հուզականորեն նշույթավորված այս զգացողությունները հնարավոր է լինում հաղորդել փոխաբերական միավորների միջոցով: Բժշկագիտության մեջ ասվածի օրինակ կարող է ծառայել «**silent killer**» (լուռ մարդասպան) փոխաբերական միավորը, որն օգտագործվում է ձվարանների քաղցկեղը լեզվականացնելու նպատակով: Սա բացատրվում է իմաստային այն կապով, որ գոյություն ունի «**silent killer**» փոխաբերական միավորի և տվյալ հիվանդության միջև: Ընդսմին, ցանկացած հիվանդության մասին որոշակի պատկերացում կազմելու համար հարկ է որոշ չափով տեղյակ լինել հիվանդության ախտածագումնաբանությանը (պատճառագիտությանը), ինչը ոչ միայն կնպաստի հիվանդության բնույթն առավել հստակ ընկալելուն, այլև թույլ կտա մեկնաբանել հիվանդությունը լեզվականացնող միավորի իմաստը:

Այս ախտահարումն ընթանում է զարգացման մի քանի շրջափուլերով և ախտանշանները չեն դրսևորվում նախքան հիվանդության զարգացման որոշակի

փուլը (Jasen 2009, A.D.A.M. Medical Encyclopedia, Ovarian cancer <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmedhealth/PMH0001891/>>): Տարբեր փուլերում կիրառվում են բուժման տարատեսակ մեթոդներ, ինչպես օրինակ՝ վիրահատական միջամտություն, քիմիաթերապիա, և այլն: Հիվանդության ախտորոշման մեջ հիմնական գործոնը վերագրվում է կոնքազդրային հետազոտությանը, գերձայնային հետազոտությանը և «CA-125» կոչվող արյան թեստին (Jasen 2009, U.S. Cancer Statistics Working Group, United States Cancer Statistics: 1999–2009 Incidence and Mortality Web-based Report):

Ուսումնասիրությամբ նաև պարզվել է, որ կանանց շրջանում անցկացվող արյան թեստերը և գերձայնային հետազոտությունը, առանց հիվանդության նախապատմության, կլինիկական նախանշանների կամ ախտանիշի առկայության, որևէ կերպ չեն նպաստում քաղցկեղն ավելի վաղ հայտնաբերելուն և ախտորոշելուն (Jasen 2009, U.S. Cancer Statistics Working Group, United States Cancer Statistics: 1999–2009 Incidence and Mortality Web-based Report): Կարելի է ասել, որ «silent killer» փոխաբերական միավորը կազմավորվել է՝ պայմանավորված այնպիսի օբյեկտիվ գործոններով, ինչպիսիք են՝ հիվանդությունը ժամանակին չբացահայտելը, ախտորոշում չկայացնելը, հիվանդությունը ճիշտ ժամանակին չկանխարգելելը:

Փոխաբերական այս միավորի դեպքում **ճշգրտության** հատկանիշը դրսևորվում է նրանում, որ փոխաբերության բառիմաստային երանգապնակը կոնկրետանում է հիվանդության ախտաձագումնաբանության մասին որոշակի տվյալների տիրապետելու արդյունքում, ինչի շնորհիվ մասնագիտորեն տերմինացված այս տեղեկատվությունը փոխանցվում է բավականաչափ որոշարկված և հստակ:

Ի լրումն, փոխաբերությամբ լեզվականացվող հուզականությունը և արտահայտչականությունը, կարելի է ասել, այն հզոր նախադրյալն է, որի շնորհիվ հնարավոր է լինում խուսափել նաև գիտական շարադրանքի միապաղաղությունից և միօրինակությունից: Այստեղ կարևոր ենք համարում հղում անել Գոլովինի այն դիտարկմանը, որ, ըստ տարբեր հետազոտությունների, գործող տերմինահամակարգերի միավորների զգալի մասը, չբավարարելով տերմինին առաջադրվող պահանջները, միևնույն է, լայն կիրառություն ունի տվյալ բնագավառում

կամ գիտաճյուղում (Головин 1987:27-28): Այս առումով փոխաբերությունը որոշ չափով կարելի է դասակարգել այդ միավորների խմբին:

Տերմինի ևս մեկ՝ **գիտակցված պատճառաբանվածության հատկանիշը** պետք է դիտարկել՝ հաշվի առնելով տերմինի պատկանելիությունը որոշակի տեսության: Կարևոր է նաև համագործածական բառերի իմաստների համապատասխանությունը տերմինացվող միավորի հատկանիշների հետ, ինչպես նաև տվյալ հասկացության էական հատկանիշների արտացոլումը տերմինի իմաստի մեջ (Ղազանջյան 1977:223-224): Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ տերմինները կերտվում են որոշակի տեսության շրջանակում՝ Ղազանջյանը եզրահանգում է, որ, ըստ այդմ, դրանց իմաստավորումը և գործածությունն ունեն տրամաբանական պատճառաբանվածություն (Ղազանջյան 1977:215):

Ղազանջյանը նաև գտնում է, որ տերմինների ծագումը, ի թիվս մի շարք համաբանական գործոնների, ուղղորդված է նաև գիտնականի այն ձգտումով, որ ստեղծվող տերմինը հնարավորինս կողմնորոշում և գաղափար տա իր կողմից անվանվող առարկայի կամ երևույթի կարգային իմակաների վերաբերյալ (Ղազանջյան 1977:214-215): Ընդ որում՝ դա անելիս տեսաբանները հաճախ լեզվականացնում են իրենց գիտատեսական մտահանգումը կամ հետազոտության վերջնարդյունքը՝ փոխաբերության միջոցով, ինչը ժամանակի ընթացքում դառնում է հանրության սեփականությունը և սկսում է դիտարկվել որպես տվյալ տեսության մեջ շրջանառվող ելակետային տերմին: [2] Բերենք օրինակ բժշկագիտության ասպարեզից: Ստեղծագործ մտքի ուժով և գիտափորձերի արդյունքների համադրության շնորհիվ անգլիացի գիտնական, բժիշկ-անատոմ Վիլյամ Հարվեյը կարողացել է բացատրել, թե ինչպես է արյունը հոսում օրգանիզմում (Rothbart 1984:611; Androutsos, Karamanou, Stefanadis 2012): Հարվեյին մեծ ճանաչում է բերել 1628 թվականին հրատարակված «Սրտի աշխատանքը» (The Motion of the Heart) աշխատությունը, որում նկարագրվում է 17-րդ դարում բժշկության ասպարեզում կատարված կարևոր մի հայտնագործություն առ այն, որ մարդու և կենդանիների մարմիններում շարունակաբար շրջանառության մեջ է գտնվում որոշակի սահմանափակ քանակությամբ արյուն (Harvard Classics, Vol. 38, Part 3, On the Motion of the Heart and Blood in Animals, William Harvey,

<<http://www.bartleby.com/38/3>>): Բժշկագիտության ոլորտում արմատացած և մինչ օրս գործածական «**blood circulation**» տերմինը, որն օգտագործվում է նկարագրելու արյան շրջապտույտն անոթային համակարգում, հիշեցնում է շրջապտույտ կամ շրջանային տեղաշարժ (Ավետիսյան 2007) և Հարվեյն է, որ 1628 թ.-ին այս իմաստով տերմինը ներմուծել է գիտության ոլորտ: Հարկ է նաև նկատել, որ «*blood circulation*» տերմինը վաղուց չի դիտարկվում որպես փոխաբերություն, ունի մասնագիտական հստակ կողմնորոշում, գործածվում է արյունաբանության տեսության շրջանակում և մենիմաստ է թե՛ արյունաբանության ոլորտի շրջանակում, թե՛ դրանից դուրս գործածություններում:

Տերմինին ներկայացվող՝ **գիտակցված պատճառաբանվածության պահանջը** փոխաբերության մասով կարելի է դիտել նաև **իմաստի սեղմման կամ խտացման համատեքստում**: «Խտացում» կոչվածը կապի և հաղորդակցության ոլորտի տեսության մեջ սահմանվում է որպես «*խոսքային որևէ ազդանշանի սեղմման գործընթաց, որի պարագայում ազդանշանում պարունակվող տեղեկատվությունը որևէ կորուստ կամ ծավալային փոփոխություն չի կրում*» (Комарова 2005:14): Փոխաբերության դեպքում, «իմաստի խտացում» ասելով, հասկանում ենք, որ այն իր բովանդակային դաշտում ամփոփում է ծավալուն և բարդ սահմանումներով առկայացվող հասկացություններ՝ առանց իմաստաբովանդակային լիցքի կորստի, և այս առումով փոխաբերությունը հանդես է գալիս իբրև իմաստը խտացնող, մտածական գործունեության մեխանիզմ՝ իմաստային իր կադապարում խտացնելով տվյալ հասկացության իմաստային էական հատկանիշները:

Մեր կողմից ընտրված մասնագիտական գրականության ուսումնասիրությունից պարզել ենք, որ **բժշկագիտական ցանկացած տեքստ հիմնականում քննում է կլինիկական որևէ դեպք, հիվանդության պատմություն, ներկայացնում է տեսական և գործնական բնագավառներում ախտորոշիչ հետազոտության և բուժական մեթոդների ներդրման արդյունքները, ազդեցությունը և այլն: Ավելին՝ կլինիկաախտաբանական երևույթներ հետազոտող կամ լուսաբանող տեքստերի շրջանակում մշտապես ներկայացվում են կլինիկական փորձարարական հետազոտության արդյունքներ, որոնք հիմնվում են հիվանդության կամ**

կլինիկական որևէ դեպքի, էպիկրիզի կամ էպիկրիզային որոշ տվյալների վրա: [3]

Նշենք նաև, որ որևէ հիվանդության կամ կլինիկական երևույթի քննությունը մեկնարկում է նախաբանով, որտեղ տրվում է քննարկվող ախտաբանական վիճակի կամ երևույթի սահմանումը: Այդուհանդերձ, ծավալուն և բարդ տերմիններով ներկայացվելու փոխարեն, այս սահմանումը տրվում է փոխաբերական միավորով՝ հակիրճ բացատրական ակնարկով, ինչպես օրինակ, «**giraffe fever**» (իմաստային մեկնությամբ՝ «ընծուղտի տենդ») կամ «**bouquet fever**» (իմաստային մեկնությամբ՝ «տենդի փունջ») կոչվող հիվանդությունը նկարագրելու դեպքում: Վերջինս վարակիչ հիվանդություն է, որը տարածվում է «Aedes» տեսակի մոծակների միջոցով և որի զարգացման համար բարենպաստ են համարվում արևադարձային և մերձարևադարձային կլիմայական պայմանները (MediLexicon, <<http://www.medilexicon.com/medicaldictionary.php?t=23556>>):

Հիվանդության ընթացքում դիտվում է ոսկրերի սուր ցավ, ցավի ուժգնացման չորս աստիճան է տարբերակվում: Ցավերն ուղեկցվում են տենդով, օրգանիզմի բազմաթիվ համակարգերի միաժամանակյա ախտահարումով, լնդերի կամ աղեստամոքսային ուղու արյունահոսությամբ, ցնցումներով և այլն: Մի դեպքում՝ մասնավորապես ոսկրերի սաստիկ ցավի հետևանքով հիվանդը ստիպված է լինում անշարժ դիրքում պահել պարանոցը, որն էլ ձևավորել է «giraffe fever» փոխաբերական միավորը (MediLexicon <<http://www.medilexicon.com/medicaldictionary.php?t=23556>>): Մյուս դեպքում՝ հիվանդության բազմաթիվ ախտանշանների հաջորդական դրսևորումը, որոնք կազմում են մեկ ամբողջություն, ինչպես ծաղկեփունջը, հանգեցրել է «bouquet fever» փոխաբերական միավորի կազմավորմանը:

Ամփոփելով՝ նշենք, որ ինչպիսին էլ լինեն տերմինին ներկայացվող չափանիշները, անհրաժեշտ է, որ նոր իրողության կամ հասկացության բովանդակային լիցքի ծավալմամբ պայմանավորված և այդ նոր երևույթը ճշգրիտ սահմանելու թելադրանքով ձևավորվող միավորները խարսխվեն գիտատեսական տերմինի ելակետային մի շարք հատկանիշների վրա: Մեր աշխատանքի պարագայում կարելի է փաստել, որ փոխաբերականացման արդյունքում բժշկագիտության ոլորտում ձևավորվող միավորները բավարարում են տերմինային մի շարք չափանիշներ, իսկ

փոխաբերության հենքով տերմինաստեղծումը կարգավորվող և վերահսկվող գործընթաց է և ուղղված է մի շարք գործառույթների և նպատակների իրագործմանը, որոնց մանրամասն կերպով անդրադառնում ենք ստորև:

1.3 ՓՈԽԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ ԲԺՇԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՐՄԻՆԱՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Գիտության ցանկացած բնագավառ, անհրաժեշտությամբ պայմանավորված, բաց է նորաբանությունների, ներմուծվող միավորների և նոր տերմինների համար: Նոր միավորների ներմուծումը կարող է թելադրված լինել սոցիալական և գիտատեխնիկական պահանջով: Բժշկագիտության մեջ, կարելի է ասել, սոցիալական պահանջի հրամայականն է մասնագիտական բառապաշարն անհրաժեշտ և բացակայող միավորով համալրելը, իսկ գիտատեխնիկական պահանջի հիմքում ընկած է անձանոթ, աներևույթ իրողությունը կամ վերացական դրվագը լեզվականացնելը: Այս առումով նոր միավորների ձևավորման առավելապես արդյունավետ միջոցներից եղել և առ այսօր համարվում է փոխաբերությունը՝ բժշկության մեջ նորահայտ երևույթները, գործընթացները լեզվական տեսանկյունից որոշարկելու նպատակով (Дьяченко 2003):

Բժշկագիտության բնագավառում բազմաթիվ երևույթներ և կլինիկական ախտաբանություններ շատ հաճախ հարաբերակցվում են բժշկության հետ որևէ առնչակցություն չունեցող երևույթների հետ, որոնք այս կամ այն չափով ապահովում են այդ իրողությունների հստակ և ճշգրիտ նկարագրությունը: Քանի որ մարդու օրգանիզմում ընթացող ախտաֆիզիոլոգիական գործընթացների և կլինիկաախտաբանական երևույթների վերաբերյալ գոյություն ունեցող որոշարկված մեկնաբանությունները թվով սահմանափակ են՝ օրգանիզմի առանձնահատկությունների մասին ընկալումների զգալի մասը լեզվականացվում և մասնագիտական գրականության մեջ ամրագրվում է փոխաբերությամբ ներկայացված հասկացական կառույցներով և փոխաբերական միավորներով:

Փոխաբերությունը, որի տեսական հայեցակերպին մանրամասն անդրադարձել ենք նախորդ ենթագլուխներում, կարելի է համարել **իմաստային տեղաշարժի հենքով կատարված բառիմաստի տերմինացում**: Այսպիսի իմաստափոխության արդյունքում համագործածական բառապաշարի միավորները, տեղաշարժվելով դեպի բժշկագիտության ոլորտ, ստանում են տերմինային արժեք և նորակարգ գործածություն: Գործառապես՝ տեղաշարժը պայմանավորված է հիմնականում այն

հանգամանքով, որ համագործածական բառերը բովանդակային տեսանկյունից չեզոք են և համապատասխանություն են դրսևորում գիտական այն հասկացության հատկորոշիչներին, որը դեռևս չունի հստակ անվանում: Այսօրինակ իմաստափոխության օրինակ է փոխաբերությունը: Տվյալ պարագայում տերմինացման ընթացքը չի կրում կամայական բնույթ, քանի որ փոխաբերությունը, որպես տերմին, կազմավորվում է իմաստային տարբեր դաշտերի պատկանող բաղադրիչների ներքին իմաստների հակադրամիասնության արդյունքում: Այս առումով, տեսաբանը կամ հետազոտողը օգտագործում է բժշկագիտական որևէ երևույթի կամ կլինիկական ախտաբանության բովանդակային լիցքն առավել մատչելի բացատրելուն կամ նկարագրելուն ուղղված պատկերավոր արտահայտչամիջոց, տվյալ դեպքում՝ փոխաբերություն: Գործածության արդյունքում այդ փոխաբերությանը տրվում է այնպիսի սահմանում, որը հստակորեն կբացահայտի հիվանդության կամ հետազոտվող առարկայի ախտանշանները և կապահովի անհրաժեշտ նկարագրություն: Գործածության այս փուլում փոխաբերությունը փոխակերպվում է տերմինի, քանի որ ստանում է բովանդակային բավարար և անհրաժեշտ սահմանում: Տեսաբանների կողմից շրջանառության մեջ դրվելով՝ այդ սահմանումը, կարելի է ասել, փոխաբերությանը հաղորդում է տերմինային արժեք և այն դասակարգում տվյալ տերմինահամակարգում: Փոխաբերությունը, ստանալով տերմինային արժեք, բժշկագիտության մեջ կողմավորում է այնպիսի գիտելիք, որի անվանումը հնարավոր է միայն տվյալ փոխաբերության գործածության շնորհիվ:

Փոխաբերությունը կարող է բեկումնային լինել հատկապես բժշկագիտական հետազոտությունների պարագայում: Տվյալ դեպքում փոխաբերությամբ առկայացված և տերմինային արժեք ստացած միավորի դերակատարումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, թե հետազոտության որ մակարդակում է այն կիրառվում՝ հիմնարար տեսություն ձևավորելու՞, թե՞ գիտական կանխավարկած նկարագրելու փուլում: Ընդամին, հետազոտության փուլը ձևավորում է նաև որոշակի մոտեցում հետազոտության խնդրին, որը աշխատանքի ընթացքում ցուցաբերում է հետազոտող անձը: Այս տեսանկյունից փոխաբերությունը կատարում է **փեսություն ձևավորող** (theory-constitutive) գործառույթ, որն առանցքային է գիտելիքի ստեղծման և գիտական

տեսության ձևակերպման գործում (Boyd 1979; Van Rijn-van Tongeren 1997): Համաձայն Ռիչարդ Բոյդի՝ փոխաբերությունը կարող է կոչվել «տեսություն ձևավորող», եթե այն «...ունի դերակատարում համեմատաբար զարգացած գիտություններում տեսությունների մշակման և արտահայտման պլանում» (Boyd 1993:482): Հեղինակը գալիս է այն եզրահանգման, որ «...լինում են դեպքեր <...>, երբ փոխաբերական արտահայտությունները անփոխարինելի են գիտական տեսության լեզվականացման գործում, <...> կան փոխաբերություններ, որոնք օգտագործվում են գիտնականների կողմից՝ արտահայտելու տեսական պնդումներ, երբ գոյություն չունի համապատասխան բառային որևէ այլ արտահայտչամիջոց ...» (Boyd 1993:486):

Այլ կերպ՝ հետազոտության թիրախային խնդրի էական բնութագրիչները հիմք են տալիս ձևավորել այդ խնդրի մեկնության ելակետային բառամիավորը: Սակայն գիտական դատողությունից զատ՝ փոխաբերության տեսություն ձևավորող գործառույթը պահանջում է նաև ստեղծագործ երևակայության դրսևորում: Հետազոտողը, գիտնականը կամ տեսաբանը տվյալ դեպքում առաջնորդվում է հետազոտության առարկայի՝ որևէ այլ առարկայի հատկանիշների հետ համամանության սկզբունքով՝ արդյունքում միաձուլելով գիտական վերլուծությունը, դատողությունն ու ստեղծագործ ներուժը:

Փոխաբերության գործառույթը կարող է փոփոխվել՝ պայմանավորված նրանով, թե ինչ նպատակ է այն իրագործում բժշկագիտական տեքստերի առումով: Համաձայն Բոյդի՝ փոխաբերությունը կարող է կատարել կարևորագույն **կատախրեզային** (իմաստով տրամաբանորեն անհարիր բառերի կապակցություն, Պետրոսյան, Գալստյան, Ղարազյուլյան 1975:148) գործառույթ, այն է՝ հարստացնել որևէ ոլորտի տերմինահամակարգը այնպիսի միավորներով, որոնք նախկինում ամրագրված չեն եղել տվյալ համակարգում (Boyd 1979; Van Rijn-van Tongeren 1997):

Նույն մտահանգմանն է գալիս Բլեքը իր «Փոխաբերություն» (Metaphor) աշխատությունում, որտեղ նշում է, որ փոխաբերությունը կատախրեզի օրինակ է և որը, ըստ հեղինակի բնորոշման, «...բառի գործածումն է որոշակի նոր իմաստով, որպեսզի լրացվի բառապաշարում առկա բացը: Կատախրեզը մի գործընթաց է, որով հին բառերին հաղորդվում են նոր իմաստներ» (Black 1955:280):

Փաստորեն, տվյալ պարագայում, փոխաբերությունը լրացնում է բժշկագիտական տերմինահամակարգի բառապաշարային վակուումը՝ համապատասխան կլինիկական իրողությունների, բժշկագիտական երևույթների և ախտաֆիզիոլոգիական գործընթացների վերաբերյալ վերացական մտավոր պատկերները բառայնացնելու և առկայացնելու առումով: Ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ հաճախ անհրաժեշտ է լինում հունարեն կամ լատիներեն տերմինների փոխարեն կիրառել փոխաբերական միավորներ, քանի որ ի տարբերություն փոխաբերական միավորների, հունալատինահիմք տերմիններն ունեն կոնկրետ իմաստային շրջանակ, որը չի կարող ընդլայնվել՝ նոր երևույթի էական հատկանիշներն ընդգրկելու և տվյալ ոլորտի գիտական տերմինահամակարգում այն լիարժեքորեն լեզվականացնելու համար:

Անատոմիայի և ներքին հիվանդությունների ոլորտներում կատարվող բազմաթիվ բացահայտումներ նկարագրվում են փոխաբերության միջոցով, երբ, ինչպես նշվեց, բացակայում է համապատասխան բառային միավորը՝ այդ ամենը համակողմանիորեն ներկայացնելու համար: Այստեղ հարկ է նշել, որ կատախրեզային գործառույթ կատարող փոխաբերությունները շատ հաճախ սերում են միևնույն իմաստային դաշտից: Օրինակ, ներքին հիվանդությունների ոլորտում տերմինահամակարգի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ փոխաբերությունները կարող են սերել մարդու կենսագործունեության ոլորտներից՝ համակցվելով մասնագիտությունների կամ զբաղմունքների անվանումները սահմանող լեզվական միավորների հետ: Որպես օրինակ կարող են ծառայել **wool sorter's disease** (բրդագործի հիվանդություն), **jumper knee** (ցատկորդի ծունկ), **athlete's heart** (մարզիկի սիրտ), **baker's eczema** (հացթուխի էկզեմա) փոխաբերությունները:

Անատոմիայի ոլորտում, օրինակ, գերակշռում են ժամանակակից տեխնոլոգիայի և ճարտարապետության բնագավառներին հարող բառապաշարային միավորները, որոնցից կարելի է առանձնացնել հետևյալ արտահայտությունները՝ **spring finger** (զսպանակաձև շարժվող մատներ), **lymphatic channels** (ավշային ուղիներ), **vehicles of infection** (վարակի տարածման միջոցներ, բառացի՝ վարակի «փոխադրամիջոցներ»), **heart chambers** (սրտի խցիկներ), **intervertebral disc** (միջողնային սկավառակ), **tower**

skull (աշտարակային գանգ), **roof of the skull** (գանգի կամար), **epigenetic reprogramming** (էպիգենետիկ վերաճրագրավորում), **cardiac output** (սրտի աշխատանքի համակարգային հզորություն), **intercommunicating nerve cells** (միջհաղորդակցային նյարդային բջիջներ), **nerve terminal** (նյարդային տերմինալ): Այս և մեծաթիվ այլ փոխաբերությունների իմաստային և լեզվաճանաչողական առանձնահատկությունները մանրամասն քննության են առնված սույն աշխատանքի համապատասխան գլխում:

Շարունակելով փոխաբերության գործառույթների թեման բժշկագիտական ոլորտում՝ հարկ է անդրադառնալ փոխաբերության ևս մեկ գործառույթի, որի շնորհիվ փոխաբերությամբ կաղապարված հասկացությունը հաղորդվում և մեկնաբանվում է հասարակության լայն շրջանում: Բժշկագիտությունը, որպես բազմաշերտ բնագավառ, ենթադրում է թերապևտիկ կամ բուժական, հետազոտական և մասնագիտական պրակտիկ գործունեության ծավալում: Կարելի է ասել, այս բաղադրիչները կազմում են շրջանաձև մի հանգույց, որտեղ մի փուլը տրամաբանորեն հաջորդում է մյուսին, որտեղ մի իրողությունից բխեցվում է մյուսը, քանի որ բժշկագիտության ոլորտի տեսական նվաճումները մշտապես արտացոլվում են կլինիկական և պրակտիկ գործունեության մեջ: Այս շղթայում տրամաբանական հանգուցալուծումը տրվում է թերապևտիկ՝ բուժական ոլորտում հետազոտության արդյունքները ներդնելու փուլով:

Սույն աշխատանքի գործնական մասի նպատակով հետազոտված նյութերում այս երևույթը հատկապես նկատելի է այն առումով, որ բժշկական որևէ տեսության մեկնության կամ ձևակերպման նպատակով կիրառվող փոխաբերությունը արդյունքում տեղափոխվում է նաև բուժական ոլորտ (անվանում է հիվանդություն, կլինիկական դեպք, բուժման մեթոդ), քանի որ ինչպես նշեցինք, բժշկության մեջ տեսությունն ուղղակիորեն կապված է բուժական և պրակտիկ գործունեության հետ:

Սույն աշխատանքում բազմիցս նշվել է այն մասին, որ փոխաբերությունը ձևավորում է ոչ միայն մտքեր, այլև գործողություններ: Տվյալ դեպքում պետք է ի նկատի ունենալ բուժական գործունեությունը, որը պետք է լինի դյուրըմբռնելի հանրության լայն շրջանում, քանի որ դրա բաղադրիչներից մեկը՝ բուժումը, մշտապես ունի հասցեատեր՝ հասարակության անդամները, անձինք, ում ուղղված է որոշակի

բուժում՝ որևէ հիվանդության կամ ախտաբանության բերումով: Տվյալ պարագայում փոխաբերությունը կատարում է **դիդակտիկ** գործառույթ՝ ձևայնացնում և մեկնաբանում է բուժական, ինչպես նաև կլինիկական գործունեության սահմաններում հանդիպող անձանոթ հասկացությունը կամ երևութական է դարձնում վերացարկման արդյունքում երևան եկած կլինիկական վերացական իրողությունը (Van Rijn-van Tongeren 1997):

Փոխաբերության տվյալ գործառույթի դեպքում շեշտվում է գոյաբանական հայեցակերպը, քանի որ անհատական կենսափորձի շնորհիվ տեսաբանը կարողանում է ընկալել և այնուհետև ձևակերպել և հաղորդել վերացական երևույթներ՝ կադապարելով դրանք փոխաբերությամբ: Շնորհիվ գոյաբանական հայեցակողմի՝ աներևույթ, վերացական, նյութական կերպ չունեցող իրողությունները բառայնացվում են, որի արդյունքում բժշկագիտական հասկացություններին, իրողություններին, կլինիկաախտաբանական երևույթներին վերագրվում են առարկայական, որակական, քանակական հատկանիշներ, ինչպես նաև անձին բնորոշ վարվելակերպ, կենսակերպ, բանականություն, ինչպես օրինակ՝ **honeymoon period** (մեղրամսի շրջան), **exciting eye** (գրգռող աչք), **bone remodeling** (ոսկրային հյուսվածքի վերամոդելավորում), **magic shotgun** (կախարդական հրազեն), **smart tumor** (խելացի ուռուցք), **silent killer** (լուռ մարդասպան), **kangaroo care** (իմաստային մեկնությամբ՝ խնամել, ինչպես ագեվազն է խնամում) և այլն:

Փոխաբերությունը ճանաչողական գործունեության այն շարժիչն է, որը երևակայության արդյունքը դարձնում է «շոշափելի» և «նյութականացնում» վերացական գաղափարը: Բժշկության ոլորտում համագործածական բառերով որոշարկված փոխաբերական միավորների կիրառությունը թույլ է տալիս իրագործել կլինիկական երկու հիմնական նպատակ: Առաջին հերթին, բավականին **հեշտ է լինում ճանաչել հիվանդությունը, մատչելի կերպով ներկայացնել հիվանդության ախտանշանները**, քանի որ որոշ հիվանդությունների կլինիկական պատկերի և բնեռապես տարբերվող այլ ոլորտի տարատեսակ առարկաների ֆիզիկական հատկանիշների միջև ակնհայտ նմանություն է դրսևորվում (Roche et al. 2002): Երկրորդ՝ **կատարվում է նախնական կլինիկական ախտորոշում կամ հաստատվում է դիֆերենցիալ (տարբերակված) ախտորոշումը՝ հիմք ընդունելով ճառագայթային**

կամ բժշկալաբորատոր հետազոտության տվյալները (Roche et al. 2002): Ըստ Ռոշեի՝ նորագույն սերնդի տեխնոլոգիաները թույլ են տալիս ճշգրիտ կերպով պատկերել կամ չափել ցանկացած հյուսվածք, օրգան, կենսական համակարգ, և այլն: Այդուհանդերձ, օրգան-համակարգի վտանգավոր ախտանշանների, հիվանդության, օրգանների, հյուսվածքների կամ բջիջների ախտաբանության մասին տեղեկատվությունն առավել մատչելի է ընկալվում փոխաբերական միավորներով կազմված նկարագրությունների շնորհիվ (Roche et al. 2002):

Ելնելով վերոգրյալից՝ կարելի է եզրահանգել, որ փոխաբերությունը բեկումնային է բժշկագիտության տերմինահամակարգի տեսանկյունից՝ իրագործելով այնպիսի կարևորագույն գործառույթներ, ինչպիսիք են տերմինակերպ միավորների ձևավորումը և, համապատասխանաբար, տերմինահամակարգում առկա բառապաշարային բացը լրացնելը, ընկալումների բառայնացումը և տեսությունների ձևավորումը, ինչպես նաև գիտական ոչ «շոշափելի» դրվագների և հասկացությունների լեզվականացումը:

1.4 ՓՈԽԱԲԵՐԱԿԱՆ ԼԵԶՎԱՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԺՇԿԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ

Հայտնի իրողություն է, որ բժշկագիտական անգլալեզու տերմինահամակարգի բաղադրիչային կազմում ընդգրկված միավորները հնարավորություն են ընձեռում բժշկության ոլորտի մասնագետներին՝ մասնագիտական գործունեության ընթացքում հաղորդել նեղ-մասնագիտական բնույթի տեղեկություններ, լեզվականացնել կլինիկական իրողություններ, անվանել ախտաբանական երևույթներ: Տվյալ պարագայում տերմինը ճանաչողական-տեղեկատվական տարր է, որն ունի որոշարկված լեզվական ձև, շրջանակ և որում խտացման հիմքով կուտակված է անհատի գիտական փորձառությունն ու մասնագիտական գիտելիքը՝ միևնույն ժամանակ երևան բերելով անհատի լեզվաճանաչողության և մշակութային աշխարհընկալման առանձնահատկությունները: Փոխաբերական միավորները, ինչպես արդեն նշվել է սույն աշխատանքի նախորդ էջերում, մեկն են այդ տերմիններից, և դրանց գործածությունը, ինչպես ցույց է տալիս ուսումնասիրությունը, երբեք ինքնանպատակ չէ:

Հարկ է նաև նշել, որ փոխաբերության հենքով կազմավորված միավորներից և անգլալեզու բժշկագիտական տերմինահամակարգում ուրույն գործածություն ստացած բառահոդվածներից են նաև սլենգային միավորները, որոնք թեև հստակ կերպով բառարանագրված չեն, այդուհանդերձ, դրսևորում են փոխաբերական լեզվամտածողության զարգացման միտումները: Այստեղ կարևոր է հասկանալ, որ բժշկագիտության ասպարեզում գործ ունենք առավելապես սլենգի, այլ ոչ ժարգոնի հետ, քանի որ տեսական և ստուգաբանական մի շարք աղբյուրներում նշվում է այն մասին, որ սլենգի հիմքում ընկած է փոխաբերությունը (տե՛ս Crystal 1995, Dumas, Lighter 1978, Gordon 1983, Hayakawa 1947, Leech, Svartvik 1981, The New Dictionary of Cultural Literacy 2005) և այս պնդումների վրա հենվելով՝ կատարել ենք հետազոտություն սլենգի մասով, որը նպատակահարմար է սույն ատենախոսությամբ առաջադրված խնդիրների շրջանակում:

Առաջին հերթին նկատենք, որ, ինչպես ցույց են տալիս մեր ուսումնասիրությունները, ներկայումս լեզվաբանության տեսության մեջ չկան այնպիսի սահմանումներ, որոնք լիարժեք կրնորոշեն ժարգոնը և սլենգը՝ սահմանազատելով և հստակ բնութագրելով այդ երևույթները: Շատ հաճախ ստուգաբանական տարբեր աղբյուրներում տրվում են սլենգի և ժարգոնի նույնական սահմանումներ: Մշակութային գրագիտության նոր բառարանում ժարգոնը սահմանվում է որպես *«հայրուկ լեզու, որն օգտագործվում է բացառապես տվյալ խմբի՝ հաճախ որոշակի մասնագիտության բերումով համախմբված անձանց շրջանակում: Ժարգոնային միավորները հաճախ անհասկանալի են խմբից դուրս գտնվող անձանց համար»* (The New Dictionary of Cultural Literacy 2005, <<http://www.dictionary.com/browse/jargon>>): Նույն այս բառարանում սլենգը սահմանվում է որպես *«բառակապակցություն, որը չի ընդգրկվում ստանդարտ անգլերենի բառապաշարային կազմում»* (The New Dictionary of Cultural Literacy 2005, <<http://www.dictionary.com/browse/slang>>):

Ըստ Բեթանի Դումայի և Ջոնաթան Լայթերի՝ բառակապակցությունը կարող է իրավամբ համարվել սլենգային, եթե, ի թիվս այլոց, այսպիսի միավորի կիրառությունը վկայում է, որ գործածողը քաջատեղյակ է միավորի իմաստային երանգապնակին, կամ եթե այդ միավորն օգտագործվում է այնպիսի անձանց շրջանակում, ովքեր իրազեկ են դրա իմաստային շերտերին և, ըստ այդմ, անարգել գործածում են այդպիսի միավորներ (Dumas, Lighter 1978): Միավորը համարվում է սլենգային նաև այն դեպքում, երբ փոխարինում է հաճախակի գործածություն ունեցող հոմանիշային բառահոդվածին, ինչը չի կատարվում ինքնանպատակ, այլ ուղղորդված է լինում որոշակի հաղորդակցական պահանջների իրագործմամբ (Dumas, Lighter 1978): Համաձայն Դեյվիդ Քրիստալի՝ *«սլենգը ներխմբային պարկանելությունը ցուցադրող գլխավոր բնութագրիչներից է, և այս տեսանկյունից այն որոշակիորեն նույնացվում է ժարգոնին»* (Crystal 1995:182):

Կան տեսաբաններ, ովքեր սահմանում են սլենգը՝ որպես ոչ պաշտոնական միջավայրերում գործածելի բառեր և արտահայտություններ, սակայն որոնք, ընդհանուր առմամբ, չեն դիտարկվում որպես ստանդարտ անգլերենի բաղադրիչային մաս (Sykes 1982): Գոյություն ունի նաև այն տեսակետը, որ սլենգը *«մուրացկան» է <...>, որը*

մշտապես գտնվում է «իրավաչափ» լեզվի սահմաններից դուրս, սակայն փորձում է իր ուղին հարթել դեպի հարգանքի արժանի խոսքի հարթակ...» (Greenough, Kittredge 1920:55, <<https://archive.org/details/wordsandtheirwa06kittgoog>>):

Լիչի և Սվարտվիկի պնդմամբ՝ սլենգի կիրառությունը սահմանափակվում է սոցիալական տվյալ խմբի անդամների շրջանակում, ինչպես օրինակ՝ «դեռահասների սլենգ», «բանակային միջավայրի սլենգ», և հեղինակները նշում են, որ «սլենգը, որպես կանոն, հասկանալի չէ սոցիալական տվյալ խմբի սահմաններից դուրս, և օգտագործվելու դեպքում ի ցույց է դնում այդ խմբի անդամների մտերմությունը, համախմբվածությունը և հետաքրքրությունների ընդհանրությունը» (Leech, Svartvik 1981:26): Սակայն ինչպիսին էլ լինի սլենգի սահմանումը, սլենգային միավորների օգտագործումն ուղղորդված է որոշակի նպատակների իրագործման, որոնցից մեկը սոցիալական, հուզական բնույթի և մտավոր գործունեությամբ պայմանավորված տարբեր կարիքները բավարարելն է:

Սույն աշխատանքի նպատակից ելնելով՝ ելակետային ենք համարել Կիրկպատրիկի այն պնդումը, որ գոյություն ունեն բառապաշարային միավորներ, որոնք պաշտոնապես չեն բառարանագրվում, սակայն ըմբռնելի են գրեթե բոլոր բժիշկների կողմից, և այդ միավորները դասակարգվում են բժշկական սլենգի դաշտում (Kirkpatrick 1998): Այս առումով ևս մեկ անգամ նշենք, որ սլենգային միավորները, ի տարբերություն ժարգոնային միավորների, կազմավորվում են փոխաբերության հենքով, ինչը մեզ համար հիմք է ծառայել սլենգային միավորների ընտրության գործում: Հենվել ենք նաև Դումայի և Լայթերի այն տեսակետի վրա, որ սլենգային միավոր գործածողը, որպես կանոն, քաջատեղյակ է այդ միավորի իմաստային երանգապնակին և օգտագործում է այն որոշակի հաղորդակցական պահանջների թելադրանքով: Ելակետային ենք համարել նաև ամերիկացի գիտնական և քաղաքագետ Սեմյուել Հայակավայի այն պնդումը, որ սլենգն «ընդգծված կերպով արտահայտում է մարդկանց զգացողությունները կյանքի, նաև այն բոլոր երևույթների և առարկաների նկատմամբ, որ հանդիպում են կյանքում նրանց ճանապարհին» (Hayakawa 1947:148-149): Ըստ այդմ, բժշկագիտության ոլորտում վեր ենք հանել սլենգային միավորներ, որոնք հիմնականում միտված են բժշկական և կլինիկական

միջավայրում հատուկ նպատակների իրագործմանը, որոնցից մեկն, ըստ Գորդոնի, բժիշկների և կլինիցիստների շրջանում նեղ մասնագիտական տվյալներ, ախտաբանական գործընթացներ, կլինիկական նշաններ, հիվանդություններ և բժիշկ-գործընկերների աշխատանքին առնչվող տարաբնույթ առանձնահատկություններ լեզվականացնելն է (Gordon 1983): Սլենգային միավորների լայն գործածության հենքում ընկած է, առաջին հերթին, սոցիալական տվյալ խմբի համար ընդհանուր, դյուրըմբռնելի և ծածկագրային հաղորդակցության գաղափարը, որը հնարավորություն կընձեռի լեզվականացնել միջանձնային փոխհարաբերություններում և զավեշտալի իրադրություններում նշվող մասնագիտական երևույթները: Այդպիսի միավորների միջոցով հնարավոր է լինում նաև նկարագրել ծանր հիվանդությունները և ախտաբանական վիճակները, որոնք հասկանալի չեն լինում կողմնակի անձանց և հիվանդների համար:

Բժշկագիտության ոլորտում սլենգային միավորները շատ հաճախ անվանում են բժշկական մասնագիտություններ: Այդ միավորներն օգտագործվում են բացառապես բժշկական անձնակազմի շրջանակում և հասկանալի են միմիայն օգտագործողների համար: Թեև այդ միավորների բաղադրիչային կազմում կարող են ընդգրկվել իմաստային բացասական լիցք ունեցող բառեր, այդուհանդերձ, դրանց իմաստային նրբերանգները զավեշտային լիցքով հագեցած դրական հասկացական դաշտ են ձևավորում բժիշկների, կլինիցիստների և հարբժշկական անձնակազմի անդամների շրջանում: Օրինակ՝ լայն գործածություն ստացած **«baby catcher»** (բառացի՝ «երեխա բռնող») միավորն այլընտրանքային կերպով անվանում է մանկաբարձուհու մասնագիտությունը: [4] Այս պարագայում հասկացական այն պատկերն է ձևավորվում, թե մասնագետը «բռնում» և իր ձեռքերում պահում է ծննդաբերական ուղիներով «արտամղվող» նորածին: Հատկանշական է, որ 2003 թվականին մանկաբարձության վերաբերյալ հրատարակված **«Baby catcher: true stories from the life of an obstetrician»** աշխատության վերնագրում նույնպես օգտագործվել է «baby catcher» միավորը, ինչը վկայում է, որ այս միավորը բժշկագիտական գրականության մեջ «իրավաչափ» ամրագրման միտում ունի (Weise 2003):

Մանկաբարձության ոլորտում է օգտագործվում նաև սլենգային «**captain kangaroo**» (բառացի՝ «հրամանատար ագեվազ») միավորը, որով բժշկական անձնակազմում անվանվում է մանկաբարձության բաժանմունքի ղեկավարը: Առհասարակ, «**kangaroo**» բաղադրիչով բառահոդվածները հաճախ են գործածվում մանկաբարձության բնագավառում: Դիտարկենք, օրինակ, «**kangaroo care**» (իմաստային մեկնությամբ հնչում է որպես՝ «խնամել, ինչպես ագեվազն է խնամում») միավորը, որը հստակ կերպով բառարանագրվում և դասվում է փոխաբերական տեխնիկային միավորների թվին: Այն լայն գործածություն ունի մանկաբարձության բնագավառում և այս պարագայում զուգահեռներ են տարվում մարդու վարքային և կենդանու անատոմիական յուրահատկությունների միջև: Խոսքը նորածին կամ վաղածին երեխաների խնամքի մեթոդի մասին է, որի ժամանակ մայրը գրկում է նորածնին՝ ծածկելով նրան իր հագուստով կամ որևէ ծածկոցով: Ըստ գիտական աղբյուրների՝ (Jefferies 2012; Ludington-Hoe 2005) պարտադիր է, որ երեխայի մաշկը հպվի մոր մաշկին, ինչը դրական դաշտ է ստեղծում երեխայի ֆիզիոլոգիական զարգացման և հոգեկան աշխարհի ձևավորման համար: Ասվածի ապացույց կարող են ծառայել հետևյալ օրինակները՝ *«Kangaroo care (KC) is the practice of skin-to-skin contact between infant and parent. In developing countries, KC for low-birthweight infants has been shown to reduce mortality, severe illness, infection and length of hospital stay.»* (Jefferies 2012),

«Kangaroo Care positioning before and during heel stick is a simple and inexpensive analgesic intervention to ameliorate pain in stable premature infants.» (Ludington-Hoe 2005), *«"Kangaroo Care," skin contact between mother and infant, reduces pain and may reduce crying in response to pain.»* (Kostandy et al. 2008): Սեփական հագուստի կամ ծածկոցի մեջ երեխային գրկելը և պարուրելը հիշեցնում է ձագին պատսպարող ագեվազի պարկը: Պատկերային և հասկացական այս զուգորդումը նպաստել է «kangaroo care» փոխաբերության ձևավորմանը, որտեղ զուգադրվել են մարդու վարքային և կենդանու անատոմիական յուրահատկությունները: Մեր ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ կենդանական աշխարհի մասին բազմադարյա հետազոտությունները որպես հիմք ընդունելով՝

մարդը, իրեն հատուկ լեզվամտածողությամբ, կարողացել է կազմավորել այն հասկացությունները, որոնք արդյունավետ են բժշկագիտության որոշակի ոլորտում:

Վերադառնալով բժշկական մասնագիտություններին՝ նշենք, որ այս ուղղությամբ հաճախ օգտագործվում են սլենգային այնպիսի անվանումներ, որոնք զավեշտալի բնույթ ունեն, սակայն իմաստային տեսանկյունից հստակորեն զատորոշում են տվյալ մասնագիտացումը: Օրինակ, հաճախ անհրաժեշտ է լինում հանձնել արյան նմուշ, իսկ նմուշառումը կատարում են քիմիական լաբորատորիայի աշխատակիցները՝ հատուկ նախատեսված գործիքներով: Այդ ողջ գործողությունը կատարելու համար լաբորատորիայի աշխատակիցներին անվանում են «**blood suckers**»՝ նկատի ունենալով այն, որ նմուշառումը կատարելու համար աշխատակիցը «կլանում է» հետազոտության համար անհրաժեշտ քանակությամբ արյուն: Մեկ այլ օրինակ է «**Freud squad**»՝ «Ֆրոյդի խումբ» կամ «Ֆրոյդի ջոկատ» արտահայտությունը, որն այլընտրանքորեն անվանում է հոգեբույժներին: Զիգմունդ Ֆրոյդը ավստրիացի հոգեբան, հոգեբույժ և նյարդաբան է, հոգեվերլուծության հիմնադիրը բժշկության ոլորտում: Հոգեբուժության բնագավառում Ֆրոյդի տեսական պնդումները և մոտեցումները մեծապես հայտնի են և ընդունելի բժշկության մասնագետների, հոգեբույժների և հոգեվերլուծաբանների շրջանում, և, կարելի է ասել, որ Ֆրոյդի անունը վերացարկմամբ և փոխաբերական իմաստով սկսել է օգտագործվել այս մասնագիտությանը հարող անձանց խումբն անվանելու նպատակով:

Սլենգային միավորների կիրառությունը պայմանավորված է նաև հումորի ուժով և ներգործությամբ (Whitman 1892, <www.bartleby.com/229/>): Հումորի միջոցով հնարավոր է լինում թոթափել բժշկական առօրյա գործունեության, ինչպես նաև հիվանդությունների, ցավի և տառապանքի ականատեսության ընթացքում կուտակված լարվածությունը (Coombs et al. 1993): Հումորի նպատակով գործածվող սլենգային միավորները, սակայն, հազվադեպ են հատում մասնագիտական հաղորդակցության սահմանները՝ ելնելով էթիկական նկատառումներից: Հարկավոր է հատկապես զգոն լինել հիվանդների ներկայությամբ սլենգային միավորներ գործածելուց, քանի որ մեծ է հիվանդին նսմեացնելու կամ վիրավորելու վտանգը: Բացասական նշույթավորմամբ սլենգային միավորներից են, օրինակ, «**marriageable monster**», «**poor historian**»,

«**significant history**» միավորները, որոնց միջոցով բժշկական անձնակազմը հումորային որոշ լիցք է հաղորդում փոխանցվող տեղեկատվությանը: «**Marriageable monster**» արտահայտությունն օգտագործվում է՝ նկարագրելու համար բազմաթիվ բարեհաջող գեղագիտական (էսթետիկական) վիրահատություններ տարած երիտասարդ կնոջը: Մյուս՝ «**poor historian**» օրինակը նկարագրում է այն հիվանդին, որը հիշողության կորստով է տառապում: Միավորի իմաստային հիմքում ամենայն հավանականությամբ ընկած է այն գաղափարը, որ հիշողությունն ինքնին կապվում է տվյալների և տեղեկատվության ճանաչման, արձանագրման, պահպանման և վերարտադրման հետ, ինչը հատուկ է նաև պատմագիտությամբ զբաղվողների աշխատանքին և գործունեությանը: Տվյալ դեպքում, խաթարված են նշված բոլոր գործառույթները, որոնք անհրաժեշտ են տվյալներ և տարատեսակ տեղեկություններ մտապահելու և դրանք հետագայում կիրառելու համար:

Մարդու իմունային անբավարարության վարակով հիվանդը նկարագրվում է «**significant history**» արտահայտությամբ, որի իմաստային պլանում ամփոփված է հիվանդության բովով անցած լինելու կամ սեռական փոխհարաբերությունների հարուստ փորձ ունենալու գաղափարը: Այս միավորներում, կարելի է ասել, ամփոփված է լեզվակրի խիստ յուրատիպ լեզվամտածողությունը, որը գիտակցականի մակարդակում դրսևորվում է ազգային լեզվամշակույթում առկա իրակությունները համեմատելու միջոցով, իսկ լեզվականացվում է սլենգային միավորներով, որոնց ձևավորման հիմքում զուգորդությունների և փոխաբերական մտածողության նոր և անհայտ շերտերն են: Ուսումնասիրությունից նաև պարզվում է, որ անհետաձգելի բուժօգնության համատեքստում շատ հաճախ օգտագործվում են տարբեր պայմանական նշաններ կամ ծածկագրային միավորներ, որոնք ուղղված են լինում հիվանդների, ախտանշանների, հիվանդությունների, ինչպես նաև լաբորատոր և քիմիական տվյալների անվանմանը: Այս ծածկագրերը դյուրըմբռնելի չեն հիվանդների համար և նպատակային գործածություն են ստանում միայն բժիշկ-մասնագետների և կլինիցիստների կողմից օգտագործվող տեքստերում: Որպես կանոն, ծածկագրերը որոշարկված են գունանուններով և սերում են իրական կյանքում առկա երևույթների հետ զուգորդությունների դաշտից: Օրինակ, «**code blue**» կրճատագրի հնարավոր

բացատրություններից մեկն այն է, որ հիվանդը մահամերձ վիճակում է և անհրաժեշտ է կատարել անհապաղ արհեստական շնչառություն: Տվյալ դեպքում զուգորդություններ են տարվում մահացածի մարմնի կապտավուն երանգի հետ, որի արդյունքում ընտրվել է «blue» բաղադրիչը: Գունանուններով լրացված ծածկագրերից են նաև «**code black**» (իմաստային մեկնաբանությամբ հնչում է որպես «ծածկագիրը՝ սև») սլենգային արտահայտությունը՝ որպես մահացած հիվանդ, «**code brown**» («ծածկագիրը՝ շագանակագույն») միավորը, որն օգտագործվում է նկարագրելու դեֆեկացիայի (կղանքի) ակտը վերահսկելու անընդունակ հիվանդին, «**code red**» («ծածկագիրը՝ կարմիր»), որը մատնանշում է առողջության համար ծայրահեղ վտանգավոր վիճակում գտնվող հիվանդին, որտեղ զուգորդություն է տարվում անհետաձգելի կամ հույժ կարևոր գործողությունները նշելու համար օգտագործվող կարմիր գուներանգի հետ, «**code yellow**» («ծածկագիրը՝ դեղին»), ինչը հուշում է անմիջապահության մասին: Այս բոլոր միավորների իմաստային դաշտում երևակվում է անհատի ինքնատիպ և փոխաբերական մտածողությունը:

Սլենգային լեզվամիավորները գործածվում են ըստ նպատակի և ըստ էության, և այս պարագայում սլենգ գործածողը պարտադիր կերպով հաշվի է առնում փաստացի իրադրային հանգամանքները, քանի որ իրազեկ է լինում սլենգային միավորների միջոցով հասկացական և լեզվական մակարդակներում երևան եկող անցանկալի և բացասական հետևանքներին: Այլ կերպ՝ այս միավորները կարող են չհամապատասխանել արարողակարգային, պաշտոնական հաղորդակցությանը, ուսումնագիտական միջավայրին, և այլն: Սլենգային բառահոդվածների ուսումնասիրությունից եզրահանգում ենք, որ սլենգային մասնաշերտը մշտապես գոյություն է ունեցել բժշկության ոլորտի մասնագիտական տարբեր օղակներում՝ որպես փոխաբերական լեզվամտածողության դրսևորումներից մեկը, սակայն բացառապես օգտագործվել է բժիշկների կամ հարբժշկական անձնակազմի կողմից՝ ելնելով մասնագիտական գործունեության մեջ առկա բարեվարքության, ընթացակարգային և էթիկական չափանիշներից:

Այդուհանդերձ, փոխաբերության հենքով «ծնված» միավորների կիրառությունը բժշկագիտության բնագավառում բազմաթիվ բանավեճերի տեղիք է տվել, և շատ

հաճախ նմանաբնույթ քննարկումների ընթացքում հղում է կատարվել ամերիկացի գրող, քաղաքական ակտիվիստ Սյուզան Ջոնթագի կողմից գրված «Հիվանդությունը որպես փոխաբերություն, ՁԻԱՀ և ՁԻԱՀ-ի համատեքստում օգտագործվող փոխաբերությունները» (Illness as Metaphor and AIDS and Its Metaphors) էսսեին, որտեղ Ջոնթագը քննության է առնում հիվանդությունը մասնավորապես փոխաբերական միավորների միջոցով մեկնաբանելու անհրաժեշտությունը՝ այսպիսի մոտեցումը համարելով մոլորեցնող (Sontag 1990): Ըստ Ջոնթագի՝ փոխաբերության կիրառությունը մեծ հմտություն և շրջահայեցություն է պահանջում, քանի որ փոխաբերությունը շեշտադրում է անվանվող հասկացության առաջնային իմաստը և միևնույն ժամանակ՝ չի երևակում առնշանակությունը, և կարող է պատահել նաև հակառակը՝ փոխաբերությունը կարող է ի ցույց դնել հասկացության հավելյալ իմաստը՝ քողարկելով առաջնային իմակները (Sontag 1990): Այլ կերպ՝ փոխաբերությունը կարող է հակասել բժշկագիտական էթիկայի չափանիշներին և ընդգծելով հիվանդության կամ ախտաբանության մեկ կամ մի քանի հատկանիշ և քողարկելով մյուսը՝ հանդես բերել բովանդակային բացասական նշույթավորում հասցեատիրոջ մտավոր դաշտում: Այդուհանդերձ, Ջոնթագն ինքը, տառապելով քաղցկեղից և պայքարելով այդ հիվանդության դեմ, նշում է նաև, որ փոխաբերությունների միջոցով հնարավոր է աշխարհընկալում ձևավորել (Sontag 1990): Առավել ժամանակակից հեղինակները քննադատում են Ջոնթագի հիմնական պնդումն առ այն, թե բժշկագիտական խոսույթում հարկ է խուսափել փոխաբերությամբ միջնորդավորված մտածողությունից և փոխաբերական միավորներ գործածելուց: Ժամանակակից փիլիսոփա և կենսաբժշկական էթիկայի մասնագետ Ջեյմս Չայլդրեսն, օրինակ, պնդում է, որ մասամբ պայմանավորված այն հանգամանքով, որ հիվանդությունը հաճախ առեղծվածային բնույթ է կրում, բժշկությանն անհրաժեշտ է *«փոխաբերություններով, համաբանություններով և խորհրդանշաններով ստեղծվող ներհայեցողությունը»* (Childress 1997:4): Միևնույն ժամանակ նա ընդունում է Ջոնթագի այն պնդումը, որ փոխաբերությունները սոսկ հիշողություններ արթնացնող խոսքային միավորներ չեն, ավելին՝ դրանք ձևավորում են մեր ըմբռնումները: Կարելի է ասել, որ հիվանդությանը համընթաց ներկայացվող՝ վերացարկման և հուզականության նշույթով

հասկացությունները դժվար է լինում հաղորդել մասնագիտական տերմիններով, և այս պարագայում բժշկության ոլորտի մասնագետները դիմում են խոսքային այնպիսի միջոցների կամ նշանների կիրառությանը, որոնցով հնարավոր կլինի համակցել գիտականորեն ապացուցելին հուզականի հետ: Բառապաշարային այդպիսի վակուումը հատկապես բարեհաջող կերպով լրացվում է փոխաբերությամբ, որը, «վերածնունդ ապրելով» վերջին տասնամյակում, էական դեր է ստանձնել բժշկության բնագավառում տեղեկատվություն հաղորդելու ժամանակ: Ամերիկացի գրող, գրաքննադատ Անատոլ Բրոյարդն իր հերթին նշում է, որ *«փոխաբերությունը կարող է նույնչափ անհրաժեշտ լինել հիվանդության համալսարանում, որչափ գրականության ասպարեզում... Բժշկական ծանր տերմինաբանությունն առնվազն թոթափվում է փոխաբերությամբ ...»* (Broyard 1993:18): Հարվարդի համալսարանի գիտության պատմության և ֆիզիկայի պրոֆեսոր Ջերալդ Հոլթոնը անդրադառնալով փոխաբերական միավորների հիմնավորվածությանը բժշկագիտության ոլորտում՝ նշում է, որ *«...փոխաբերության կիրառությունը գիտնականի աշխատանքում պայմանավորված է անհրաժեշտությամբ, այլ ոչ պարահականությամբ... այդ անհրաժեշտությունը գիտական ռացիոնալության հրամայականն է...»* (Holton 1998:236): Փոխաբերությունն այս դեպքում իմաստաբանական կատալիզատորի դեր է կատարում՝ հանգուցելով նախկինում իրար հետ գոյաբանական որևէ օղակով չկապված երկու առարկաներ:

Փիլիսոփայության պրոֆեսոր Ուորեն Շիբլզը և բժիշկ, մանկաբարձ-գինեկոլոգ, բժշկաիրավական էթիկայի մասնագետ Բարբարա Մեյերը նշում են, որ, օրինակ, բժշկության մեջ ցանկացած պնդում կարող է կոչվել ճարտասանական, քանի որ ուղղված է ասելիքի մեջ համոզելուն և ներազդեցություն գործելուն, և, ըստ այդմ, բժշկագիտության մեջ օգտագործվող գիտական լեզուն ճարտասանական է իր բնույթով և մեծապես միջնորդավորված փոխաբերությամբ (Maier, Shibles 2011): *«Բժշկության և բիոէթիկայի փիլիսոփայությունը և պրակտիկան. նատուրալիստական-հումանիստական մոտեցում»* (The Philosophy and Practice of Medicine and Bioethics: A Naturalistic-Humanistic Approach) գրքում հեղինակները չեն պարտադրում դիրքորոշումներ, այլ առաջարկում են տվյալ իրադրությունը գնահատել այլընտրանքորեն կամ քննադատական տեսանկյունից՝ միջնորդավորված

փոխաբերությամբ, ուրիշ խոսքով՝ օգտագործելով փոխաբերությունը՝ որպես իրադրությունը գնահատելու միջոց (Maier, Shibles 2011):

Բժշկական կրթության և բժշկահումանիտար գիտությունների ականավոր պրոֆեսոր Ալան Բլիքլեյը իր՝ 2017 թ. լույս տեսած «Փոխաբերությամբ միջնորդավորված մտածողությունը բժշկագիտության մեջ. նորագույն մոտեցումներ» (Thinking with Metaphors in Medicine: The State of the Art) գրքում նշում է, որ ճարտասանության լեզվի առաջնաանպատակը ազդեցություն գործելն է, մինչդեռ նկարագրական, տեխնիկական լեզուն հիմնականում կոչված է տեղեկատվություն հաղորդելուն կամ լրամշակումներ կատարելուն: Ըստ նրա՝ տեխնիկական լեզվի դեպքում խոսքային ակտը կարող է կազմվել փոխաբերության հիմքով *«և հենց այս միջուկն է, որը երաշխավորում է ասելիքի կամ տեքստի ազդեցիկությունը»* (Bleakley 2017:9): Կարելի է փաստել, որ բժշկագիտության ոլորտի մասնագետները՝ բժիշկ, կլինիցիստ, թե հարբժշկական անձնակազմի ներկայացուցիչ՝ մասնագիտական տեղեկատվությունը և գիտելիքները ամբարում և ըմբռնում են գիտական տերմիններով, իսկ մասնագիտական կամ կլինիկական գործունեության ընթացքում, ի թիվս հունալատինահիմք տերմինների, բազմիցս կիրառում նաև փոխաբերական միավորներ: Ուրիշ խոսքով՝ **փոխաբերական միավորները, որպես փոխաբերական լեզվամտածողության արդյունք, արմատացած են գլխուղեղի ճանաչողական գործառույթներում՝ այլընտրանքային կերպով լեզվականացնելով մտածողության և երևակայության վերջնարդյունքը:**

Որպես եզրահանգում՝ հարկ է նշել, որ նախորդ ենթագլխում և այստեղ հնչեցված տեսակետները որոշակիորեն հիմք են տալիս պնդելու, որ փոխաբերական միավորը գրավոր խոսքի հոսընթացում հանդես է գալիս որպես հուզական էներգիայի և գիտական տեղեկատվության համաձուլվածք: Փոխաբերական միավորը, լեզվական խտացման հիմքով և թելադրված ժամանակի տնտեսմամբ, վերարտադրում է հասկացության կարևորագույն իմաստային հատկորոշիչները՝ նպաստելով նյութի արագ և մատչելի ընկալմանը: Շնորհիվ իր հուզարտահայտչական նշույթի՝ փոխաբերական միավորը թույլ է տալիս խուսափել բժշկագիտական շարադրանքի միապաղաղությունից՝ նպաստելով գիտական մտածողության արագընթաց

«նյութափոխանակությանը» և աշխուժացմանը, ինչն անհրաժեշտ է հաղորդված տեղեկություններն արդյունավետ ներըմբռնելու համար:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ըստ Էդուարդ Աղայանի՝ համագործածական բառերը հասարակության սեփականությունն են լեզվի գործառության բոլոր ոլորտներում, ամենօրյա հաղորդակցության անբաժանելի և կենսունակ մասն են կազմում, և հիմք են հանդիսանում նոր բառամիավորների ձևավորման, բառապաշարի համալրման և հարստացման տեսանկյունից (Աղայան 1984):
2. Գիտության պատմության մեջ սակավ թիվ չեն կազմում այսպիսի դեպքերը, որոնցից մեկը ատոմի կառուցվածքի «արեգակնային» կամ «մոլորակային» մոդելն է: Այն առաջ է քաշվել 1913 թվականին դանիացի ֆիզիկոս Նիլս Բորի կողմից, և որի դեպքում ատոմի միջուկի շուրջը շրջանաձև ուղեծրով պտտվող էլեկտրոններն, ըստ էության, նմանեցվում են արեգակնային համակարգում արևի շուրջը պտտվող մոլորակներին (The Bohr Model, <<http://www.pas.rochester.edu/~blackman/ast104/bohr.html>>): Գիտության մեջ վաղուց արմատացած այս զուգորդությունը հնարավորին չափով գաղափար է տալիս ատոմի կառույցի մասին և նպաստում է տեսական գիտելիքն առավել մատչելի մեկնաբանելուն:
3. Էպիկրիզը բուժումից հետո հիվանդության ծագման, զարգացման, բնույթի, բուժման և ելքի վերջնական եզրակացությունն է (Ավետիսյան 2007:129):
4. Այս և սույն ենթագլխում ներկայացվող սլենգային մյուս միավորներն առանձնացրել ենք բժշկագիտական մի շարք աղբյուրներից (տե՛ս Fox et al. 2003, Dobson 2003, Dirckx 2004, Lang, Montero 2007, Weise 2003), որոնցում բժիշկների կամ հարբժշկական անձնակազմի կողմից հավաքագրվել և թղթին են հանձնվել բժշկության տարբեր բնագավառներում գործածվող սլենգային միավորներ: Սույն աշխատանքի նպատակից ելնելով՝ առանձնացրել ենք փոխաբերության հենքով կազմավորված երկբաղադրիչ միավորներ, որոնք որոշակիորեն բառարանագրվելու և լայն գործածություն ստանալու միտում են դրսևորում:

ԳԼՈՒԽ II

2.1 ՓՈԽԱԲԵՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ՏԵՐՄԻՆԱՍՏԵՂԾ ՄԻՋՈՑ ՆԵՐՔԻՆ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԲԺՇԿԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԱՅԼ ՈԼՈՐՏՆԵՐԻ ՏԵՐՄԻՆԱՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐՈՒՄ

Ինչպես արդեն նշվել է սույն հետազոտության շրջանակում, բժշկագիտական տերմինահամակարգի ներկայիս զարգացումը մեծապես պայմանավորված է արտալեզվական այնպիսի գործոններով, ինչպիսիք են՝ բժշկության բնագավառի գիտահետազոտական նվաճումները, գիտական մտքի աշխուժացումը, մասնագիտական նորարարությունների հանգեցնող գաղափարները և կենսափորձը, ինչպես նաև բժշկության ոլորտում նորագույն սերնդի տեխնոլոգիաների, բուժման մեթոդների և նորահայտ լուծումների ներդրումը:

Բժշկության ասպարեզում մշտապես ի հայտ են գալիս չբացահայտված, ուսումնասիրություն պահանջող, հանրությանը դեռևս անծանոթ կլինիկական երևույթներ, հիվանդություններ, ախտաբանական գործընթացներ, մասնագիտական հատուկ առարկաներ կամ բուժական հասկացություններ, որոնք հնարավորինս ճշգրիտ բառայնացնելու և հասարակության լայն զանգվածներին մատչելի կերպով ներկայացնելու համար ստեղծվում և կիրառվում են խնդրո առարկայի արտաքին և ներքին հատկանիշները հստակորեն ներկայացնող կամ, առնվազն, որոշակիորեն բնորոշող լեզվական միավորներ: Ուսումնասիրություններից պարզ է դառնում (տե՛ս Աղայան 2010; Глухова 1987; Кудрякова 1997; Мотченко 2001; Brunt 1998; Rodin, Jack 1989; Segen 1992), որ անգլալեզու բժշկագիտական գրականության մեջ ներկայումս գործածվող տերմինները ստեղծվել են ոչ միայն դասական լեզուների՝ լատիներենի և հին հունարենի հիմքի վրա, այլև բազմաբնույթ այլ եղանակներով:

Այսպես, բժշկագիտական անգլալեզու տերմինահամակարգի միավորները կարող են ձևավորվել լեզվի ներքին բառակազմական եղանակների գործադրմամբ, մասնավորապես՝ ձևաբանական և շարահյուսական հենքով: Բժշկության մեջ դասական մասնագիտական բառամթերքի մի հոծ զանգված ստեղծվել է ածանցմամբ

և բառաբարդմամբ՝ հունալատինական նախածանցներով, վերջածանցներով և հիմքերով (Мотченко 2001): Այս տարրերից ձևավորված նոր միավորները կազմում են բժշկագիտական առանձին որևէ ենթաճյուղի բառամթերքը (Առաքելյան և այլք 2008:48, <<http://www.ysmubooks.am/uploads/Latin1.pdf>>): Դիցուք, *haemat* (արյուն) հիմքը մատնանշում է արյունաբանության ոլորտը, *scopia* (զննում) տերմինատարրը բարդ բառերում հուշում է գործիքային եղանակով կատարվող հետազոտության մասին, *oculus, ophthalmo* (ակն, ակնային) բաղադրիչով կազմված գոյականները օգտագործվում են ակնաբուժության ոլորտում և այլն (Stedmans Online Medical Dictionary <<http://stedmansonline.com/webFiles/Dict-Stedmans28/APP05.pdf>>): Տերմինակազմիչ բաղադրիչների թվարկումը կարելի է հընթացս շարունակել՝ առանձնացնելով թե՛ հունահիմք, թե՛ լատինահիմք տարրերը, ինչը սակայն, դուրս է սույն հետազոտության շրջանակից: Եզրափակենք՝ նշելով, որ տվյալ մասնիկների իմաստաբովանդակային պլանին որոշակիորեն տիրապետելու դեպքում հնարավոր է լինում ըմբռնել տերմինի հնարավոր նշանակությունը:

Նոր տերմինների ձևավորման հիմքերից է նաև բազմաբառույթ կազմով տերմինակերպ հարադրությունների ստեղծումը (Օհանյան 2013, Мотченко 2001): Ըստ Մանուկ Աբեղյանի՝ «*Հարադրություն են կոչվում բառերի այնպիսի միացություններ, որոնք թեպետ մեկ բառի նշանակություն ունեն, բայց սովորաբար մեկ բառ չեն համարվում և միացած իբրև մեկ բառ չեն գրվում*» (Աբեղյան 1965:169): Այս միավորները դիտվում են որպես մեկ համալիր ամբողջություն և սահմանում են մեկ ընդհանուր հասկացություն, չնայած այն փաստին, որ արտաքնապես ներկայանում են որպես շարահյուսական բաղադրություն: Միավորների իմաստը ձևավորվում է բաղադրիչների տարբեր իմաստների փոխհարաբերության արդյունքում: Որպես բաղադրիչ հանդես են գալիս անգլերենի քերականական տարբեր կաղապարներ, այն է՝

[ածական+գոյական],	[ածական+ածական+գոյական],
[ածական+գոյական+գոյական],	[գոյական+գոյական]

ձևատիպարներով կապակցություններ, ինչպես օրինակ՝ *abdominal muscle* [ածական+գոյական], *acute urinary retention* [ածական+ածական+գոյական], *irregular heartbeat* [ածական+գոյական], *low blood pressure* [ածական+գոյական+գոյական], *intestinal*

blockage [ածական+գոյական], *bacterial skin infection* [ածական+գոյական+գոյական], *autoimmune disease* [ածական+գոյական], *spine rupture* [ածական+գոյական կամ գոյական+գոյական՝ պայմանավորված տվյալ համատեքստով], *antithyroid drugs* [ածական+գոյական], *arterial resistance* [ածական+գոյական], *binocular vision* [ածական+գոյական], *blood clot* [գոյական+գոյական] և այլն (Օհանյան 2013, Harvard Health Publishing, Harvard Medical School <<http://www.health.harvard.edu/>>): Դասակարգման տեսանկյունից այս տերմինները բավականին արագ են համակարգվում տերմինահամակարգում (Мотченко 2001):

Բժշկագիտական անգլալեզու տերմինահամակարգը համալրված է հապավական միավորների ծանրակշիռ զանգվածով, որոնք ստեղծվում են սկզբնատառային հենքով: Նշված միավորներով ընդհանրացվում են ծավալուն հասկացություններ՝ առանց փոխանցվող տեղեկատվության կամ գիտելիքի տրամաբանական-բովանդակային պլանի կորստի: Տվյալ դեպքում մասշտաբային լեզվական կառույցը, փոխակերպվելով սեղմված խոսքային ազդանշանի, հաղորդում է տեղեկատվությունը՝ վերջինիս ծավալի պահպանմամբ (Глухова 1987:28): Բժշկագիտության ոլորտում հապավումների ձևավորումը թելադրված է հաղորդակցության գործառական, գործաբանական և իրադրային պահանջներով (Мотченко 2001): Հապավական իմաստային ծանրաբեռնվածության օրինակները բազմաթիվ են, որոնցից առանձնացրել ենք հետևյալ մի քանիսը. *BMD* (bone mineral density), *CAPD* (continuous ambulatory peritoneal dialysis), *ELISA* (enzyme-linked immunosorbent assay), *HGSIL* (high-grade squamous intraepithelial lesion), *MEDLARS* (Medical Literature Analysis and Retrieval System), *NAME* (nevi, atrial myxoma, myxoid neurofibromas, and ephelides), *NEEP* (negative end expiratory pressure), *OTC* (over the counter (non-prescription) drug), *VATER* (vertebral defects, imperforate anus, tracheoesophageal fistula with esophageal atresia, and radial and renal dysplasia), *VBAC* (vaginal birth after cesarean) և այլն (Stedmans Online Medical Dictionary <<http://stedmansonline.com/webFiles/Dict-Stedmans28/APP06.pdf>>): Նշված և նմանաբնույթ բազմաթիվ այլ միավորներ հազվադեպ են հանդիպում ծավալի ընդարձակմամբ:

Հարկ է նշել, սակայն, որ բժշկագիտական անգլալեզու տերմինահամակարգի համալրումը ընթանում է ոչ միայն ներքին բառակազմության տարբեր եղանակների գործադրմամբ, մասնավորապես՝ անգլերեն լեզվի բառամթերքից բառերի ածանցման, բառաբարդման կամ հապավման միջոցով, այլև արտալեզվական և ներլեզվական գործոնների ազդեցությամբ իրականացվող իմաստափոխությամբ, այդ թվում նաև համագործածական բառապաշարի միավորների բառիմաստների փոփոխությամբ, այլ կերպ՝ իմաստների «մասնագիտացմամբ» կամ փոխաբերացմամբ (Սահակյան 2012): Փոխաբերությունն այս առումով տերմինացնում է համագործածական բառաշերտի միավորները՝ այդպիսով հարստացնելով և, ընդհանուր առմամբ, զարգացնելով բժշկության ոլորտի լեզվամասնաշերտը: Ինչ վերաբերում է սույն հետազոտության շրջանակում քննության առնված՝ ներքին հիվանդությունների ոլորտի տերմինահամակարգին, ապա նշենք, որ ընտրությունը թելադրված է այն հանգամանքով, որ այստեղ օրգան-համակարգի ախտաբանական վիճակները, հիվանդությունները, հիվանդության նախանշանները, ախտանշանները և համախտանիշներն անվանելու նպատակով հաճախ են օգտագործվում փոխաբերական միավորներ՝ ապահովելու հաղորդվող տեղեկատվության հանրամատչելիությունը և դյուրըմբռնելիությունը:

Բժշկագիտության այս ճյուղը ներառում է կլինիկական բժշկության և բժշկի գործունեության կարևորագույն դրույթները, այն է՝ հիվանդությունների ախտորոշումը, կանխատեսումը, բուժումը և կանխարգելումը (Kasper et al. 2015): Ավելորդ չէ նշելը, որ այս բոլոր գործողությունները լեզվականացվում են համապատասխան լեզվամիավորների միջոցով: Ներքին հիվանդությունների բնագավառը, կարելի է ասել, կլինիկական բժշկության հիմքն է, քանի որ այստեղ են դրսևորվում կլինիկական մտածելակերպի առաջին նախադրյալները՝ միահյուսվելով կլինիկական հետազոտությունների կատարման մեթոդաբանության, ախտաբանական ախտորոշման և հիվանդությունների կանխարգելման և բուժման հետ (Սիսակյան, Այվազյան 2011): Ներքին հիվանդությունների ոլորտը ներառում է բժշկության այնպիսի գիտաճյուղեր, ինչպիսիք են՝ սրտաբանությունը, թոքաբանությունը, գաստրոէնտերոլոգիան, նեֆրոլոգիան, արյունաբանությունը, էնդոկրինոլոգիան,

ռազմադաշտային թերապիան, մասնագիտական գործունեությամբ պայմանավորված հիվանդությունների քննությունը (Kasper et al. 2015): Ըստ այդմ, ներքին հիվանդությունների բնագավառում հղում ենք կատարել նշված գիտաճյուղերին, որտեղ հանդիպում է փոխաբերական միավորով անվանվող հիվանդությունը, կլինիկական երևույթը, խանգարումը, ձևախախտումը, ախտանշանները, ախտահարումը, կլինիկական նշանները, համախտանիշները: Այս հիմքով տարբերակել ենք **փոխաբերական միավորներ, որոնք լեզվականացնում են սիրտ-անոթային հիվանդություններ, շնչառական համակարգի հիվանդություններ, աղեստամոքսային ուղու հիվանդություններ, երիկամների հիվանդություններ, արյան համակարգի հիվանդություններ, էնդոկրին համակարգի հիվանդություններ, ռազմադաշտային թերապիային հատուկ հիվանդություններ, մասնագիտական գործունեությամբ պայմանավորված հիվանդություններ:** Հետազոտության շրջանակում առանձնացրել և ուսումնասիրել ենք նաև փոխաբերական այն միավորները, որոնք հաճախակի են կիրառվում գործնական բժշկության այնպիսի բնագավառներում, ինչպիսիք են **ճառագայթաբանությունը, ուռուցքաբանությունը, մանկաբուժությունը, ակնաբուժությունը, մաշկաբանությունը, նեյրոանատոմիան** և բժշկական մի շարք այլ ոլորտներ:

Հարկ է նշել, որ սույն աշխատանքի շրջանակում առանձնացրել ենք նաև փոխաբերությամբ որոշարկված բժշկական գործիքների և երբեմն էլ բժշկականխարգելիչ մոտեցումների անվանումներ, որոնք նույնպես լայն կիրառություն ունեն ներքին հիվանդությունների բնագավառում: Ընտրված բառահոդվածներից մի քանիսը հիվանդության կամ համախտանիշի անվանում միգուցե չլինեն, սակայն օգտագործվում են այնպիսի ոլորտներում, որոնք տրամախաչվում են ներքին հիվանդությունների ոլորտի հետ, և ըստ այդմ, նշվել են սույն աշխատանքի շրջանակում՝ որպես փոխաբերացման արդյունքում տերմինացված միավորներ: [1]

Նշենք, նաև, որ փոխաբերական միավորների ընտրությունը կատարվել է այնպես, որ դրանք չունենան հունալատինահիմք համարժեքներ: Աղբյուր-տիրույթների ընտրությունը կատարվել է այն սկզբունքով, թե ինչ հաճախականությամբ են գործածվում այդ տիրույթներից սերող փոխաբերական միավորները:

Ի լրումն, աշխատանքում հղում է կատարվում նաև մարդու մարմնի՝ փոխաբերական միավորներով որոշարկված անատոմիական առանձնահատկություններին, քանի որ ցանկացած ախտաբանություն կամ կլինիկական իրողություն անքակտելի կերպով կապված է մարդու անատոմիայի հետ: [2] Քննությունից նաև պարզ է դառնում, որ անատոմիայի տերմինահարթակում փոխաբերության հենքով կազմված միավորները հիմնականում ծառայում են մարդու մարմնի կառուցվածքում տարբեր օրգան-համակարգերն (ոսկրային, մկանային, մարսողական, շնչառական, միզասեռական, սրտանոթային, ավշային, նյարդային) անվանելուն:

Ուսումնասիրության արդյունքում արձանագրել ենք փոխաբերության հենքով մեծաթիվ միավորներ, և փորձելով հնարավորինս դասակարգել այդ միավորներն ըստ իմաստային աղբյուր-տիրույթների՝ եկել ենք այն եզրահանգման, որ ներքին հիվանդությունների բնագավառում փոխաբերական միավորները սերում են **մարդու կենսագործունեության տարբեր ոլորտներից և բնաստեղծ դաշտից:**

Մեր հետազոտության շրջանակում, ելնելով վեր հանված միավորների վերլուծությունից, պայմանականորեն ընդլայնել ենք «մարդու կենսագործունեության ոլորտներ» արտահայտության իմաստային միջուկը՝ ***մադնանշելով այն սկզբաղբյուրները կամ այլ կերպ՝ աղբյուր-տիրույթները, որոնց շրջանակում տեսանելի և շոշափելի են անձի անատոմիական ներուժով պայմանավորված կենսագործունեության կամ կենսակերպի արդյունքները:*** Հենց այս ակունքներից սկզբնավորվող միավորներն էլ ծառայում են կլինիկական տարբեր իրողություններ, հիվանդություններ, բժշկագիտական առանձնահատկություններ և երևույթներ լեզվականացնելուն, ինչպես օրինակ՝ «**honeymoon period**» (մեղրամսի շրջան), «**exciting eye**» (գրգռող աչք), «**kissing spines**» (համբուրվող ողեր), «**barrel chest**» (տակառածն կրծքավանդակ), «**ballerina's pose**» (բալետի պարուհու դիրք), «**washerwoman syndrome**» (լվացարարուհու համախտանիշ), «**hand of the obstetrician**» (մանկաբարձի ձեռք), «**tennis leg**» (թենիսիստի ոտք), «**bone remodeling**» (ոսկրային հյուսվածքի վերամոդելավորում), «**magic shotgun**» (կախարդական հրազեն), «**smart tumor**» (խելացի ուռուցք), «**spring finger**»

(զսպանակաձև շարժվող մատներ), «**tower skull**» (աշտարակային գանգ) և այլ միավորներ, որոնց մանրամասն անդրադարձ է կատարվում համապատասխան ենթագլխի ներքո:

Փորձելով մասնավորեցնել «**բնաստեղծ դաշտ**» արտահայտության իմաստային բաղադրիչները՝ նկատի ենք ունեցել **բնության կենսաշարժով ստեղծված և դրանով պայմանավորված տարրերից մի քանիսը, այն է՝ բուսականությունը, կենդանական աշխարհը, երկրամակերևույթի բաղադրիչները:** [3] Այս համակարգերը կենդանի արտացոլանքն են աշխարհի տարբեր կերպերի, իսկ լեզուն, լինելով աշխարհի հայելին, հասկացությանացնում է այդ համակարգերի տարբեր հայեցակողմեր, որոնք, որպես արտալեզվական գործոններ, հսկայական դերակատարում ունեն անհատի գիտակցության և լեզվամտածողության ձևավորման գործում:

Հայտնի փաստ է, որ փոխաբերականացումն ինքնուրույն ընթացող գործընթաց է: Ի թիվս մարդու մտածական գործունեությամբ պայմանավորված գործոնների՝ այն տեղի է ունենում նաև մարդու և շրջակա միջավայրի փոխներգործության և փոխհարաբերակցության արդյունքում: Շրջակա միջավայրը տվյալ դեպքում բնության համակարգն է՝ տարբեր բաղադրիչներով (բուսականություն, կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչներ, երկրամակերևույթի տարրեր և այլն): Այստեղ փոխաբերականացման արդյունքում միահյուսվում են անհատի լեզվամտածողության, գիտակցության, կենսափորձի բաղադրիչները և բնամիջավայրի տարրերի մասին ընկալումները: Այլ կերպ՝ հանդիպադրվում և հակադրամիասնություն են կազմում մարդկայինը և բուսականը, մարդկայինը և կենդանականը, մարդկայինը և երկրաբանականը: Օրինակ՝ «**caviar lesions**» (խավիարանման գոյացություններ), «**coffee-with-milk spots**» (կաթնասուրճի բծեր), «**strawberry naevus**» (ելակային խավ), «**blueberry muffin baby**» (հապալասե բուլկանման երեխա), «**setting-sun phenomenon**» (մայրամուտի պատկեր), «**ash leaf macule**» (հացենու տերևի բծավորում), «**cloverleaf skull syndrome**» / «**cloverleaf deformity**» (երեքնուկի տերևի նմանվող գանգ / երեքնուկի տերևի նմանվող ձևախախտում), «**daisy flower pattern**» (աստղաձաղիկի պատկեր), «**lilac ring pattern**» (եղրևանու պատկեր), «**cave sickness**» (քարանձավային հիվանդություն), «**land scurvy**» (ցամաքային լնդախտ), «**mountain**

disease» (լեռնային հիվանդություն), **«bull neck»** (ցլի պարանոց), **«tiger heart»** (վագրի սիրտ), **«butterfly vertebra»** (թիթեղի ողնաշար), **«cow face»** (կովի դեմք) փոխաբերական միավորներով զուգահեռներ են տարվում մարդու օրգանիզմի և արտաքին աշխարհի միջավայրային բազմատեսակ տարրերի միջև:

Ուսումնասիրության արդյունքում անդրադառնալով մարդու կենսագործունեության տարբեր ոլորտների աղբյուր-տիրույթների բառապաշարային միավորներով որոշարկված փոխաբերական միավորներին՝ առաջնորդվել ենք այս դաշտում բացահայտված աղբյուր-տիրույթների և դրանցում ընդգրկված միավորների թվով: Մարդու կենսագործունեության տարբեր ոլորտներում առկա է աղբյուր-տիրույթից համագործածական բառային միավորների՝ դեպի թիրախ-տիրույթ տեղաշարժերի որոշակի օրինաչափություն և այդ հիմնավորմամբ առանձնացրել ենք մի շարք ենթախմբեր, ինչպես օրինակ՝ *անձին բնորոշ հոգեհուզական և սոցիալական կարգավիճակներ, կենցաղային առարկաներ, մասնագիտության անվանումներ, առասպելական կերպարների անուններ, ճարտարապետությանը և մեքենաշինությանը, տեղեկատվական և հաղորդակցական տեխնոլոգիաներին հատուկ կառուցվածքային, մարտական կամ այլ բնույթի միավորների անվանումներ, պատերազմ և ռազմական իրավիճակ մատնանշող լեզվական միավորներ*: Այսինքն՝ **այս բոլոր ենթախմբերի փոխաբերական միավորների հասկացական հիմքում մարդն է և մարդու կենսագործունեությունը, նպատակը՝ կլինիկական ախտանշանի, խանգարման, ձևախախտման, ախտաֆիզիոլոգիական գործընթացի կամ հիվանդության նույնացումը մարդու նպատակաուղղված գործունեության արդյունքներին արտաքին կամ ներքին հատկանիշների նմանության հիմքով**:

Բնաստեղծ դաշտի սկզբնաղբյուրների միավորներով լրացված փոխաբերական միավորները սերում են այնպիսի աղբյուր-տիրույթներից, որոնցում ներկայացված են *բուսականության համակարգի բաղադրիչների անվանումներ, սննդամթերքի բաղադրիչների անվանումներ, կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչների անուններ, բնության համակարգում ծայն և գույն մատնանշող բառային միավորներ, երկրամակերևութային տարրերի անվանումներ*: **Նշված ենթախմբերի փոխաբերական միավորների հասկացական հիմքում «բնություն-մարդ»**

փոխհարաբերակցությունն է, նպատակը՝ մարդու օրգանիզմում դրսևորվող համակարգային խնդրի, կլինիկական նախանշանի, խանգարման, ձևախախտման, ախտանշանի, համախտանիշի կամ հիվանդության նույնացումը բնության տարակարգ բաղադրիչների հատկորոշիչներին՝ արտաքին կամ ներքին հատկանիշների նմանության հիմքով:

Սույն աշխատանքում առանձին անդրադարձ ենք կատարում նշված ենթախմբերից յուրաքանչյուրին՝ վերլուծելով տվյալ ենթախմբում դասակարգվող փոխաբերական միավորները՝ ըստ բառարանային սահմանումների և երբեմն նաև ըստ ստուգաբանական տվյալների: Ենթագլուխների վերնագրերում օգտագործված «աղբյուր-տիրույթ» արտահայտությունը մատնանշում է այն սկզբնաղբյուրը, որի բառապաշարային միավորների՝ փոխաբերական կիրառման միջոցով կազմվել և ներքին հիվանդությունների թիրախ-տիրույթ են ներթափանցել տերմինային գործածություն ունեցող նոր միավորներ:

2.1 ՄԱՐԴՈՒ ԿԵՆՍԱԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԲԵՐ ՈԼՈՐՏՆԵՐԻՑ ՍԵՐՈՂ ԱՂԲՅՈՒՐ-ՏԻՐՈՒՅԹՆԵՐԸ

2.1.1 Անձին բնորոշ հոգեհուզական վիճակները, անատոմիական թերությունները և սոցիալական կարգավիճակները՝ որպես աղբյուր-տիրույթ

Որպես աղբյուր-տիրույթ՝ մարդու մոտ դիտվող ֆիզիկական խանգարումների, անատոմիական թերությունների, հոգեհուզական դրական կամ բացասական վիճակների անվանումները և սոցիալապես պայմանավորված կարգավիճակները նպաստել են փոխաբերական մի շարք միավորների ձևավորմանը, որոնց անդրադարձ է կատարվում ստորև բերվող օրինակներում: Այս ենթախմբի բառապաշարային միավորների վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ մարդու կենսագործունեությամբ պայմանավորված հոգեհուզական և սոցիալապես պայմանավորված վիճակները հիմնարար դեր ունեն մասնագիտական բառապաշարի ձևավորման գործում: Արդյունքում զուգորդումներ են տարվում երկու հիմնովին տարբեր իրողությունների միջև՝ նպաստելով համապատասխան հասկացությունների ձևավորմանը: Դիցուք, շաքարախտ հիվանդության մասին անգլալեզու նյութերում կարելի է հանդիպել «**honeymoon period**» (բառացի՝ մեղրամսի շրջան) կամ «**honeymoon phase**» փոխաբերական միավորը, որը մատնանշում է հիվանդության կլինիկական փուլերից մեկը, ինչպես հետևյալ օրինակներում՝ «*The **honeymoon period** (i.e., partial remission) of type 1 diabetes mellitus is characterized by reduced insulin requirements while good glycemic control is maintained.*», «*The **honeymoon period** was defined as a period with insulin requirements of less than 0.5 U/kg/day and hemoglobin A1c (HbA1c) level of less or equal to 6%.*» (Abdul-Rasoul, et al. 2006),

«*The **Honeymoon Phase** (or **Honeymoon Period**) amongst people with type 1 diabetes refers to the period of time shortly following diabetes diagnosis when the pancreas is still able to produce a significant enough amount of insulin to reduce insulin needs and aid blood glucose control.*» (Diabetes.co.uk, Honeymoon Phase, <<https://www.diabetes.co.uk/blood-glucose/honeymoon-phase.html>>):

Մասնավորապես, առաջին տիպի շաքարախտի դեպքում գոյություն ունի որոշակի փուլ, որի ընթացքում օրգանիզմում արտադրվող ինսուլինի չափաբաժինը

բավարարում է հիվանդի ինքազգացողությունը բարելավելու համար: Կլինիկորեն այս փուլը նկարագրվում է որպես «մեղրամսի շրջան», որն ամենայն հավանականությամբ, կապվում է իմունային համակարգի բարելավված գործունեության հետ: Տվյալ դեպքում զուգորդումներ են տարվում հիվանդի ինքազգացողության և նորապսակների համատեղ կյանքի ենթադրաբար՝ հոգեհուզական առավելագույնս երջանիկ փուլի միջև:

Մեկ այլ օրինակ է «**orphan disease**», որտեղ «*orphan*» միավորը թարգմանաբար նշանակում է *որբ, որբուկ*, սակայն բժշկության բնագավառում այս արտահայտությունը թարգմանվում և բառարանագրվում է որպես «*հազվադեպ հանդիպող հիվանդություն*»: Տվյալ դեպքում նկատի է առնված հիվանդությունների այն խումբը, որը շատ հաճախ անտեսվում է բժիշկների կողմից (Aronson 2006) այն նույն զուգորդությամբ, ինչպես մանկատան խնամքին հանձնված երեխաները հասարակության որոշ անդամների կողմից: Օրինակ՝ «*The term **orphan disease** <...> has been used to describe diseases that are neglected by doctors, <...> more specifically the term **orphan disease** is used to designate diseases that affect only small numbers of individuals (so-called health orphans).*» (Aronson 2006):

Գոյություն ունի նաև «**orphan drugs**» կամ «**orphan products**» տերմինաբանական կապակցությունը, որը նշանակում է հազվադեպ հանդիպող, կյանքի համար վտանգավոր հիվանդությունների կամ խանգարումների ախտորոշման, բուժման և կանխարգելման նպատակով օգտագործվող դեղորայք: Որպես օրինակ՝ առանձնացրել ենք հետևյալ նախադասությունները, որում առկա է «*orphan drugs*» փոխաբերական միավորը՝ «***Orphan drugs** may help pharma companies to reduce the impact of revenue loss caused by patent expiries of blockbuster drugs.*»,

«*The new business model of **orphan drugs** could offer an integrated healthcare solution that enables pharma companies to develop newer areas of therapeutics, diagnosis, treatment, monitoring, and patient support. Incentives for drug development provided by governments, as well as support from the FDA and EU Commission in special protocols, are a further boost for the companies developing **orphan drugs**.*»,

*«Recent developments are seen in **orphan drug** approval, the various drugs in **orphan drug** pipeline, and the future prospectives for **orphan drugs and diseases**.»* (Sharma et al. 2010): Անգլերենում այսպիսի դեղամիջոցի անվանումը կապվում է այն հանգամանքի հետ, որ դեղագործական ընկերությունները սովորաբար շահագրգռված չեն լինում մշակել և թողարկել այնպիսի դեղամիջոցներ, որոնք նախատեսված են հիվանդների փոքրաթիվ զանգվածի համար և, ըստ այդմ, շուկայական տեսանկյունից եկամտաբեր չեն (Aronson 2006):

Անձի մոտ բնորոշվում են հոգեհուզական տարբեր վիճակներ, որոնք կարող են հիմք ծառայել օրգան-համակարգի ախտաֆիզիոլոգիական գործընթացները կամ համակարգային խնդիրները լեզվականացնելուն: Այդպիսի օրինակ է «**chaotic heart**» (բառացի՝ քաոսային սիրտ) փոխաբերական միավորը, որը նկարագրում է սրտի՝ բացարձակ անկանոն և քաոսային բնույթ կրող կծկումները կամ ռիթմը: Առօրյայում քաոսային կենսակերպը կարող է երբեմն ուղեկցվել հիստերիայի նոպաներով, որի կլինիկական նշաններից է «**globus hystericus**» (բառացի՝ հիստերիկ գունդ) անվանվող վիճակը: Այն հիմնականում դիտվում է հիստերիկ նոպայի սկզբում՝ ուղեկցվելով կոկորդում սեղմման կամ սպազմի զգացումով, օրինակ՝ «**Globus hystericus, a form of conversion disorder, is characterized by an uncomfortable sensation of a mass in the esophagus or airway.**» (Finkenbine, Miele 2004),

*«Patients commonly describe the sensation of a foreign body or tightness in the throat, and the literature reports a slight female preponderance. It was first described by Purcell in 1707 who coined the term **globus hystericus**, the word **globus** originating from the Latin meaning “ball” and “**hystericus**” reflecting the then assumed psychological component of the disorder.»* (Cashman, Donnelly 2010):

Կլինիկորեն ֆիզիկական այս վիճակը բնութագրում է կոկորդում կծիկի կամ գնդի զգացողությունը, որը հանգեցնում է կլման ակտի դժվարության, կլման խանգարման կամ կլման խանգարման այլ ձևերի:

Մեկ այլ՝ ախտաբանական վիճակ բնութագրվում է «**exciting eye**» (բառացի՝ գրգռող աչք) միավորով, օրինակ՝ «*Sympathetic ophthalmia (SO) is a bilateral diffuse granulomatous intraocular inflammation that occurs in most cases within days or months*

after either surgery or penetrating trauma to one eye. The injured eye is known as the **exciting eye** and the fellow eye, developing inflammation days to years later, as the **sympathizing eye**» (Arevalo et al. 2012): Այստեղ խոսքը սիմպաթիկ ակնաբորբի հետևանքով վնասված աչքի մասին է, որը, ինչպես նշվում է օրինակում, կարող է ախտահարել դեռևս առողջ վիճակում գտնվող աչքն այն նույն զուգորդությամբ, ինչպես հուզական բացասական պոթենցիալը կարող է բացասաբար անդրադառնալ տվյալ անձի օրգանիզմի կամ անձին շրջապատող մարդկանց վրա:

Այս ենթախմբի միավորներից առանձնացրել ենք հետևյալ օրինակները՝ [4]

- *Dowager hump* – *այրիկի սապատ*՝ տարեց կանանց մոտ հետդաշտանադադարային փուլում կրծքային հատվածում ողնաշարի կորացումը դեպի ետ, որն առաջանում է ոսկրային հյուսվածքների հիվանդության և ողների որոշակի տիպի կոտրվածքների հետևանքով: Արդյունքում, դիտվում է կեցվածքի փոփոխությունն ողնաշարի կարճացման և կորացման հաշվին և մաշկային ծածկույթի ծալքավորում կրծքավանդակի հատվածում:
- *Dwarf pelvis* – *թզուկային կոնք*՝ շատ փոքր կոնք, որը, ինչպես նորածնի մոտ, բնորոշվում է ոսկրերի աճառային միացմամբ:
- *Kidney failure* – *երիկամային անբավարարություն*՝ օրգանների կամ համակարգային որևէ հիվանդության և խնդրի դեպքում հաճախակի են օգտագործում «**failure**» (անբավարարություն) միավորով կազմված արտահայտություններ, ինչպես օրինակ՝ *respiratory failure* (շնչառական անբավարարություն), *multiple organ failure* (բազմաթիվ օրգանների անբավարարություն), *total organ failure* (բոլոր օրգանների անբավարարություն), *multisystem organ failure* (բազմահամակարգ օրգանային անբավարարություն), *heart failure* (սրտային անբավարարություն) և այլն: Այս դեպքում խոսքը տվյալ օրգանի գործառույթների խանգարման, համակարգի աշխատանքի դադարեցման, անկարողության կամ որևէ տեսակի անբավարարության մասին է: Կլինիկորեն այս իրավիճակը կարող է բնութագրվել նաև «*dead*» կամ «*death*» բաղադրիչով որոշարկված փոխաբերական միավորներով, ինչպես օրինակ՝ *dead cell* (մահացած բջիջ), *brain death* (գլխուղեղի մահ), *cardiac death* (սրտային

մահ) և այլն: Տվյալ դեպքում նկատի են առնված օրգանների այն հատվածները կամ բաղադրիչները, որոնցում դիտվում է կենսական ավյունի ամբողջական և անվերականգնելի կորուստ, և անատոմիական տեսանկյունից այդ հատվածներն այլևս կենսագործունակ չեն լինում կամ որևէ նպատակի չեն ծառայում:

- *Kissing spines* - *համբուրվող ողեր*՝ ողնաշարի ընդհանուր կազմափոխության (դեգեներացիա) հետևանքով դիտվում է հարակից ողնասյուների մերձեցում, այլ կերպ՝ ողերն այնքան են մոտեցած լինում մեկը մյուսին, որ միահյուսվում կամ հալվում են: Այս հիվանդությունն անվանվում է նաև Բասստրուպի համախտանիշ՝ հայտնագործողի անունով, սակայն առավել հայտնի է «համբուրվող ողերի համախտանիշ» անվանումով: [5]
- *Quiet lung* – *խաղաղված թոք*՝ կրծքային վիրահատական միջամտությունների (thoracic surgery) ժամանակ թոքի նպատակային/պլանային անշարժացում, ընկճում կամ կոլապս, որի շնորհիվ հնարավոր է լինում թեթևացնել վիրահատական միջամտության ընթացքը:
- *Vagus nerve dysfunction* - *թափառող նյարդի գործառնության խանգարում* (դիսֆունկցիա)՝ մարդու գլխուղեղային նյարդերից ամենաերկար նյարդի խանգարում, անվանվում է «թափառող», քանի որ ճյուղավորումներով տարածվում է դեպի ներքին օրգանները՝ նյարդավորելով մասնավորապես՝ շնչառական օրգանները, մարսողական ուղու որոշակի հատված, ճյուղավորումով տարածվում է նաև դեպի սիրտ և այլ օրգաններ:
- *Wandering kidney* – *թափառող երիկամ*՝ ախտաբանական վիճակ, որը բնութագրվում է երիկամի չափից ավելի ակտիվ շարժունությամբ, այս դեպքում նկատվում է երիկամի իջվածք, իսկ կտրուկ շարժումների ժամանակ երիկամը շեղվում է բնականոն՝ անատոմիական առումով նախասահմանված դիրքից (հայտնի է նաև «floating kidney»՝ «լողացող երիկամ» անվանումով):

Այս ենթախմբի միավորների անվանողական իմաստների փոխներգործության արդյունքում կազմվել են փոխաբերական միավորներ, որոնք մատչելի են ըմբռնման տեսանկյունից և հատկանշական է այն հանգամանքը, որ սահմանում ստանալու

միջոցով՝ դրանք փոխակերպվում են հաճախակի գործածվող տերմինաբանական կապակցությունների:

2.1.2 Առարկայական աշխարհը՝ որպես աղբյուր-տիրույթ

Փոխաբերական միավորների այս խումբն առանձնանում է այն բնութագրիչով, որ հիմնականում հանդիպում է ախտաֆիզիոլոգիական գործընթացների նկարագրության ժամանակ: Այս ենթախմբում փոխաբերություն ձևավորող երկու լեզվական միավորները դրսևորում են համապատասխանություն՝ անվանողական դերի և առարկայական համանմանության տեսանկյունից: Խոսքն արտաքին և ներքին որակական նմանության մասին է, որի դեպքում հաշվի է առնվում համեմատվող առարկայի կազմությունը, արտաքին ձևը, գործառութային առանձնահատկությունները: Օրինակ, գոյություն ունեն կրծքավանդակի զանազան ախտաբանական ձևախախտումներ, որոնց նկարագրության ժամանակ կիրառվում են «**funnel chest**» (ձագարածև կրծքավանդակ) և «**barrel chest**» (տակառածև կրծքավանդակ) փոխաբերական միավորները: Վերլուծության ժամանակ ակնհայտ է դառնում նմանությունը ախտաբանական վիճակի և տվյալ առարկան անվանող հասկացության միջև:

Բերված օրինակներից «**funnel chest**» արտահայտությունը նշում է, որ կրծքավանդակի ոսկրային փոփոխությունների հետևանքով կրծքավանդակը կարող է ստանալ ձագարածև, փոս ընկած տեսք: Կրծքավանդակի ձևախախտման այս անվանման հիմքում ընկած է կրծոսկրի ներհորումը՝ կրծքավանդակի պատի միջին և ստորին հատվածների կորացումը դեպի ներս, որը ձագարի ձևվածք է հիշեցնում ինչպես հետևյալ օրինակում. «**Funnel chest, which, as the name implies, is a funnel-shaped deformity of the anterior chest wall...**» (Lester 1946),

«*The essential feature of the deformity of **funnel chest** is a depression of the sternum, most marked at the sternoxiphisternal junction.*» (Howard 1959),

«**Funnel Chest:** A developmental anomaly in which the lower sternum is posteriorly dislocated and concavely deformed, resulting in a funnel-shaped thorax.» (PubMedMeSH <[https://www.ncbi.nlm.nih.gov/mesh?term=Funnel Chest](https://www.ncbi.nlm.nih.gov/mesh?term=Funnel+Chest)>):

Անգլերենում լայնորեն կիրառվում է նաև «**barrel chest**» փոխաբերական միավորը, որը նշանակում է «տակառածև կրծքավանդակ»: Այս հիվանդության կլինիկական նշանները ֆիզիկական դրսևորմամբ նմանվում են տակառի ձևվածքի, որի դեպքում վերփորային անկյունը լայնացած է, կրծքավանդակը առաջահետին հատվածում մեծացած է, կողերի հորիզոնական դիրքն առավել արտահայտված տեսք ունի: Ֆիզիոլոգիական զարգացման այս խնդիրը բազմիցս նկարագրվում է բացառապես «**barrel chest**» արտահայտությամբ, օրինակ՝ «*The term "**barrel chest**" describes a rounded, bulging chest that resembles the shape of a barrel. **Barrel chest** isn't a disease, but it may indicate an underlying condition. **Barrel chest** most commonly relates to osteoarthritis as you age. Osteoarthritis can stiffen the joints where the ribs attach to the spine, not unlike what happens to aging finger joints. The ribs become fixed in their most expanded position, causing the appearance of a **barrel chest**.*» (MayoClinic <<http://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/copd/expert-answers/barrel-chest/faq-20058419>>):

Որպես աղբյուր-տիրույթ՝ կենցաղային և տարաբնույթ օգտագործման մի շարք առարկաներ ձևավորել են հաճախակի կիրառություն ունեցող հետևյալ միավորները՝

- *Chandelier sign* – *ջահի նշան*՝ կոնքի օրգանների բորբոքային հիվանդությամբ տառապող անձանց մոտ կոնքային հետազոտություն կատարելու ժամանակ նկատվող սաստիկ ցավ, որի ժամանակ հիվանդը ցավին արձագանքում է ձգվելով վեր՝ դեպի առաստաղը՝ մեղմելու առաջացող ցավը:
- *Dish face* – *ափսեածև դեմք*՝ դիմային ձևախախտում, որի արդյունքում քթի և ծնոտի շրջանում թերզարգացած ոսկրերի հետևանքով դեմքը թվում է գոգավոր՝ ընդհանուր առմամբ հիշեցնելով ափսեի գոգավոր ձևվածքը:
- *Doll's eye sign* – *տիկնիկի աչք*՝ կլինիկական այս ախտանիշի ժամանակ աչքերը ռեֆլեքսորեն շարժվում են գլխի թեքմանը հակառակ ուղղությամբ՝ աչքերի ուղղությունը դեպի ներքև է այն ժամանակ, երբ գլուխը բարձրացված դիրքում է և հակառակը, ճիշտ այնպես, ինչպես տիկնիկի գլխի շարժումների և այդ շարժումներին աչքերից տրվող արձագանքի դեպքում:

- *Doll's head phenomenon* – *դիկնիկի գլուխ*՝ կլինիկական վիճակ, որի ժամանակ դիտվում է հետևյալ պատկերը. աչքի կոպերը բաց պահելով պարանոցի շեշտակի թեքումը հանգեցնում է աչքերի կողային խոնարհված շեղման, իսկ պարանոցի դեպի ետ ծալումը հանգեցնում է աչքերի դեպի վեր շեղման:
- *Glue ear* – *կպչուն, սոսնձվող ականջ*՝ միջին ականջի բորբոքում, որի դեպքում հյուսվածքից դիտվում է թանձր, կպչուն, սոսինձ հիշեցնող լորձանման հեղուկի արտահոսք:
- *Hourglass stomach* – *ստամոքս՝ ավազի ժամացույցի ձևվածքով*՝ ախտաբանական վիճակ, որի ժամանակ ստամոքսի պատի կենտրոնական հատվածը կծկվելով սեղմվում է՝ բաժանելով ստամոքսը երկու խոռոչների՝ ստամոքսամուտքի և ստամոքսաելքի, որոնք հիշեցնում են ավազի ժամացույցի ապակե գնդերը:
- *Opera-glass hand* – *ձեռք-հեռադիտակ*՝ քրոնիկ հոդաբորբի ժամանակ դիտվող ձեռքի ձևախախտում, որի դեպքում ձեռքի մատների և դաստակների հոդերը կարճանում են, ձեռքի վերմաշկային ծածկույթի կնճռոտման հետևանքով առաջանում են ծալքեր, մատահատվածների ծայրերը հեռադիտակի սարքի երկդիտակների նմանությամբ կլորավուն ձևվածք են ստանում:
- *Saddle nose* – *թամբաձև քիթ*՝ բնածին սիֆիլիսի, տարածուն կարծրախտի, քրի որոշակի բորբոքումների կամ կոտրվածքների հետևանքով քրի հյուսվածքը որոշ չափով ենթարկվում է կազմափոխությունների: Տվյալ դեպքում դիտվում է քրի ոսկրային բեկորների տեղաշարժ և քթային կամուրջը դեպի ներս կորացման հաշվին ներհրվում է դեպի քրի խոռոչ՝ հիշեցնելով թամբի արտաքին ուրվագիծը:
- *Scissors gait* – *մկրափաձև քայլվածք*՝ վերջույթների շարժումը, որի դեպքում ոտքերից յուրաքանչյուրը քայլ կատարելիս ներհրվում է դեպի մյուս վերջույթի ծնկային հատված՝ հիշեցնելով մկրատի շեղբերի շարժը:
- *Sickle cell* – *մանգաղաձև բջիջ*՝ մանգաղաձև բջջային սակավարյունության (sickle cell anaemia) դեպքում էրիթրոցիտները ձևով փոփոխվում են՝ ընդունելով մանգաղի ձև:

- *Spoon nails – գդալաձև եղունգներ*՝ այսպիսի եղունգները բնորոշ են քրոնիկ երկաթ-դեֆիցիտային սակավարյունությամբ տառապող հիվանդներին, որի ժամանակ եղունգները ստանում են գդալի գոգավորությունը և ձևը:
- *Wallet stomach – ստամոքս-դրամապանակ*՝ կլինիկական վիճակ, որի ժամանակ ստամոքսն ունենում է լայնացած ձև, հիշեցնում է դրամապանակի ուրվագիծը և լայնությունը:

Օրգանների անատոմիական անվանումների և աղբյուր-դաշտից փոխառնված համագործածական միավորների իմաստային հակադրամիասնության արդյունքում հիվանդության կլինիկական նշանները կամ ախտաֆիզիոլոգիական փոփոխությունները ճշգրիտ կերպով են նախանշվում և նպաստում են հիվանդության կամ ախտահարման մասին որոշակի ընկալումների ձևավորմանը:

2.1.3 Մասնագիտությունը, զբաղմունքը և կենսակերպը՝ որպես աղբյուր-փիրույթ

Տվյալ ենթախմբի փոխաբերական միավորները որևէ երևույթի անատոմիական կամ ախտաբանական հատկանիշները նկարագրելիս համեմատվում են որոշակի մասնագիտությանը բնորոշ առանձնահատկությունների կամ մասնագիտական գործառույթների հետ՝ հիմնվելով երկու տարբեր հասկացությունների արտաքին կամ ներքին հատկանիշների մասնավոր համանմանության վրա: Շատ հաճախ մասնագիտական որևէ գործունեությանը հատուկ նշանները, որոնք ո՛չ հիվանդություն են, և ո՛չ էլ կլինիկական ախտանշան, կարող են դրսևորվել հիվանդության կամ օրգանիզմում համակարգային որևէ խնդրի տեսքով այն անձանց մոտ, ովքեր չեն հարում տվյալ մասնագիտությանը: Այդ նշանները կարող են ի հայտ գալ որոշ քիմիական և կենսաբանական գործոնների ազդեցությամբ, կարող են դրսևորվել որոշ ֆիզիկական գործողություններ կատարելու արդյունքում, որոնք հանգեցնում են մաշկային հիվանդությունների և ոսկրամկանային (musculoskeletal system) համակարգի խնդիրների: Այս պարագայում զուգահեռներ են տարվում որևէ մասնագիտությանը բնորոշ առանձնահատկությունների և հիվանդության կլինիկական նշանների միջև:

Օրինակ, արտաքին միջավայրի գրգռիչների ազդեցությամբ՝ հասարակության շրջանում ախտորոշվում են փափուկ հյուսվածքների, մասնավորապես՝ մաշկային մի

շարք հիվանդություններ, որոնցից մեկը կոչվում է «**athlete's foot**» (մարզիկի ոտնաթաթ) փոխաբերությամբ, ինչպես օրինակ «*Many people will have **athlete's foot** at some time throughout their life. ... **Athlete's foot** is particularly common between the little toe and the adjacent toe. The fungus can cause the skin to redden and crack. The affected areas flake and may become itchy. The skin can also turn white and thicken and is often slightly swollen.*», (PubMed Health <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmedhealth/PMHT0024878/>>),

«**Athlete's foot** is very common. It is estimated that 3 to 15% of the population are affected. **Athlete's foot** is more common in men and older people.» (PubMed Health <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmedhealth/PMH0072733/>>): Ընդունված է, որ հիվանդության հարուցիչների տարածման առավել բարենպաստ պայմաններ են համարվում խոնավ և աղոտ լուսավորմամբ տարածքները, օրինակ՝ լողավազանները, մարզասրահների հանդերձասենյակները, և այլն (Stedmans Online Medical Dictionary <<http://stedmansonline.com/>>): Չնայած անվանմանը՝ մաշկային այս խնդիրը կարող է հանդիպել տարբեր մարդկանց մոտ, ովքեր հաճախ են օգտվում վերոնշյալ տարածքներից:

Մեկ այլ խնդիր, որն անվանվում է «**sailor's skin**» (բառացի՝ նավաստու մաշկ, հայտնի է նաև «golfer's skin»՝ գոլֆ խաղացողի մաշկ, «farmer's skin»՝ ֆերմերագործի մաշկ անվանումներով), հուշում է կերատոզի նախաքաղցկեղային ախտահարման մասին (Stedmans Online Medical Dictionary <<http://stedmansonline.com/>>), ինչպես օրինակ՝ «*...factors combined give us the problem of the **sailor's skin**. Most of the factors are so commonplace that the sailor does not realize the trouble.*» (Forsey 1943:213), «*Contact dermatitis is the most common of occupational skin disorders <...> but other types include <...> actinic skin damage known as **farmer's skin** or **sailor's skin**...*» (Goodman, Fuller 2016:773): Այս խնդիրը հիմնականում դիտվում է սպիտակամորթ, կապտաշյա մարդկանց շրջանում, ովքեր մասնագիտության բերումով կամ սպորտով պայմանավորված՝ երկարատև ժամանակահատվածով գտնվում են արևի ճառագայթների ներքո: Մաշկային հիվանդությունների անվանումներից առանձնացրել

ենք փոխաբերական միավորների հետևյալ խումբը, որտեղ միավորները որոշարկված են մասնագիտության անվանումներով՝

- *Baker's eczema* – *հացթուխի էկզեմա*՝ մաշկային ախտահարում, որի ժամանակ դիտվում է վերին վերջույթների ալերգիկ ցանավորում, հիվանդությունը զարգանում է ալերգենների հետ անմիջական շփման հետևանքով, մասնավորապես՝ հացահատիկի, ալյուրի, խմորիչի, և թխման ընթացքում օգտագործվող այլ բաղադրիչների ազդեցությամբ, սակայն կարող է հանդիպել նաև այդ բաղադրիչների նկատմամբ զգայուն մարդկանց շրջանում:
- *Vagabond's disease / vagrant's disease* – *մուրացկանի հիվանդություն*՝ մաշկային խնդիր, որն առաջանում է մաշկային տիզի պատճառով: Այն անցնում է մաշկային հյուսվածքի մեջ և առաջացնում մաշկի պիգմենտավորում կամ գունազրկում, եթե չեն պահպանվել մաշկի խնամքի հիգիենայի կանոնները: Այս խնդիրը կարող է հանդիպել նաև այն մարդկանց շրջանում, ովքեր զգայուն են տիզի խայթոցի նկատմամբ:
- *Washerwoman syndrome* – *լվացարարուհու համախտանիշ*՝ փոփոխություններ մաշկային վերին շերտի հյուսվածքներում, որոնք ջրի տևական ներգործության հետևանք են: Կլինիկորեն այն արտահայտվում է մաշկի ուռուցիկ տեսքով: Կլանելով մեծ քանակությամբ խոնավություն՝ մաշկի մեջ առկա սպիտակուցների թիվն ավելանում է, որի հետևանքով մաշկը որոշ հատվածներում ուռչելով՝ առաջացնում է կնճիռների տպավորություն: Արդյունքում՝ ձեռքերը որոշ ժամանակ խոնավության գերկլանումից ժամանակավորապես կնճոտ տեսք են ստանում:

Ոսկրամկանային համակարգի խնդիրները հիմնականում զուգորդվում են մասնագիտությանը բնորոշ մարմնի ֆիզիկական տարբեր դիրքերի (pugilistic stance, fencing position) հետ, որոնք առողջ մարդու մարմինն ընդունում է տարատեսակ շարժումներ կատարելու ժամանակ, ինչպես նաև վերջույթների դիրքի կամ վերջույթների գործառույթների հետ (obstetrician's hand, jumper knee, tennis leg): Այդպիսի միավորներից առանձնացրել ենք հետևյալ օրինակները՝

- *Ballerina's pose* – *բալետի պարուհու դիրք*՝ գլխուղեղի կաթվածի ենթատեսակ, որը երեխաների մոտ բնութագրվում է որպես նյարդաբանական խանգարում, դրսևորվում է ստորին վերջույթների սպաստիկ պարալիզով: Այս միավորի հիմքում ընկած է այն միտքը, որ ստորին վերջույթների մկանների և պարանոցի մկանների տոնուսի բարձրացման հաշվին առաջացած դիրքը հիշեցնում է բալետի պարուհուն՝ իրար միացված և ձգված ոտքերով, իսկ պարանոցը թեքված որևէ ուղղությամբ:
- *Fencing position / fencing response* – *սուետրամարտիկի դիրք*՝ ոսկրահամակարգի հիվանդություն, զուգորդվում է սուետրամարտում վերին վերջույթների ֆիզիկական դիրքի հետ, որն ընդունում են սուետրամարտում մրցող կողմերը: Վերին վերջույթի բազուկներից մեկը ձգված է դեպի առաջ, իսկ մյուսը՝ բարձրացված դեպի վեր: Գլխի ցնցումի և գլխուղեղի երկու կիսագնդերի վնասման դեպքում վերին վերջույթները նշված դիրքն են ընդունում:
- *Obstetrician's hand* – *մանկաբարձի ձեռք*՝ վերին վերջույթների ծայրանդամների մկանների ախտահարում, որի ժամանակ ձեռքը նմանվում է մանկաբարձի ձեռքին, որը բնականոն կերպով կծկվում է և կորանում՝ իգական սեռական օրգանների հետազոտության ժամանակ: Վերին վերջույթի ծայրանդամները ստանում են այդ դիրքը մկանային ախտահարման հետևանքով, որն արտահայտվում է մկանների կարկամային վիճակով: Կարկամախտի ժամանակ ձեռքի մկանները կծկվում են՝ դաստակի հատվածում ձեռքին հաղորդելով կորացած ձև, մատները ձգված են լինում դեպի մատուսկրերի հոդերը, բթամատը՝ ծալված և սեղմված ձեռքի ափին: Ըստ այդմ, ձեռքի մկանների կծկման հաշվին ստացված դիրքը նմանվում է մանկաբարձի ձեռքի դիրքին:
- *Pugilistic attitude / pugilistic stance* – *գլադիատորի դիրք*՝ այս միավորն օգտագործվում է հիմնականում հրդեհից այրված մարմինների նկարագրության ժամանակ, բնութագրվում է որպես գլադիատորների պաշտպանական դիրք, քանի որ դարեր շարունակ գլադիատորները մարտի հրապարակում կանգնում էին այդ դիրքով՝ ծալելով արմունկները, ծնկները, ձգելով ազդրերը և պարանոցը, իսկ ձեռքերով բռնոնցք էին կազմում:

Ոսկրամկանային համակարգի խնդիրներից են մարմնի վերին և ստորին վերջույթների բազմատեսակ կոտրվածքները, զարգացման անկանոնությունները, մկանային գերձգումը կամ պատռվածքները և ջլերի բորբոքումը: Դրանցից մեկը «**clay shoveler's fracture**» (կավահատի կոտրվածք) կոչվող կոտրվածքն է: Ըստ բժշկագիտական որոշ տվյալների՝ 1930-ականներին Ավստրալիայում (համաձայն որոշ պատմական և ստուգաբանական աղբյուրների՝ սկզբնական շրջանում հանդիպել է հիմնականում այս երկրում) կավային փոս փորող վարձու աշխատողները հավաքած կավը նետում էին տասը, տասներկու կամ տասնհինգ ոտնաչափ բարձրության վրայով և այդ նպատակով որպես աշխատանքային գործիք բահ էին օգտագործում: Կավը բահից անջատվելու փոխարեն երբեմն մնում էր բահի վրա՝ ավելի ծանրացնելով բահի ընդհանուր զանգվածը, որի հետևանքով այդ աշխատանքը կատարող մարդու պարանոցի և թիկունքի մկանների կորացման հաշվին թիակների արանքում կոտրվածք էր առաջանում (McKellar Hall 1940): Որպես օրինակ՝ առանձնացրել ենք հետևյալ նախադասությունները. «*A **clay-shoveler's fracture** is a very rarely occurring stress-type avulsion fracture of the lower cervical or upper thoracic spinous processes owing its name to the clay shovellers of past times. Currently, this type of injury is mainly encountered in individuals practicing sports involving rotational movements of the upper spine.*» (Posthuma de Boer et al. 2016),

«*We report a case of **a clay shoveler's fracture** consequent to a motorcycle accident with serial radiographs showing healing of the fracture.*» (Feldman, Astri 2001),

«***Clay-shoveler fracture** is a fracture of the spinous process of lower cervical and upper thoracic vertebrae. <...> This case report describes the first reported **clay-shoveler fracture** in a paddler. A 51-year-old male paddler, preparing for a paddling adventure over 630 km, felt a click and a sharp pain paravertebrally on the level of the upper thoracic vertebrae while paddling.*» (Olivier et al. 2016):

Ինչպես երևում է օրինակներից, ընդհանուր առմամբ, այսօրինակ կոտրվածքները ներկայումս դասվում են որոշակի աշխատանքի կամ սպորտի հետևանքով առաջացող վնասվածքների խմբին:

Կոտրվածքներ անվանող փոխաբերական միավորներից առանձնացրել ենք ևս մի քանիսը, որոնք նշված են ստորև՝

- *Boxer's fracture* – *բռնցքամարտիկի կոտրվածք*՝ ձեռքի նախադաստակային ոսկրերից մեկի վզիկի կոտրվածք, որն առաջանում է որևէ կոշտ, անշարժ առարկայի (օրինակ՝ պատի) կամ կարծր մեխանիզմի ուղղությամբ բռնցքով անզգուշորեն հարված կատարելու հետևանքով (WebMD <<http://www.webmd.com/a-to-z-guides/boxers-fracture?print=true>>):

Կլինիցիստների և ախտաբանների կողմից ձեռքի նախադաստակային ոսկրի ցանկացած այսպիսի կոտրվածք անվանվում է «boxer's fracture» փոխաբերական միավորով:

- *Dancer's fracture* – *պարուհու կոտրվածք*՝ ոտնաթաթի և ոտնաթաթի կոճի հողախախտի հետևանքով առաջացած կոտրվածք, որի հետևանքով ոսկրից փոքր բեկոր է առանձնանում: Այս անվանումը հիմնված է այն տարածված տեսակետի վրա, որ պարերով զբաղվող անձանց մոտ հաճախ են հանդիպում ստորին վերջույթների, ոտնաթաթերի և ոտքի կոճի կոտրվածքներ և վնասվածքներ, որոնք առաջանում են պարելու ժամանակ տարբեր գործողություններ կատարելու հետևանքով:
- *Jumper knee* – *ցատկորդի ծունկ* (նաև՝ *runner's knee*՝ վազորդի ծունկ)՝ ծնկոսկրային կամ քառագլխային ջլի բորբոքում, որը առաջանում է վազելու, ցատկելու, մագլցելու կանոնավոր և կրկնական շարժումների հետևանքով:
- *Rider's leg* – *հեծյալի ոտք*՝ խոսքը ազդրի առբերիչ (աղուկտոր) մկանի գերձգման մասին է, որը հանդիպում է հիմնականում հեծյալների կամ հեծանվորդների շրջանում:
- *Tennis leg* – *թենիսիստի ոտք*՝ ստորին վերջույթի մկանաշղային միացման հատվածում գտնվող ձկնամկանի պատռվածք, որն առաջանում է սրունքի ետևի մասում գտնվող մկանների հարկադիր կծկումների հետևանքով: Այս երևույթը հաճախ հանդիպում է թենիսիստների և այն անձանց շրջանում, ովքեր պետք է հաճախակի և արագ կանգ առնեն և նույն արագությամբ վերսկսեն շարժումները:

Արտաքին կամ ներքին (բնածին) տարբեր գործոնների ազդեցության հետևանքով կարող են ախտահարվել մարդու մարմնի որոշ մասեր: Դրանցից մեկն անվանվում է «**cobbler's chest**» (կոշկակարի կուրծք), որը կրծքավանդակի հետին պատի բնածին ձևախախտում է և արտահայտվում է ներհրված կրծոսկրով: Այսպիսի ձևախախտում հանդիպում է այն անձանց շրջանում, ովքեր միևնույն դիրքով երկար ժամանակ նստած են անցկացնում: Օրգանային ձևախախտում անվանող փոխաբերական միավորներից առանձնացրել ենք մի քանիսը՝

- *Athlete's heart* – *մարզիկի սիրտ*՝ սրտի բնական չափերը ժամանակի ընթացքում փոփոխվում են, եթե այն տևական ժամանակահատվածով ենթարկվում է մարզական որոշակի ծանրաբեռնվածության: Տվյալ դեպքում դիտվում է սրտի աշխատանքի ծավալի մեծացում, ինչը հանգեցնում է սրտի պատերի հաստացմանը: Նշված փոփոխությունների հաշվին բարձրանում է սրտի դիմադրողականությունը՝ արյան փոփոխված և մեծացած ծավալն ապահովելու նպատակով: Այս երևույթը հաճախ հանդիպում է ֆիզիկական մեծ ծանրաբեռնվածությամբ աշխատող մարդկանց և մարզիկների շրջանում:
- *Clown nose* – *ծաղրածուի քիթ*՝ ախտաբանական վիճակ, որի ժամանակ քթի ծայրամասում ձևավորվում է կապտակարմիր ուռուցիկ, գնդաձև գոյացություն՝ նմանվելով ծաղրածուների կողմից ներկայացումների ժամանակ քթին դրվող կարմիր արհեստական գնդին:
- *Swimmer's ear* – *լողորդի ականջ*՝ երկար ժամանակ ջրում մնալու հետևանքով ականջի արտաքին լսողական ուղու հատվածում ջրի մասնիկների կուտակման արդյունքում զարգանում է ականջի արտաքին լսողական ուղու բորբոքում: Այդուհանդերձ, կլինիկորեն այս հիվանդությունը կարող է առաջանալ նաև մի շարք վարակիչ հիվանդությունների, ինչպես նաև որևէ առարկայով ականջի արտաքին հյուսվածքը վնասելու հետևանքով:
- *Toper's nose* – *հարբեցողի/գինեմոլի քիթ*՝ քթի հիպերտրոֆիա՝ հյուսվածքի կամ օրգանի ծավալի մեծացում՝ պայմանավորված հյուսվածքի բաղադրիչ-բջջային տարրերի ծավալի մեծացումով, ֆոլիկուլային լայնացմամբ, որը առաջանում է ճարպագեղձերի գերաճի հետևանքով: Արդյունքում քթի վրա հայտնվում են

բազմաթիվ կարմրավուն բշտիկներ, ինչը բժիշկները կապում են ոգելից խմիչքների չարաշահման հետ: Այս խնդիրն անվանվում է նաև «rum nose», «rum-blossom» կամ «brandy nose»: Ավելին՝ ըստ բժշկագիտական տվյալների՝ ակոհոլի օգտագործմանը զուգահեռ նվազում է նաև մարմնի պաշտպանական գործառույթն այն անձանց մոտ, ովքեր զբաղվում են այգեգործությամբ: Այս երևույթն անվանվում է «*alcoholic rose gardener syndrome*», քանի որ նրանք գրեթե ուշադրություն չեն դարձնում մաշկի տարբեր քերծվածքներին և վարակներին: Նշված երևույթը հանդիպում է նաև բոլոր այն անձանց շրջանում, ովքեր աշխատում են որպես այգեգործ, չեն բուժում մաշկասնկախտը և չարաշահում են ոգելից խմիչքների օգտագործման թույլատրելի սահմանը:

Արտաքին տարբեր գործոններ կարող են ախտահարել նաև ներքին օրգանները, որոնցից մեկն անօրգանական տարբեր նյութերով (օրինակ՝ սիլիցիումի երկօքսիդ, ազբեստ, երկաթ, ալյումինիում և այլն) հարուստ փոշու կլանումն է օրգանիզմի կողմից (Սիսակյան, Այվազյան 2011): Արդյունքում կարող են ախտահարվել թոքերը, իսկ այդպիսի հիվանդություններն, ըստ որոշ աղբյուրների (American Lung Association <<http://www.lung.org/lung-health-and-diseases/lung-disease-lookup/pneumoconiosis/>>),

միավորվում են **պնևմոկոնիոզների** (pneumoconiosis)՝ թոքային հիվանդությունների կամ թոքերի փոշեգարության (փոշեգարություն նշանակում է թոքերի ախտահարում փոշու հետևանքով) խմբում (Սաֆարյան, Գևորգյան, Մինասյան 2015:108): «**Pneumoconiosis**» տերմինը կազմավորված է հունարեն «pneumo», «konis» և «-osis» բաղադրիչներից, որոնք անգլերենում բացատրվում են որպես «relating to the lungs»՝ թոքերի հետ կապված, «konis»՝ «dust» և «-osis»՝ «a condition of the lungs due to dust»՝ թոքերի ախտահարում փոշու հետևանքով (Skinner 1949): «Պնևմոկոնիոզ» տերմինը հավաքական իմաստով նշում է թոքերի ցանկացած փոշեգարություն, որն առաջանում է որոշակի նյութերով հարուստ փոշու երկարատև շնչումից: Հետագայում այն կուտակվում է թոքերում և առաջացնում առողջական մի շարք խնդիրներ: Ըստ այդմ, ստորև ներկայացված են այն միավորները, որոնք անվանում են թոքերի փոշեգարություն փոխաբերական միավորների միջոցով՝

- *Cheese worker's lung* – պանրագործի թոք՝ արտաքին ալերգիկ ալվերոլիտ, որն առաջանում է բորբոսնած պանրի մեջ պարունակվող «*Penicillium casei*» կոչվող սպորերի շնչումից:
- *Coal worker's pneumoconiosis* – ածխագործի պնևմոկոնիոզ՝ (ածխագարություն) թոքերում քարածխի փոշու նստվածք, բնածխի և սիլիցիումի ազատ երկօքսիդ պարունակող փոշու կուտակում, որը առաջանում է այս նյութերից արտանետվող փոշին երկարատև շնչելուց: Այս հիվանդությունը հանդիպում է արդյունաբերության տարատեսակ ճյուղերում, գլխավորապես՝ լեռնահանքային, մետաղագործական, ինչպես նաև մեքենաշինության արտադրություններում աշխատող անձանց շրջանում:
- *Malt-worker's lung* – ածիկագործի թոք՝ արտաքին ալերգիկ ալվերոլիտ, որն առաջանում է «*Aspergillus clavatus*» և «*A. fumigatus*» կոչվող սպորերի շնչումից, որոնցով աղտոտված է լինում գարեջրի արտադրության ընթացքում գտնվող զարին:
- *Mushroom worker's lung* – սնկագործի թոք՝ արտաքին ալերգիկ ալվերոլիտ, որն առաջանում է «*Thermopolyspora polyspora*» կամ «*Micromonospora vulgaris*» կոչվող բորբոսի սպորերի շնչումից, որոնցով վարակված են լինում մշակման փուլում գտնվող սնկերը:
- *Welder's lung* – զողողի թոքեր՝ ախտահարում՝ կապված երկաթի կամ մետաղի զոդման միկրոկլիմայական այն առանձնահատկության հետ, որը հանգեցնում է թոքերում մանր մետաղական մասնիկների կուտակմանը:
- *Weaver's cough* – ջուլհակի հազ (հազ, շնչահեղձություն և կրծքավանդակում ծանրության զգացում)՝ պայմանավորված տեքստիլ մանվածքից արձակվող փոշու առկայությամբ:
- *Woolsorter's disease* – բրդագործի հիվանդություն՝ թոքային փոշեգարության տարատեսակ, որն առաջանում է «*Bacillus anthracis*» մասնիկը պարունակող փոշու շնչումից (հիվանդությունը հայտնի է նաև «ragpicker's disease», «rag sorters' disease», «woolsorter's pneumonia» անունով):

Թոքային հիվանդությունների թվին է պատկանում նաև «**legionnaire's disease**» (լեգիոների հիվանդություն) կոչվող թոքաբորբի սուր տեսակը: Գիտական տարբեր աղբյուրների և տվյալների համաձայն (World Health Organisation <<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs285/en/>>, Mayo Clinic <<http://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/legionnaires-disease/basics/definition/con-20028867>>, Stedmans Online Medical Dictionary <<http://stedmansonline.com/>>, Centers for Disease Control and Prevention <<http://www.cdc.gov/legionella/about/history.html>>)' այս համաճարակը բռնկվել է 1976 թվականին Ֆիլադելֆիայում Ամերիկյան Լեգիոնի հավաքի (U.S. military veterans' organisation՝ պատերազմի վետերանների միություն) մասնակիցների շրջանում, որտեղից էլ ստացել է իր անվանումը (World Health Organisation <http://www.who.int/water_sanitation_health/emerging/legionella.pdf>): Հիվանդությունը տարածվել է օդափոխության և նման այլ համակարգերի միջոցով, հիմնականում՝ ջրակաթիլային եղանակով: Հարուցիչը «Legionellaceae» ընտանիքի «Legionella pneumophila» կոչվող բակտերիան է, որտեղ «Legionella» բառը կապվում է հավաքի ժամանակ վարակված լեգիոներների հետ, իսկ «pneumophila» տերմինը հունարենից թարգմանաբար նշանակում է «lung-loving» (հունարեն «*pneumōn*» (անգլերեն համարժեքը՝ «lung»՝ թոք) և «*phila*» (անգլերեն համարժեքը՝ «friendship»՝ ընկերություն) կամ «*philos*» (անգլերեն համարժեքը՝ «dear»՝ սիրելի, մտերիմ) մասնիկներից, որը նշանակում է «սեր որևէ հատուկ առարկայի նկատմամբ» (անգլերենում սահմանվում է որպես «fondness, especially an abnormal love for a specified thing»), Oxford Dictionaries <<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/-philia?q=philia>>)):

Ներկայացնենք ևս մեկ օրինակ, որը անվանվում է «**miner's anaemia**»՝ *հանքափորի սակավարյունություն* (հայտնի է նաև brickmaker's anaemia, tunnel disease անվանումներով) տերմինաբանական կապակցությամբ: Սա անկիլոստոմիդներ կոչվող մակաբույծ որդերի առաջացրած վարակ է, որի հետևանքով զարգանում է սակավարյունություն: Այն հանդիպում է ստորգետնյա բարձր ջերմաստիճանի և խոնավության պայմաններում աշխատողների՝ հանքափորների, հորատողների մոտ: Դեռևս 1800-ականներին ողջ Եվրոպայում մահացությամբ ելքերի թիվը

հանքափորների և շինարարների շրջանում հասել է գագաթնակետին, որի հետևանքով հիվանդությունը ստացել է «miner's anaemia» կամ «brickmaker's anaemia» անվանումը: Վարակի տարածման հիմնական աղբյուրը մակաբույծների ձվերով աղտոտված խոնավ հողն էր: Հանքերում պայթյունների ժամանակ հողը հագեցնում էին ջրով, իսկ այդ ժամանակաշրջանում հաճախ բոքիկ ոտքերով էին աշխատում, և մակաբույծը ներթափանցում էր մաշկային շերտ: Վարակվելով այս ճանապարհով՝ աշխատողները հետագայում տարածում էին այդ հիվանդությունը այլ աշխատանքի տեղափոխվելիս և կրկին աշխատում էին առանց համապատասխան արտահագուստի կամ պաշտպանիչ կոշիկների: Մյուս՝ «tunnel disease» անվանումը կապված է Ալպերի միջով Իտալիան Շվեյցարիային միացնող թունելի կառուցման հետ, որի շինարարությունը 1882 թվականին ավարտելուն պես վարակված աշխատողները, ցրվելով Եվրոպայով մեկ, տարածել էին համաճարակը եվրոպական բազմաթիվ երկրներում (Altman 1998:165-166):

Որպես ամփոփում՝ նշենք, որ անհրաժեշտ է պատշաճ կերպով ուսումնասիրել մարմնի՝ մասնագիտությամբ պայմանավորված դիրքի, ձևի, օրգան-համակարգի և օրգանների առանձնահատկությունները, որպեսզի այս կողմնորոշիչների և որևէ հիվանդության բնութագրերի միջև զուգորդումների արդյունքում հնարավորինս ճշգրիտ կազմավորվի տվյալ հիվանդության անվանումը:

2.1.4 Առասպելաբանությունը՝ որպես աղբյուր-փիրույթ

Այս ենթախմբում առանձնացրել ենք «**Medusa's head**» (Մեդուզայի գլուխ), «**Olympian forehead**» (օլիմպիական ճակատ), «**Atlas vertebra**» (ատլաս) և մի շարք այլ արտահայտություններ: Հարկ է նշել սակայն, որ հիշյալ ենթախմբի փոխաբերական միավորները չպետք է շփոթել բժշկական էպոնիմների կամ տոպոնիմների հետ, քանի որ վերջիններս անվանում են *«համախտանիշ, հիվանդություն, ախտահարում, վիրահատական միջամտություն, կլինիկական նշան կամ բժշկական տեխնիկա, որը կրում է այն հեղինակի անունը, ով առաջինն է նկարագրել այս իրողություններից որևէ մեկը, կամ հազվադեպ դեպքերում նաև այն հիվանդի անունը, որի մոտ առաջինն է նկարագրվել տվյալ ախտահարումը»* (Segen 1992:197): Այլ կերպ՝ անունադիր-

տերմինները և տեղանուն-տերմինները անվանային կազմով կաղապարներ են, որոնց բաղադրիչային կազմում կա հատուկ գոյականով լրացում (Мотченко 2001): Այս միավորները, որպես կանոն, կլինիկական ախտանշանի, հիվանդության, համախտանիշի, հիվանդության ախտորոշման, բուժման կամ հետազոտության մեթոդի անվանումներ են, որոնք ածանցվում են բժշկության ոլորտում հայտնի գիտնականների, բժիշկների և կլինիցիստների անուններից և աշխարհագրական տեղանուններից (Ferguson, Thomas 2014; Budrys 2005): Ասվածի վառ օրինակներ են հետևյալ տերմինները՝ *Addison's Disease*, *Alzheimer's Disease*, *Bartter's Syndrome*, *Jacksonian Seizures*, *Krukenberg Tumor*, *Potter's Complex*, *Schilling's test*, *Vincent's Infection*, *Stockholm syndrome* և այլն (Harvard Health Publishing, Harvard Medical School <<http://www.health.harvard.edu/>>):

Հարկ է նշել, որ էպոնիմների և տոպոնիմների կազմավորումը սովորաբար ուղղորդված է լինում գործառական և իրադրային մի շարք գործոններով: Այս միավորների հաղորդակցական արժեքը բժշկագիտության ոլորտում դրսևորվում է սեղմության մեջ (Brunt 1998), քանի որ նմանաբնույթ տերմինների կիրառությամբ «... բժիշկները կարողանում են հասկացությանցնել հիվանդությունները ոչ-տեխնիկական լեզվով, այդպիսով կրճատելով՝ հիվանդության նկարագրությամբ հիվանդին նսեմացնելու հավանականությունը...» (Rodin, Jack 1989:xix): Այս պարագայում հիվանդությունը, համախտանիշը, մարմնի անատոմիական համակարգի մասը կամ առանձին օրգանը, հետազոտության, ախտորոշման և բուժման մեթոդը, ինչպես նաև լաբորատոր հետազոտության գործիքը կարող է անվանվել այն առաջինն արձանագրած, հետազոտած կամ հայտնաբերած բժշկի կամ գիտնականի անունով (Օհանյան 2013): Հիվանդության անվանումներից կարող ենք առանձնացնել, օրինակ, *Hodgkin's lymphoma*, *Gasserian ganglion* տերմինները, որպես համախտանիշ՝ *Weber's syndrome*, *Down's syndrome*, *Wermer's syndrome* տերմինները, մարմնի օրգան-համակարգային մասերից՝ *Horner's muscle*, *Fallopian tube*, *Haversian canal*, *Sharpey's fibres* էպոնիմները, հետազոտության և բուժման, ինչպես նաև վիրահատական կամ բժշկական այլատիպ միջամտության մեթոդներից՝ *Bailey's method*, *Caesarian section*,

Wasserman test միավորները, բժշկական-լաբորատոր գործիքների անվանումներից՝ *Cooper's scissors*, *Petri dish*, *Bunsen burner*, *Kocher forceps* և այլն:

Գոյություն ունեն նաև տեղագրական միավորներ՝ տոպոնիմներ, որոնք լրացված են աշխարհագրական տեղանունների բաղադրիչներով (Džuganová 2013:65): Սա բացատրվում է այն փաստով, որ նկարագրվող երևույթն առաջին անգամ դիտվել է աշխարհագրական տվյալ տարածքում, ինչպես օրինակ՝ *Manchester operation*, *Amsterdam syndrome*, *Marburg virus*, *Crimean-Congo hemorrhagic fever virus*, որոնցում տերմինը լրացված է քաղաքի կամ երկրի անվանումով: Այս առումով հետաքրքրական է «Ebola virus» կամ «Ebola disease» կոչվող հիվանդության անվանման հետ կապված պատմությունը, որը բացահայտում է նաև տոպոնիմների գործաբանական արժեքը: Ախտածին հարուցիչը իրականում ծագել է Կոնգոյի Դեմոկրատական Հանրապետության Յամբուկու անունով գյուղական համայնքում, սակայն անվանվել է համայնքին հարակից գետերից մեկի՝ Էբոլայի անունով՝ ելնելով վարակը հնարավորինս չեզոք կերպով լեզվականացնելու էթիկական նկատառումներից (Live Science, Health <<http://www.livescience.com/48234-how-ebola-got-its-name.html>>):

Հարկ է նշել, որ տոպոնիմների համակարգը ներառում է նաև այնպիսի տերմիններ, որոնք ստուգաբանորեն հղում են կատարում կրթական կամ գիտահետազոտական որևէ կենտրոնի (Мотченко 2001): Այդպիսի օրինակ է սաղմնաբանության մեջ կիրառվող հանրահայտ «Carnegie stages» տերմինը, որը քսաներեք փուլից բաղկացած ստանդարտացված թեստ է՝ ուղղված սաղմի զարգացման ժամանակագրությանը (MediLexicon <<http://www.medilexicon.com/dictionary/84271>>): Թեստի անվանումը կապված է Միացյալ Նահանգների Վաշինգտոն քաղաքում գտնվող Կարնեգիի անվան հաստատության հետ, որտեղ 1900-ականների սկզբին սկսել են հավաքագրել և դասակարգել սաղմի զարգացման վերաբերյալ տեղեկատվությունը (CarnegieStages, <https://embryology.med.unsw.edu.au/embryology/index.php/Carnegie_Stages#Introduction>):

Ժամանակի ընթացքում, եթե հնարավոր է լինում պարզել տվյալ հիվանդության պատճառագիտությունը կամ էլ ախտաճագումնաբանությունը, ձևավորվում է նոր

տերմին, սակայն մինչ այդ, թյուր ընկալումներից խուսափելու նպատակով գործածվում է անունադիր-տերմինը կամ տեղանուն-տերմինը (Мотченко 2001):

Ի տարբերություն էպոնիմների և տոպոնիմների՝ դիցաբանական կերպարների կամ երևույթների համանմանությամբ կամ նրանց անուններով որոշարկված միավորները կրում են տվյալ անվանումը՝ կերպարին բնորոշ հատկանիշների կամ առանձնահատկությունների հիմքով: Օրինակ՝ «**Medusa's head**» (Մեդուզայի գլուխ) փոխաբերական միավորը կամ, ինչպես նշվում է նաև լատիներենով, «**Caput medusae**»-ն՝ (որտեղ «Caput», ըստ լատիներենի ստուգաբանական բառարանի տվյալների, նշանակում է «գլուխ» (Valpy 1828:69)) չի նշանակում, թե հին հունական դիցաբանական կերպար Մեդուզայի գլուխը եղել է ախտահարված որևէ հիվանդությամբ, կամ, թե Մեդուզան ինքը տառապել է որևէ հիվանդությամբ: Փոխաբերական այս միավորը լայն գործածություն ունի հիպերտենզիայի և լյարդի թորշոմոմի հետևանքով մարմնի որովայնային պատին՝ ենթամաշկային հատվածում գալարուն, խոպոպներ հիշեցնող և ճյուղավորված արյունատար անոթները նկարագրելիս, ինչպես օրինակ՝ «*Spider angiomas, palmar erythema, dilated superficial veins around the umbilicus (**caput medusae**), and gynecomastia suggest chronic liver disease.*» (Kasper et al. 2015:286),

«*Other signs of advanced liver disease include umbilical hernia from ascites, hydrothorax, prominent veins over the abdomen, and **caput medusa**, a condition that consists of collateral veins radiating from the umbilicus and results from recanalization of the umbilical vein.*» (Kasper et al. 2015:1992),

«**Caput medusae** is a network of dilated veins surrounding the umbilicus» (Hopkins Medicine, Portal Hypertension: Introduction <https://www.hopkinsmedicine.org/gastroenterology_hepatology/_pdfs/liver/portal_hypertension.pdf>) կամ «**Caput medusae** and palmar erythema are cardinal signs in cirrhosis of liver with portal hypertension» (Hari Kumar, Rastogi 2011, <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22248963>>) դեպքերում:

Համաձայն դիցաբանական աղբյուրների՝ Մեդուզայի կերպարային ընկալումը որոշակիորեն զուգորդվում է նրա վարսերի հետ, որոնց փոխարեն գալարվող օձեր են

եղել (Encyclopædia Britannica, <<https://www.britannica.com/topic/Gorgon>>) և, մասնավորապես, այս համանմանությամբ նշված հիվանդությունն անվանվում է «Caput medusae» կամ «Medusa's head» փոխաբերությամբ: Ըստ այդմ, փոխաբերականացման շնորհիվ առկայացվել է այս ախտահարման անվանումը՝ տվյալ դեպքում հասկացական և պատկերային զուգորդումների բացահայտման միջոցով:

Հետաքրքրական է նաև «**Achilles tendon rupture**» (բառացի՝ Աքիլեսյան ջլի պատռվածք) փոխաբերության սկզբնավորման ստուգաբանական հենքը: Ստորին վերջույթի կրնկի կարճ ջիլն անատոմիայում անվանվում է ի պատիվ հին հունական առասպելական կերպար Աքիլեսի՝ այն հիմքով, որ ջիլը տեղակայված է Աքիլեսի անխոցելի համարվող մարմնի միակ խոցելի հատվածում՝ կրունկի շրջանում: Միևնույն ժամանակ աքիլեսյան ջիլը համարվում է մարդու մարմնի առավելագույնս ամուր ջիլը, նաև՝ առավել հաճախակի վնասվողը: Ջլի կտրվելու դեպքում այլևս հնարավոր չի լինում կատարել վազելու կամ ցատկելու գործողություններ: Նկարագրությունը տրվում է հետևյալ օրինակներում. «**Achilles tendon (AT) rupture in athletes is increasing in incidence and accounts for one of the most devastating sports injuries because of the threat to alter or end a career.**» (Wertz et al. 2013:407), «**The incidence of acute Achilles tendon ruptures is on the rise. This is thought to be due to the increasing number of middle-aged persons participating in athletic and/or strenuous activity. Ruptures of the Achilles tendon can be severely debilitating, with deficits seen years after the initial incident.**» (Pedowitz, Kirwan 2013:285): Ինչ վերաբերում է ստուգաբանությանը՝ համաձայն որոշ աղբյուրների՝ Աքիլեսի մայրը մանուկ Աքիլեսին ընկղմել է Սոփիքս գետի կախարդական ջրերի մեջ, որի շնորհիվ նրա մարմինը դարձել է անխոցելի: Այդուհանդերձ, մայրն Աքիլեսին բռնել է կրունկից կամ ինչպես նշվում է բազմաթիվ նյութերում՝ զարշապարից՝ ջրի հոսանքին դիմադրելու նպատակով: Արդյունքում, երեխայի մարմնի այդ մասը չի օժվել ջրով՝ դառնալով մարմնի միակ խոցելի կետը (Encyclopædia Britannica, <<http://www.britannica.com>>): Մի կողմից անձանջության հատկանիշը փոխանցվել է անատոմիական մասնիկի իմակին, այն է՝ մարմնի առավելագույնս հզոր և ծանրությանը դիմացող ջիլը իր գործառույթով համեմատվում է Աքիլեսին հատուկ ուժի հետ: Մյուս կողմից շեշտվում է մասնավոր հատկանիշը՝ խոցելիության իմույթը,

որը դրսևորվում է այս ջլի վնասվածքից բխող հետևանքներով: Մասնավորապես, մարդու մոտ վերանում են վազելու և ցատկելու գործառույթները, ճիշտ այնպես, ինչպես ըստ դիցաբանության Աքիլեսն է մահանում կրունկի այդ հատվածում վնասվածք ստանալուց հետո:

Շարունակելով առասպելաբանության հենքով փոխաբերական միավորների քննությունը՝ հարկ է նշել, որ այստեղ գոյություն ունեն ավստաբանություններ կամ հիվանդության կլինիկական դրսևորումներ՝ մասնավոր կերպարի, երևույթի, առարկայի կամ իրողության համանմանությամբ, որոնցից առանձնացրել ենք հետևյալ օրինակները՝

- *Bipartite atlas deformity* – *ապլասի երկկողմանի ձևախախտում*՝ (հայերենում բառարանագրվում է որպես «ատլաս» (Ավետիսյան 2007:64)) անատոմիայում պարանոցային առաջին ողի ձևախախտում, որն իր անվանումը ստացել է հունական դիցաբանության մեջ հայտնի տիտան Ատլասի անունից: Գոյություն ունեն ստուգաբանական տարատեսակ տվյալներ առասպելաբանական այս կերպարի մասին: Համաձայն դրանցից մեկի՝ Հեսիոդոսի «Թեոգոնիա» (պատում աստվածների ծագման մասին) աշխատության՝ աստվածների դեմ տիտանների պատերազմին մասնակցելու համար Ատլասը դատապարտված էր մի ողջ հավիտենականություն իր ուսերին երկինքն ու երկնականարը պահելու պատժին: Տվյալ դեպքում գործառութային իմույթը «տեղափոխվել է» պարանոցային ողի մասնավոր իմույթ՝ արտահայտելու այն դերակատարումը, որն ունի այդ ողը՝ այն մարդու գանգի ծանրության զանգվածը պահելու հենարան է:
- *Olympian forehead* – *օլիմպիական ճակատ*՝ ռախիտ հիվանդության, ինչպես նաև բնածին սիֆիլիսի ժամանակ ճակատի ոսկրերը դառնում են առավել ցցուն, արտահայտիչ, բարձր և լայն: Օլիմպոս սրբազան լեռան վրա, համաձայն հին հունական դիցաբանական տվյալների, եղել է աստվածների նստավայրը: Օլիմպոս լեռան բարձրադիր լինելու հատկանշության իմույթը հասկացական զուգորդումներ է ստեղծել՝ նպաստելով այս ավստաբանության լեզվականացմանը:

- *Venus's curse* - *Վեներայի անեծք*՝ սեռական ճանապարհով փոխանցվող հիվանդությունների մասին աշխատանքներում հաճախ կարելի է հանդիպել այս միավորը: Բժշկագիտական նյութերի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ «Venus's curse» միավորը հավաքական կերպով նշում է մի շարք սեռավարակներ (օրինակ՝ սիֆիլիս, գոնորեա, խլամիդիա, հեպատիտ B, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ, և այլն), որոնց հարուցիչը փոխանցվում է սեռական ճանապարհով (World Health Orginsation): Այս վարակները հայտնի են նաև «Venereal disease» (վեներական հիվանդություն) անունով, որտեղ «Venereal» բառը ծագում է լատիներեն «venereus» բառից: Հին հռոմեական դիցաբանության մեջ Վեներան համարվել է հաղթանակի և պտղաբերության աստվածուհի: Սակայն նա եղել է նաև մարմնավաճառության հովանավորը (Encyclopædia Britannica, <www.britannica.com>): Վեներան հայտնի է եղել նաև նրանով, որ սիրային կապի մեջ է եղել թե՛ աստվածների, թե՛ մահկանացուների հետ: Նրա կերպարը աստիճանաբար ընկալվել է թե՛ դրական, թե՛ բացասական առնշանակությամբ: Վերոնշյալ հիվանդությունների մասնակի պատճառ հանդիսացող մեղսածին կենակցությունների մասին հասկացական ընկալումները զուգորդվում են Վեներայի կերպարի հետ՝ ընդհանուր առմամբ վերագրելով Վեներայի կենսակերպը ցանկացած մեկին, որը, կորցնելով առողջ դատողության զգացումը, ընկղմվում է վարակի և հիվանդության աղբյուր հանդիսացող հարաբերությունների մեջ: Այստեղից էլ սկզբնավորվում է «Venus's curse» փոխաբերական միավորը՝ լեզվականացնելով անձի առողջությանը սպառնացող վարակը:

Նշված միավորների վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ իմաստային փոխատեղման հիմքում ընկած է զուգորդումների մեխանիզմը, որի դեպքում աղբյուր-տիրույթից փոխառնվող բառամիավորի բովանդակային բազմիմաստ լիցքը վերանում է՝ թողնելով հիվանդության հատկանիշները հստակորեն արտացոլող միայն մեկ նշանակություն:

2.1.5 Տեղեկատվական տեխնոլոգիայի տերմինահամակարգը՝ որպես աղբյուր-տիրույթ

Վերջին տասնամյակներում տեխնոլոգիական զարգացումների արդյունքում բժշկագիտական տերմինահամակարգը համալրվել է փոխաբերական բազմաթիվ նոր միավորներով: Համակարգիչների ստեղծումը, օրինակ, և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտին հատուկ արտահայտությունները նպաստել են փոխաբերական այնպիսի միավորների ձևավորմանը, համաձայն որոնց մարդու իմունային համակարգի տարրերը կարելի է *միացնել և անջատել* (turn on and off) ինչպես օրինակ՝ «...DNA-binding form of the protein serves to **turn genes off**...», «...the expression of a target **gene is switched on or off**...», «...**each gene is turned on at a different stage of development**...» (Alberts et al. 2002):

Ուռուցքաբանական ենթօլորտի գիտական նյութերում, քաղցկեղի մասին հոդվածներում, քաղցկեղածին բջիջների վերաբերյալ նկարագրություններում կարելի է հանդիպել նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բնագավառին հատուկ այնպիսի արտահայտություններ, ինչպիսիք են «**programming error**», օրինակ՝ «Transformation of a normal cell to a cancer cell represents a self-perpetuating **programming error**» (Schottenfeld 1984), «**encode information**»՝ «DNA **encodes information** through the order, or sequence...» (Alberts et al. 2002), «**transcription and translation**», ինչպես օրինակ՝ «**Transcription and translation** are the means by which **cells read out**» (Alberts et al. 2002) և այլն: Այլ կերպ՝ տեղեկատվական տեխնոլոգիաներին հատուկ միավորների հատկանշային տիրույթը վերաձևավորվում է մեկ այլ՝ տվյալ պարագայում բժշկական հասկացության առարկայական տիրույթում:

Գրող, թարգմանիչ և երկրաբան Սքոթ Մոնթգոմերիի պնդմամբ՝ «փոխաբերությունը հավասարապես կարևոր դերակատարում ունի մասնագետների բարդ, մասնագիտական հաղորդակցության և հիվանդների հետ շփման գործում» (Montgomery 1996:134): Ըստ նրա՝ ժամանակակից արևմտյան բժշկագիտության և գիտահետազոտական աշխատանքի անբաժանելի մասն են կազմում կենսաբանական-տեղեկատվական փոխաբերությունները (bioinformationist metaphors): Այսպիսի փոխաբերությունները նկարագրում են մարդու մարմինը որպես տեղեկատվական տեխնոլոգիայի ոլորտին դասվող հաղորդակցական համակարգ այնպիսի միավորների միջոցով ինչպիսիք են՝ «**transmitters**», «**networks**», «**encoding**», «**patterns**»,

«**receptors**», «**interactive units**» և այլն: Հատկանշական է, որ «Gray's Anatomy: The Anatomical Basis of Clinical Practice» աշխատության նեյրոանատոմիային նվիրված բաժնում գերակշռում են տեխնոլոգիայի, մասնավորապես՝ ժամանակակից տեղեկատվական և հաղորդակցական համակարգերի ոլորտում գործածվող բառային միավորները: Ստորև ներկայացվող օրինակներն ակնհայտորեն հիմք են տալիս պնդելու, որ նեյրոանատոմիայի բնագավառում, որպես անատոմիայի ենթաճյուղ, լայն կիրառություն ունեն տեխնոլոգիայի ոլորտից ներմուծված և փոխաբերականացված միավորները, որոնց միջոցով հղում է արվում մարդու նյարդային համակարգի տարբեր գործընթացներին, բջիջների և նեյրոնների գործառույթներին:

Ինչպես նշվեց վերևում, համակարգիչների ստեղծումը նպաստել է համագործածական բառամիավորների փոխաբերականացմանը և տեղաշարժմանը մի տիրույթից մյուսին: Նեյրոանատոմիայի ոլորտը նույնպես բացառություն չի կազմում, քանի որ վերջին տասնամյակի տեխնոլոգիական նվաճումներն առաջադրել են նոր տերմինների ձևավորման պահանջ, որոնք թույլ կտան նկարագրել մարդկությանը դեռևս անծանոթ կլինիկական երևույթներ և բժշկագիտական գործընթացներ: Հաղորդակցական համակարգերի ոլորտում գործածվող բառապաշարային մեծ թվով միավորներ լայն կիրառություն են գտել գլխուղեղի կառուցվածքի և գործառույթների նկարագրության մեջ, ինչպես օրինակ հետևյալ նախադասություններում՝ «*It demands about 15% of the **cardiac output** and utilizes 25% of the total oxygen consumption of the body*» (Gray's Anatomy: The Anatomical Basis of Clinical Practice 2005:295),

«*The brain is a highly vascular organ, its profuse blood supply characterised by a densely branching **arterial network***» (Gray's Anatomy: The Anatomical Basis of Clinical Practice 2005:295),

«***Neurons encode** information; **conduct** it, sometimes over considerable distances and then **transmit** it to other neurons or to non-neural tissues*» (Gray's Anatomy: The Anatomical Basis of Clinical Practice 2005:295):

Հաղորդակցական համակարգերում «**output**»-ը ընկալվում է որպես հզորություն, էներգիա, կամ որևէ սարքի կամ համակարգի միջոցով ստացվող որոշակի արդյունք (Oxford Dictionaries <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/output>>):

Իմաստային այս երանգը տեղաշարժման արդյունքում գտնվում է նեյրոանատոմիայի տիրույթում, որպեսզի հնարավոր լինի նկարագրել օրգանիզմի սրտանոթային համակարգի աշխատանքը: Հաշվի առնելով, որ գլխուղեղը մարմնից անջատված, առանձին և մեկուսացված տարր չէ, այլ կազմված է բազմաթիվ ներկապակցված նյարդային հյուսվածքներից, հետևաբար, կարելի է ասել, որ այն ձևավորում է ցանց՝ «**network**» կոչվածը: [6] Հարկ է նշել, որ նեյրոնները, տվյալ դեպքում, հանդես են գալիս որպես նյարդային համակարգից դուրս գործող միջնորդներ՝ «**agents**»՝ տեղեկատվության վերձանումը և փոխանցումն (encryption and transmission) ապահովելու համար: Միգուցե պայմանավորված այն հանգամանքով, որ շատ հաճախ նեյրոանատոմիայում մարդու ուղեղին և նյարդային համակարգին առնչվող հիմունքների նկարագրությունը տրվում է առեղծվածային կամ անհասկանալի ձևով, այստեղ հաճախակի կիրառություն է գտնում փոխաբերությունը: Ի լրումն, նորանոր սարքավորումների երևան գալը, ինչպես օրինակ՝ համակարգիչները և հաղորդակցական համակարգերի այլ միավորներ, նպաստել են փոխաբերական նոր միավորների կազմավորմանը, որոնք օգտագործվում են մարդու նյարդային համակարգի գործառույթները նկարագրելու նպատակով: Այլ կերպ՝ տեխնոլոգիական սարքավորումների անունների իմաստային առանձնահատկությունները տեղակայվում են նեյրոանատոմիական գործընթացների անվանումների իմաստներում: Ներքոբերյալ օրինակները, որոնք դուրս ենք գրել «Gray's Anatomy: The Anatomical Basis of Clinical Practice» աշխատության՝ նեյրոանատոմիային նվիրված բաժնից, ներկայացնում են նմանատիպ իմաստային տեղաշարժ: Ընդ որում՝ այս նույն փոխաբերական միավորների լատինահիմք կամ հունարեն համարժեքը «Gray's Anatomy: The Anatomical Basis of Clinical Practice»-ի նեյրոանատոմիական բաժնում չի օգտագործվում, ինչը ևս մեկ անգամ վկայում է այն մասին, որ նախապատվությունը հաճախ տրվում է փոխաբերական միավորի կիրառությանը, ինչպես հետևյալ օրինակներում՝ «*The human nervous system is the most complex product of biological evolution. The constantly **changing patterns** of activity of its billions of **interactive units** represent the fundamental physical basis of every aspect of human behaviour and experience*»,

*«The functional capabilities of the nervous system are a product of its vast population of **intercommunicating nerve cells** ...»,*

*«Transmission of information to other cells is brought about when action potentials cause the release of specific neurotransmitter substances, stored in synaptic vesicles within the presynaptic **nerve terminal**»,*

*«The neurotransmitter binds to these, and depending upon the nature of the chemical and the receptor, either elicits an excitatory or inhibitory response, or may modulate intracellular second **messenger systems**»,*

*«They greatly outnumber sensory and motor neurons and confer on the nervous system its prodigious capacity to **analyse, integrate and store information**» (Gray's Anatomy: The Anatomical Basis of Clinical Practice 2005:227-228):*

Նեյրոնների կազմության կամ գործառույթների փոփոխությանն անդրադառնալիս՝ օգտագործվում են հաղորդակցական համակարգերին առնչվող փոխաբերական այնպիսի միավորներ, ինչպիսիք են «**epigenetic reprogramming**», «**human brain hard-drive**», ինչպես օրինակ՝ «...cortical neurons undergo a profound **epigenetic reprogramming** in response to dysfunctional D2 autoreceptor signaling leading to altered DA levels, a process that may underlie a number of neuropsychiatric disorders» (Brami-Cherrier et al. 2014),

*«They waited a while before using their device over a human head, fearing that the TMS pulse might magnetically **erase the hard-drive** of the human brain.» (George et al. 2002):*

Հաղորդակցական համակարգերի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների լեզվամիավորների վերամիաստավորման և տերմինացման արդյունքում առաջացել են տեխնո-բաղադրիչներով լրացված փոխաբերական հետևյալ միավորները՝

- *Bone remodeling* - *ոսկրային հյուսվածքի վերամոդելավորում*՝ ոսկրահյուսվածքի շարունակական վերակառուցման գործընթաց, մասնավորապես՝ կմախքից անջատվում է հին ոսկրային հյուսվածքը (այս գործընթացն անվանվում է *bone resorption*՝ հին ոսկրի վերադրում) և ձևավորվում է նոր ոսկրային հյուսվածքը (գործընթաց, որն անվանվում է *ossification*՝ հայերենում հնչում է որպես

«ոսկրագոյացում», կամ *new bone formation*՝ թարգմանաբար՝ նոր ոսկրահյուսվածքի ձևավորում կամ կազմավորում): Օրգանիզմում իրար մշտապես հաջորդող վերադրման և նոր ոսկրահյուսվածքի կազմավորման այս երկու գործընթացները տվյալ պարագայում զուգորդվում են համակարգչային ծրագրերի վերամոդելավորման հետ, որտեղ հները փոխարինվում են նորերով՝ ելնելով գործառութային և որակական նկատառումներից:

- *Prolapsed intervertebral disc / Herniated disc* – միջողնային սկավառակի ճողվածք / ճողված սկավառակ՝ ողնաշարում սկավառակի ճողվածքով բնորոշվում է իրավիճակ, որի ժամանակ սկավառակի խյուսանման միջուկը «տեղաշարժվում» կամ «արտանկում» է նախասահմանված՝ միջողնային տարածությունից, ինչի հետևանքով դիտվում է ճողվածք:

Հիմնվելով վերոբերյալ տվյալների վրա՝ կարելի է պնդել, որ ներքին հիվանդությունների և անատոմիայի ոլորտները, նորագույն սերնդի տեխնո-գարգացումների շնորհիվ համալրվում են ոչ միայն տեխնիկապես, այլև հարստացնում են ոլորտային բառամիավորների ցանկը՝ փոխառելով անհրաժեշտ տերմինները տվյալ դեպքում՝ տեխնոլոգիայի բնագավառից:

2.1.6 Պատերազմը՝ որպես աղբյուր-փիրույթ

Բժշկագիտությունն առնչվում է բացառապես բոլոր մահկանացուներին, և շատ հաճախ այս ասպարեզում որևէ երևույթ, հիվանդություն կամ կլինիկական դեպք կարող է «առեղծվածային» թվալ կամ լինել դժվարըմբռնելի բոլոր այն մարդկանց համար, ովքեր ոլորտի մասնագետ չեն: Այս հանգամանքներով պայմանավորված՝ նշված երևույթները կարող են նկարագրվել փոխաբերական միավորների միջոցով: Բժիշկների կողմից, օրինակ, կարող են օգտագործվել «*մարդը որպես մեքենա*», «*մարդը որպես բնության ստեղծագործություն*», «*օրգանիզմը որպես բնության մասնիկ*», «*օրգանիզմը որպես բնության երևույթ*» և այլ հասկացական-հայեցակարգային կաղապարներ և յուրաքանչյուրի ներքո կարող են դասակարգվել իմաստային այդ կաղապարից ճյուղավորվող փոխաբերական միավորներ: Այդպիսի աղբյուր-տիրույթների դասին են պատկանում «**պատերազմական**» (war) կամ

«ռազմական» (military) միավորները, որոնք իրագործում են դիդակտիկ գործառույթ, և որոնց շնորհիվ բժշկագիտական բազմաթիվ նյութերում նկարագրվում է քաղցկեղը, քաղցկեղածին բջիջների զարգացումը, հիվանդության բուժումը, ինչպես նաև քաղցկեղից տառապող հիվանդի կերպարը:

Բժշկությունն ինքնին կարող է համարվել պատերազմ հիվանդությունների, վարակների և ախտահարումների դեմ, իսկ հիվանդության դեմ պայքարող անձը կարող է որպես «զինվոր» դիտվել: Ռազմական կամ պատերազմական բնույթի փոխաբերական միավորներ առկա են Թոմաս Սայդենհամի դեռևս 17-րդ դարի կեսերին գրված աշխատանքներում, որտեղ, ըստ Սայդենհամի «...քրոնիկ հիվանդությունն արմատախիլ անելու ճանապարհին բժշկության արվեստին տիրապետող ցանկացած ոք, ով ի զորու է ոչնչացնել դրա դրսևորումները, իրավամբ արժանի է բժշկի կոչմանը» (Sydenham 1788:xliv-xlv): Բուժման իր համակարգը Սայդենհամը բազմիցս նկարագրում է «...ես գրոհում եմ ... թշնամուն ...» (Sydenham 1850:43) արտահայտությամբ, իսկ կլինիկական աշխատանքի դժվարությունները «...պայքար մահաբեր հիվանդությունների դեմ, և այս մարտը ծույլերի համար չէ...» (Sydenham 1848:267) նախադասություններով:

Պատերազմական կամ ռազմական բնույթի փոխաբերական միավորներ հաճախ օգտագործվում են քաղցկեղածին բջիջների նկարագրության նպատակով քաղցկեղի մասին հողվածներում և գիտահետազոտական աշխատանքներում: Առաջին հերթին տրվում է այդ բջիջների բնութագիրը՝ նկարագրելով դրանք որպես «**human beings**»՝ մարդկային էակներ, որոնք ունեն նպատակներ, վարվելակերպ, ընդ որում՝ այդ բջիջները, ինչպես մահկանացուները, գոյատևում են այլ բջիջների հետ որոշակի տարածքում, օրինակ՝ մարմնի տարբեր հատվածներում: Որոշակի հանգամանքներում, ինչպես օրինակ, նորագոյացության զարգացման կամ քաղցկեղի մետաստազավորման դեպքում, բջիջների միջև կարող է ընթանալ գոյատևման նույնիսկ կատաղի պայքար, և գոյատևում են միայն ամենադիմացկուն բջիջները, օրինակ «*Cancer metastasis represents a complex series of **tumour cell-host interactions**... Throughout this process, tumour cells are exposed to various **host antitumour defenses**, and the rules of “**survival of the fittest**” apply*» (Pollack et al. 1982):

Բջջիջները երբեմն նույնացվում են մարդկային էակների հետ այն առումով, որ կարող են ծերանալ, ունենալ կյանքի որոշակի տևողություն, կարող են ունենալ ընտանիք և երեխաներ: Ընդ որում՝ ընտանիքին առնչվող բոլոր զուգորդությունները տարվում են՝ վկայակոչելով միայն իգական սեռի ներկայացուցիչներին: Օրինակ կարող են ծառայել հետևյալ պարբերությունները. «...*The **daughter cells** of such a division are likely to inherit mutations due to the unrepaired DNA of the **mother cell**. Over **generations**, cells with faulty p53 tend to accumulate mutations, some of which may turn proto-oncogenes to oncogenes or inactivate other tumor suppressors.*» (Cancer and the cell cycle, <<https://www.khanacademy.org/science/biology/cellular-molecular-biology/stem-cells-and-cancer/a/cancer>>),

«*Although, the steady accumulation of molecular damage is believed to be the major cause of **cellular aging**, the mechanisms whereby **mother and daughters age** asymmetrically are not completely understood.*» (Yang et al. 2011),

«*While **virgin daughters were born** at a range of 6–11 microns in diameter, all **cells entered senescence** at a relatively constant size...*» (Yang et al. 2011),

«*In addition, **daughters from very old mothers** are larger than normal and **have a shortened lifespan**.*» (Yang et al. 2011),

«*Monocytes, chemoattracted to tumor sites, were induced to become tumor-associated macrophages (TAMs). The latter then merged with cancer cells to form fusion hybrids. After successful mitosis, **the progenies** of the hybrids acquired **traits of both of their parents**; otherwise, the fusion hybrids underwent apoptosis.*» (Ding et al. 2012):

Բջջիջները, ինչպես մահկանացուները, պետք է սնուցում ստանան (nourishment): Տարբեր գիտական նյութերում տրվում է նկարագրություն թերսնուցված բջջիջների (malnourished cells) մասին, որոնց գոյատևումը պայմանավորված է «սնուցող նյութի» (nutrient) առկայությամբ: Օրինակ՝ «*In a separate experiment we assessed recall proliferation of **malnourished memory cells** in AP versus LP host.*» (Iyer et al. 2012:6),

«***Cell survival** and turnover also depend on **nutrient availability**; very little, however, is known about how nutrition impacts memory T cell homeostasis.*» (Iyer et al. 2012:2):

Բակտերիալոգիայի զարգացմանը զուգընթաց սկսեցին կիրառվել **ներխուժում** և **ճակատամարտ** բնութագրող հասկացական փոխաբերությունները, քանի որ «բակտերիաները բնորոշվում էին որպես հիվանդության գործոններ, որոնք վնասում են օրգանիզմը և օրգանիզմի պաշտպանական համակարգը» (bacteria were identified as agents of disease that threaten the body and its defenses) (Childress 1997:6): Եթե քաղցկեղից տառապող հիվանդը որոշում է պայքարել հիվանդության դեմ, ապա կիրառվում են տարբեր մեթոդներ. վիրահատական միջամտություն, քիմիաթերապիա կամ բուժման որևէ այլ տարբերակ է առաջարկվում՝ ելնելով հիվանդության զարգացման փուլից: Պայքարը նկարագրող հասկացական փոխաբերությունները բազմազան են և հստակորեն արտացոլում են բուժման տարբեր փուլերը: «**Invaders**» (ներխուժողներ) անվանվող ուռուցքի բջիջների դեմ կարելի է պայքարել դրանց վրա գրոհ կազմակերպելով (attacking the tumour cells) կամ օրգանիզմի պաշտպանական համակարգը ուժեղացնելով (boosting the host's defence system), օրինակ՝ «*Mast cells are ... important in our **army of immunity warrior cells**, which **defend** us against viruses, bacteria and parasitic **invaders**.*» (Hodges et al. 2012:1),

«*In recent years, a wide variety of adventurous new ways to **attack tumor cells** have been suggested...*» (Alberts et al. 2002),

«*G. lucidum is a popular supplement taken by healthy individual to **boost the immune system** and by cancer patients along with conventional therapies.*» (Benzie et al. 2011):

Այս առումով կարելի է առաջարկել բուժման տարբեր մեթոդներ՝ փորձել սպանել (kill) ուռուցքի բջիջները կամ վերահսկել ուռուցքի զարգացման փուլերը, ինչն անգլերենում ձևակերպվում է «**tumour control**» արտահայտությամբ: Հետևյալ օրինակներում նկարագրվում է մասնավորապես նմանատիպ պայքարը. «*Many such models assume that the growth fraction of the tumour cell population responds instantaneously to **cell killing** by chemotherapy.*» (Marcu et al. 2012:7),

«*Commonly, the goal of the modeller is to determine the optimal treatment strategy, for example, dose fraction sizes and timing, to achieve **tumour control** or total **cell kill** for a specific tumour type.*» (Marcu et al. 2012:6):

Պատերազմական կամ ռազմական ենթախմբի փոխաբերական միավորներից առանձնացրել ենք ևս մի քանիսը՝

- *Killer cells* – սպանող բջիջներ՝ խոսքն այն բջիջների մասին է, որոնք թիրախավորում և քայքայում են քաղցկեղածին բջիջները, և որի դեպքում «killing» կոչվածը կարելի է իրագործել զանազան դեղամիջոցներով, «killer cells»-ի (ոչնչացնող, սպանող բջիջներ) միջոցով կամ այն բջիջների միջոցով, որոնք խթանում են ոչնչացումը (mediate killing):
- *Magic bullet* – կախարդական գնդակ՝ այսպես են անվանում ուռուցքի բջիջները տարբերակող և թիրախային ոչնչացում կատարող դեղամիջոցը: Ընդամին, «magic bullet» փոխաբերական միավորի միջոցով բնորոշվում են նաև այն դեղամիջոցները, որոնք վայրկենական ազդեցություն են գործում ախտահարված օջախի վրա: Առաջին անգամ այս հասկացությունը ներմուծվել է 1908 թվականին գերմանացի բժիշկ, գիտնական Փոլ Էիրլիխի կողմից գերմաներեն «Zauberkeugel» անվանումով (Witkop 1999): Այս հասկացության հիմքում ընկած է թիրախային ոչնչացման համար նախատեսված «հրազենային գնդակի» գաղափարը, որի ներքին հատկանշայնության իմակը տեղաշարժվել է դեպի փոխաբերության իմաստաբովանդակային պլան:
- *Magic shotgun* – կախարդական հրազեն՝ այս միավորը կիրառվում է՝ նկարագրելու որոշակի շառավղով թիրախին բազում կետերից վնասելու հատկությամբ դեղամիջոցը: Որսորդական հրացանի կոտորակի՝ որոշակի շառավղով ճյուղավորմամբ թիրախին ոչնչացնելու հատկությունը տեղափոխվում է բուժական ոլորտ՝ նկարագրելու դեղամիջոցի տարածական ներգործությունը՝ ախտահարված հատվածամասերի վրա:
- *Selective killing* – ընտրողական ոչնչացում՝ բուժման մեթոդ, որի դեպքում ախտահարված օջախի նկատմամբ ցանկացած բուժում կիրառվում է խելամտորեն և ծայրահեղ զգուշությամբ, որպեսզի չվնասվի ուռուցքի շրջակայքում գտնվող որևէ առողջ հյուսվածք:
- *Smart tumor* – խելացի ուռուցք՝ խոսքը քաղցկեղային այն ախտահարումների մասին է, որոնք կարող են կայուն դիմադրություն ցուցաբերել բուժման ընտրված

մեթոդի նկատմամբ՝ շարունակաբար վերարտադրելով և մետաստազավորելով ուռուցքը կազմող բջիջները:

Նշված փոխաբերական միավորները, կարելի է ասել, դիտարկումներ են առ այն, թե քաղցկեղածին բջիջները, որոնք անվանվում են գոյաբանական կերպ ունեցող փոխաբերական միավորներով, ինչպիսի աղերսներ կարող են դրսևորել մահկանացուին հատուկ կենսակերպի և մտածողության բազմաբնույթ կողմերի հետ:

2.1.7 ճարտարապետության և մեքենաշինության տերմինահամակարգերը՝ որպես աղբյուր-տիրույթ

Անդրադառնալով ճարտարապետության և մեքենաշինության ոլորտներին՝ որպես անատոմիական առանձնահատկությունների և ախտաֆիզիոլոգիական գործընթացների կերպավորման աղբյուր-տիրույթ, արձանագրել ենք փոխաբերական միավորներ՝ կազմված ճարտարապետական ձևերի, բաղադրիչ կառուցամասերի, կցակառույցների և մի շարք այլ օժանդակ միավորների անվանումներով: Ընդ որում՝ պարտադիր չէ, որ այդ անվանումները լինեն նորագույն ժամանակների արգասիք, քանի որ ներկայումս կան բազմաթիվ աշխատություններ, որոնցում ներկայացված օրինակները ապացուցում են այն դրույթը, որ փոխաբերությունը խորապես արմատացած է եղել բժշկության ոլորտում դեռևս Վերածննդի ժամանակաշրջանում: Մասնավորապես, Վերածննդի դարաշրջանի բժշկագետների և բժշկություն ուսումնասիրողների շրջանում գերիշխել է այն միտքը, որ մարդու մարմնի կառուցվածքը և մարդու օրգանիզմի կենսական համակարգերը, ինչպես նաև մարմնում ընթացող բազմաթիվ գործընթացներ կարելի է նկարագրել առավել մատչելի կերպով, մասնավորապես՝ տեխնոլոգիայի, ճարտարապետության և մեքենաշինության ոլորտներին արված բառապաշարային հղումների միջոցով (Martin 2001): Այս առումով հիշատակության են արժանի հատկապես գիտական անատոմիայի հիմնադիր՝ **Անդրեաս Վեզալիուսի** ուսումնասիրությունները մարդու անատոմիայի մասին: Վեզալիուսը (1514-1564թթ.) Վերածննդի դարաշրջանի առաջին բժիշկներից էր, ով բացահայտել է մարդու օրգանիզմը և մկանային համակարգը դիաֆերծումների միջոցով, իսկ նրա հեղինակած աշխատությունները դարձել են այդ շրջանի

անատոմիայի՝ որպես բժշկագիտության նոր ուղղության զարգացման սկիզբը: 1543 թվականին Բազելում հրատարակված «De humani corporis fabrica libri septem» (Յոթ գրքից կազմված աշխատանք մարդու մարմնի կառուցվածքի մասին) աշխատությունում Վեզալիուսը ներկայացրել է մեկնաբանություններ, որոնք հագեցած են մեխանիկական փոխաբերություններով, օրինակ՝ ոսկրակմախքային համակարգի վերաբերյալ հատվածներում: «Function of Auditory Ossicles» բաժնում (Լսողական ոսկրիկների գործառույթ) ոսկրերի նկարագրության մեջ հանդիպում ենք հետևյալ մեկնաբանությանը «*these bones certainly resemble an anvil and a hammer in shape...*», «*it is as if the ossicle just described were performing the function of a little hammer while the other were playing the part of an anvil*» (Vesalius 1998:86), մեկ այլ դեպքում գանգը համեմատվում է ամրաշինության հետ, որը պաշտպանիչ դեր է կատարում գլխուղեղի համար, այն է՝ «*a fortification, a protecting rampart defending the brain*» (Vesalius 1998:138), իսկ կրծոսկրը համեմատվում է սուսերի հետ ամրության առումով՝ «*The breastbone is like a sword*» (Vesalius 1998:215):

Վեզալիուսը Վերածննդի մեծագույն հետազոտողներից էր, ում շնորհիվ լայն տարածում գտավ այն միտքը, որ մարդն օժտված է մեքենայանման գործառույթներով և մարդու անատոմիան և անատոմիական առանձնահատկություններն ընկալելը դառնում է առավել դյուրին, երբ նկարագրությունը տրվում է մեքենայի մոդելի կիրառությամբ: Հիմնովին հետազոտելով և նկարագրելով մարդու մարմինը որպես մեխանիկական կառույց՝ Վեզալիուսը նպատակ էր հետապնդում ապացուցելու այն բարդ մեխանիկական գործընթացները, որոնք ընթանում են մարմնի ներսում գտնվող «արտադրամասում» կամ «*fabrica*»-ում, ինչպես հուշում է աշխատության «*De humani corporis **fabrica** libri septem*» վերնագիրը (Tombs 2002:90): Այս առումով Վեզալիուսի աշխատանքն ունի ընդհանրություններ իտալացի ականավոր գիտնական, արվեստագետ, նկարիչ **Լեոնարդո դա Վինչիի** (1452-1519թթ.) աշխատանքների հետ անատոմիայի բնագավառում: Կատարելով ոսկրերի, մկանների և տարբեր օրգանների բազմաթիվ գծանկարներ՝ դա Վինչին կազմել է նաև այդ նկարների գրավոր բացատրությունները, մասնավորապես՝ մեխանիկայի օրենքների տեսանկյունից: Ըստ այդմ, մարդն օրգանական մեքենա է և կարող է ներկայացվել մեխանիկական կառույցի

կամ մեխանիզմների տեսքով, որն ունակ է միաժամանակ կատարելու բազմաթիվ գործողություններ (Tombs 2002): Իր «Notebooks» աշխատությունում գիտնականը հստակ արտահայտում է այն միտքը, որ մարդկային մարմինը մեքենա, մեխանիզմ կամ գործիք է, որի բաղկացուցիչ մասերը կարող են տարհանվել կամ փոխարինվել որևէ այլ մասով անսարքության դեպքում (Richter, Vol.1 <http://www.gutenberg.org/catalog/world/readfile?fk_files=3275533&pageno=2>): Ելնելով այս վարկածից՝ կարող ենք պնդել, որ բժշկության բնագավառում երիկամային անբավարարության դեպքում հիվանդին բուժում են՝ կատարելով երիկամի փոխպատվաստում, սրտի փականային արատների դեպքում կարելի է կատարել արհեստական փականների տեղադրում, իսկ, օրինակ, սրտի տարբեր ախտահարումների դեպքում կարելի է կատարել նույնիսկ սրտի փոխպատվաստում:

Մեկ այլ գիտնական՝ **ժյուլիեն Օֆրե դը Լամետրին** (1709-1751թթ.) իր ուրույն տեղն է զբաղեցնում ժամանակակից փիլիսոփայության ասպարեզում: Որպես ֆրանսիական լուսավորության շրջանի մատերիալիստ և բժիշկ՝ նրա գրչին է պատկանում 1747 թվականին գրված «Machine Man and Other Writings» (Մեքենա-մարդը և այլ գրվածքներ) աշխատությունը (մեզ համար աղբյուր է ծառայել 1996 թվականի հրատարակությունը), որում Լամետրին փորձ է արել բացատրել մարդու մարմնի և ուղեղի կառուցվածքը մատերիալիստական տերմինների կիրառմամբ: Մարդու օրգանիզմը Լամետրին համարել է ինքնալար մեքենա՝ նման ժամացույցի մեխանիզմին: Այս առումով «Machine Man and Other Writings» աշխատությունը կարևորագույն բացատրություններ է ապահովում և հատկանշական է, որ այս բոլոր նկարագրությունները տրվում են հասկացական փոխաբերություններով, որոնցից կարելի է առանձնացնել «*the human body winds itself up*» (La Mettrie 1996:7), «*we think, and we are even honest citizens...it all depends on the way our machine is constructed*» (La Mettrie 1996:8), «*body is disturbed and recovers like a watch, ... thanks to ... own springs*» (La Mettrie 1996:101, <https://books.google.am/books?id=_JMigX9R8qWC&source=gbs_navlinks_s>) արտահայտությունները: Նմանաբնույթ օրինակներն ակնհայտորեն հիմք են տալիս փաստելու, որ մարդու մարմինը մեխանիկորեն արձագանքում է խթան հանդիսացող ազդակներին՝ անկախ այն հանգամանքից՝ արթմնի վիճակում է, թե ոչ,

իսկ օրգան-համակարգի գործունեությունը պայմանավորված է օրգանիզմի կենսաբանական մեխանիզմների աշխատանքով՝ տվյալ դեպքում զսպանակների շարժումների զուգորդությամբ:

Անատոմիայում օգտագործվում են նաև հին հռոմեական ժամանակներից հայտնի ճարտարապետական կառուցվածքների անուններ: Որպես օրինակ՝ կարելի է նշել անատոմիայում անփոխարինելի և մինչ այժմ գործածական «**atrium of heart**» արտահայտությունը, որը նշանակում է «*նախասիրտ*», բառացիորեն՝ սրտի կեսերից յուրաքանչյուրի վերին խցիկը: Համաձայն ստուգաբանական որոշ աղբյուրների և բառարանային տվյալների՝ ատրիում է կոչվել հռոմեական տների կենտրոնական մասը, որը տեղակայվել է որպես նախամուտք՝ տվյալ տան և փողոցի միջև: Այն ծածկ չէր ունենում, իսկ սրահի կենտրոնում սովորաբար մարմարյա մի ավազան էր կառուցվում, որի մեջ լցվում էր հարակից ծածկից հոսող ջուրը: Սրահ կարելի էր մուտք գործել նախամուտքին կից բացվածքից: Այս հիմնավորմամբ կարելի է բացատրել «*atrium*» միավորի գործածությունը՝ սրտի երկու խորշերը լեզվականացնելու նպատակով, քանի որ սրտի խորշերը կազմված են կենտրոնական մասից՝ իրարից անջատված պատերով:

Անատոմիայում մարմնի տարբեր մասերի հատույթները անվանելու նպատակով օգտագործվում են այնպիսի միավորներ, ինչպես **cavity, chamber, compartment, tunnel, channel, canal, pyramide, vestibule** և մի շարք այլ բառեր: Համաձայն բառարանային նշանակության՝ «**chamber**» բառը սահմանվում է որպես փակ տարածություն՝ «*a compartment or enclosed space*»: Ըստ այդմ, տարբերում են ակնագնդի առաջային և հետին խցիկներ՝ «*anterior and posterior chambers of eyeball*», որոնք ոչ մեծ, փակ տարածություններ են, ինչպես նաև «*heart chambers*»՝ խցիկներ, որոնցից բաղկացած է սիրտը:

Մեկ այլ օրինակ է «**vestibule**» բառի կիրառությունը, որը սահմանվում է որպես փոքր խոռոչ կամ տարածություն: Այն ծառայում է որպես մուտք մեկ այլ տարածության համար՝ «*small cavity or a space at the entrance of a canal*»: Այս միավորով կազմված արտահայտություններից են «**vestibule of mouth**» կամ «**oral vestibule**» (լատիներեն «*oralis*» բառից, որը նշանակում է բերանային)՝ բերանի նախադուռ, որտեղ խոսքը բերանի՝ դրսից շրթունքներով և այտերով նախասահմանված անատոմիական

տարածության մասին է: «*Vestibule*» բաղադրիչով կազմված փոխաբերությունները բազմաթիվ են, ինչպես օրինակ՝ *aortic vestibule*, *buccal vestibule*, *labial vestibule*, *vestibule of nose*, *vestibule of larynx*, *esophagogastric vestibule* և այլն: Բոլոր այս արտահայտություններում «*vestibule*» բառը հաղորդում է «նախագավիթ, նախադուռ» իմաստները և ծառայում՝ լեզվականացնելու մարմնի մասի որևէ ծորանի կամ խողովակի մուտքի մոտ գտնվող փոքրիկ խոռոչի կամ տարածության հասկացությունը:

«**Compartment**» բառը նույնպես այս շարքին է դասվում և սահմանվում է որպես մեծ տարածության առանձին, միջնորմ ունեցող հատվածամաս՝ «*partitioned-off portion of a larger bound space; a separate section or chamber*»: Նշենք նաև, որ «*compartment*» բաղադրիչով կազմված են այնպիսի արտահայտություններ, ինչպիսիք են *synovial compartment*, *adductor compartment of thigh*, *anterior/posterior compartment of arm*, *anterior/posterior compartment of leg*, *medial compartment of thigh*, *lateral compartment of leg* և այլն: Այս պարագայում «*compartment*» միավորը փոխանցում է առանձին, մեկուսի հատվածամասի հասկացական պատկերը:

Հետաքրքրական են նաև «**tunnel**» միավորով կազմված արտահայտությունները, ինչպես օրինակ՝ *aortico-left ventricular tunnel*, *carpal tunnel*, *tunnel cells*, *tunnel vision*, իսկ «*tunnel*» բառը բացատրվում է որպես երկու ծայրամասերում բաց, երկարավուն անցուղի՝ «*elongated passageway, usually open at both ends*»: Նշված արտահայտություններից առանձնացրել ենք «**carpal tunnel**» արտահայտությունը, որտեղ երկարավուն թունելանման ուղու հասկացական պատկերն առավել արտահայտիչ է դառնում՝ անատոմիական առանձնահատկությունները մեկնաբանելիս: Այսպես, «*carpal tunnel*» (լատիներեն *carpus* բառից, որը նշանակում է դաստակ) միավորը թարգմանաբար հնչում է որպես «*դաստակային թունել*» կամ «*դաստակային խողովակ*»: Խոսքը դաստակի ափային մակերեսին գտնվող անատոմիական հատվածի մասին է: Ափային մակերեսը ձևավորում է գոգավոր ակոս, որի վրայով կապան է ձգվում և այդ ակոսը վերածում խողովակաձև տարածքի: Այս խողովակի կամ թունելի միջով անցնում են համապատասխան անոթներ, նյարդեր, մկաններ (Gray's Anatomy: The Anatomical Basis of Clinical Practice 2005): Գոյություն ունի նաև «**carpal tunnel syndrome**»՝ «դաստակային թունելի համախտանիշ» կոչվող

երևույթը, որը դաստակի հատվածամասային հիվանդություն է և զարգանում է դաստակային թունելի շրջանում որոշակի նյարդերի սեղմման հետևանքով:

Շարունակելով խողովականման ուղիների իմաստաբանական վերլուծությունը՝ անդրադարձ կատարենք նաև «**channel**» միավորին, որը սահմանվում է որպես ակոսավոր կամ կնճռոտ ուղի՝ «*a furrow, gutter, or groovelike passageway*» (որպես հոմանիշ նշվում է «canal» բառը): *Ion channel, ligand-gated channel, transnexus channel* և բազմաթիվ այլ միավորներից առանձնացրել ենք «**lymphatic channels**» (ավշային ուղիներ) արտահայտությունը, որոնցից կազմված է ավշային համակարգը: Մասնավորապես, համակարգը բաղկացած է մազանոթներից, անոթներից, ծորաններից, որոնք անցուղու դեր են կատարում:

Ճարտարապետության և մեքենաշինության ոլորտների լեզվամիավորներով կազմված փոխաբերությունների ենթախմբում փոխաբերականացումը տեղի է ունեցել վերհամակցության շնորհիվ, որտեղ բաղադրիչներից մեկը ճարտարապետության կամ մեքենաշինության ոլորտին հարող լեզվամիավորն է՝ որպես լրացուցիչ, իսկ մյուսը՝ բժշկագիտական հասկացությունը՝ որպես հիմք: Իմաստային անցումը տվյալ պարագայում տրված է մեխանիկական գործառույթների կերպավորմամբ՝ փոխանցելով տեխնիկական հասկացական հատկորոշիչը բժշկական օբյեկտի առարկայական տիրույթին, ինչպես օրինակ՝

- *Dome of pleura – թոքամզի գմբեթ*՝ կրծքավանդակում տեղակայված թոքերից յուրաքանչյուրը պատված է «թոքամիզ» կոչվող թաղանթով, որն ունի թերթիկներ և այդ թերթիկների միջև ձևավորված թոքամզային խոռոչ, որի վերին հատվածն իր ձևվածքով գմբեթանման է:
- *Heart valve repair – սրտի փականի փոխում, փոփոխություն*՝ խոսքը վիրահատական միջամտության մասին է, որի ժամանակ փոխարինվում կամ վերանորոգվում են սրտի ախտահարված կամ արտահոսք ունեցող փականները:
- *Motor neuron disease – մոտորային նեյրոնի հիվանդություն*՝ նեյրոդեգեներատիվ խանգարում, որի դեպքում մոտորային նեյրոնի աքսոնը՝ երկար ելուստը, չի հաղորդում ազդակներ ծայրամասային նյարդավորվող բջիջներին, ինչպես օրինակ՝ մկանաթելերին կամ գեղձային բջիջներին: Անվանվում է «մոտորային

նեյրոն», քանի որ այդ մասնավոր գործառույթով նմանեցվում է մեխանիկական շարժիչի մոտորային գործառույթին՝ ազդակներ հաղորդելու և մեկ այլ միավոր գործարկելու առումով:

- *Pyramidal cells – բրգաձև բջիջներ*՝ խոսքը գլխուղեղի կեղևի նեյրոնների մասին է, որոնց առանձնահատկությունը նրանում է, որ դրանք եռանկյունաձև, բրգանման մարմնիկներ են:
- *Renal columns – երիկամային սյունակներ*՝ երիկամում գոյություն ունի կեղևային նյութ, որը բաժանում է երիկամային բրգերը՝ ըստ էության ձևավորելով երկարավուն, սյունաձև մասեր, որոնք անվանվում են երիկամային սյունակներ:
- *Renal pyramides – երիկամային բրգեր*՝ երիկամում գոյություն ունի միջուկային մաս, որը կազմավորվում է կոնաձև մարմիններից, որոնք արտաքինապես բուրգի են նմանվում և կոչվում են երիկամային բրգեր:
- *Roof of the skull – գանգի կամար*՝ մարդու գանգի վերին, թաղաձև հատվածը, որն անվանվում է նաև «skullcap»:
- *Skeletal landmark – կմախքային ուղենիշ*՝ մարմնի համակարգում անատոմիական կազմվածք, որն օգտագործվում է կմախքային որոշակի կետ հայտնաբերելու, դիրքը սահմանելու, դրան հղում կատարելու և չափելու նպատակով:
- *Spring finger – զսպանակաձև շարժվող մատներ*՝ ախտահարում, որի ժամանակ մատներից մեկի շարժումը մի պահ կանգ է առնում՝ մատը ծավլած վիճակում, այնուհետև շարժումը վերսկսվում է, սակայն այս անգամ տատանումով և թրթռոցով՝ նմանվելով զսպանակի թրթռացող ճիգին:
- *Tower skull – աշտարակային գանգ*՝ գանգի զարգացման բազմաթիվ արատներից մեկը, որի ժամանակ դիտվում է գանգի՝ լյամբոլայաձև և պսակաձև կարանների վաղաժամ սերտաճում, և որի արդյունքում գանգը զարգանում է դեպի վեր ուղղությամբ, արտահայտված սրացումով կամ կոնաձև տեսքով: Արդյունքում դիտվում է գլխի տձևություն, գանգը ստանում է կոնաձև կառուցվածք, որն անվանվում է նաև աշտարականման գլուխ (անգլերենում՝ tower head):

- *Vehicles of infection* – վարակի տարածման միջոցներ, բառացի՝ վարակի «փոխադրամիջոցներ»՝ վարակի տարածման ուղի կամ ճանապարհ, որը հանդես է գալիս որպես «փոխադրամիջոց» հիվանդության հարուցիչի համար և առողջ մահկանացուի օրգանիզմին է փոխանցում տվյալ ախտահարումը:

Նշված ենթախմբում արձանագրված փոխաբերական միավորներից մի քանիսը հարում են նաև անատոմիայի ոլորտին և մեր կողմից այս միավորների ընտրությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ մարդու մարմնի անատոմիան կազմում է կլինիկական այն հիմքը, որի շուրջ ծավալվում է բժշկագիտական ցանկացած հետազոտություն, և ըստ այդմ, կարևոր է նաև հստակեցնել մարմնի մասեր անվանող որոշ փոխաբերությունների բաղադրիչների իմաստային համակցությունը՝ ներքին հիվանդությունների գիտաճյուղերում դրանք ճշգրիտ կիրառելու և ըմբռնելու համար:

2.2 ԲՆԱՍՏԵՂԾ ԴԱՇՏԻՑ ՍԵՐՈՂ ԱՂԲՅՈՒՐ-ՏԻՐՈՒՅԹՆԵՐԸ

Փոխաբերական միավորների ձևավորման սկզբնաղբյուր է նաև **բնաստեղծ դաշտը**, որտեղից սկզբնավորվում են ներքին հիվանդությունների բնագավառում օգտագործվող մեծ թվով փոխաբերական միավորներ: Լեզուն արտացոլում է աշխարհի բազմաթիվ կողմերը, և փոխաբերության հիմքում, ի լրումն լեզվական գործոնների, ընկած է արտալեզվական իրողությունը, տվյալ դեպքում՝ մարդու և բնամիջավայրի (սույն գլխի ներածական մասում նշել ենք, որ «բնաստեղծ դաշտ» արտահայտությամբ՝ նկատի ենք ունեցել բնությունը, կենդանական աշխարհը՝ որպես բնության համակարգի մաս և երկրամակերևութային բաղադրիչները՝ հաշվի առնելով այս համակարգերի նշանակալի դերակատարումը անձի լեզվագիտակցության և լեզվամտածողության ձևավորման գործընթացում) փոխհարաբերակցությունը և փոխներգործությունը: Ուրիշ խոսքով՝ փոխաբերությունն այս դիտանկյունից ձևավորվում է անձի լեզվագիտակցության, հոգեկերտվածքի, կենսափորձի և շրջակա բնահամակարգի տարրերի մասին ըմբռնումների միաձուլման արդյունքում:

Վերարցարկման մակարդակում առկա երևույթները լեզվականացնելու գործում օգնության է գալիս լեզվագիտակցությունը, որը միահյուսում է բնության և երկնային համակարգի բաղադրիչները՝ գիտության անձանոթ բևեռների ու հայեցակետերի հետ՝ վերաիմաստավորելով առօրյայում կիրառվող լեզվամիավորները: Օրինակ՝ ակնաբուժության ոլորտում **«setting-sun phenomenon»** կամ **«sunset eye sign»** (մայրամուտի նշան) փոխաբերական միավորն օգտագործվում է՝ նկարագրելու ներգանգային գերճնշման հետևանքով առաջացած լուրջ ակնային խանգարումը, որի ժամանակ դիտվում է վերին կոպի իջվածք կամ կոպանկ, իսկ վերին կոպի և ծիածանաթաղանթի միջև նշմարվում է սպիտաթաղանթը: Կլինիկական այս նշանները նկարագրված են հետևյալ օրինակներում. *«The **sunset eye sign** (also known as the **setting sun phenomenon**) is a clinical phenomenon encountered in infants and young children with raised intracranial pressures. It consists of an up-gaze paresis with the eyes appearing driven downward. The lower portion of the pupil may be covered by the lower*

eyelid, and sclera may be seen between the upper eyelid and the iris.» (Radiopaedia.org, Sunset eye sign <<https://radiopaedia.org/articles/sunset-eye-sign>>),

«The **setting-sun phenomenon** is an ophthalmologic sign in young children resulting from upward-gaze paresis. In this condition, the eyes appear driven downward, the sclera may be seen between the upper eyelid and the iris, and part of the lower pupil may be covered by the lower eyelid.» (Boragina 2006):

Տվյալ դեպքում ախտաբանության կլինիկական դրսևորումը զուգորդվում է բնության երևույթներից՝ մայրամուտի արևի պատկերի հետ: Փոխաբերությունն, այս առումով, մեկնաբանում է բարդ բժշկագիտական տեղեկատվությունը՝ այդպիսով մատչելի դարձնելով դրա իմաստաբովանդակային պլանը և ապահովելով հաղորդագրության դյուրմբռնելիությունը հասցեատիրոջ համար՝ տնտեսելով կլինիկական գործունեության մեջ կարևորվող ժամանակը:

2.2.1 **Բնությունը՝ որպես աղբյուր-փիրույթ**

Ներքին հիվանդությունների ոլորտում անխուսափելի են հղումները մարմնի անատոմիական կազմությանը, քանի որ հիվանդության մասին հնարավոր չէ համալիր պատկերացում կազմել՝ առանց օրգանիզմի կամ ախտահարված օրգանի գործառույթների մասին որոշակի գիտելիքների համակարգի: Բնության համակարգը, որպես սկզբնաղբյուր, հատկապես մեծ դերակատարում ունի մարմնի անատոմիական թերությունները և մարդու օրգանիզմն ախտահարող տարբեր հիվանդությունների հատկանիշները լեզվականացնելու և փոխաբերություններով որոշարկելու համատեքստում: Այս պարագայում որպես սկզբնաղբյուր ծառայում են բուսական օրգանիզմի անատոմիական կենսաբաղադրիչները, բույսի արտաքին և ներքին անատոմիական կառուցվածքը, աճի ու զարգացման առանձնահատկությունները: Սա բացատրվում է այն օրինաչափությամբ, որ բժշկագիտությունը, հարելով բնական գիտությունների ճյուղին, անքակտելիորեն համակցվում է կենսաբանության բնագավառի հետ՝ հանդիպադրելով մարմնի անատոմիան և կենսաբանական, տվյալ դեպքում՝ բուսական օրգանիզմը: Փոխաբերական այդ միավորների բաղադրիչային կազմում առկա են բուսականության հետ աղերսներ դրսևորող այնպիսի միավորներ,

որոնք, մատնանշում են օրգանիզմի անատոմիական կազմության և զարգացման թերությունները, ինչպես օրինակ՝ «**stem**» (ցողուն)՝ «**cancer stem cell**» (քաղցկեղի ցողունային բջիջ), «**leaf**» (տերև)՝ «**ash-leaf macule**» (հացենու տերևի բծավորում), «**cloverleaf skull syndrome**» (երեքնուկի տերևի նմանվող գանգ), «**tree**» (ծառ)՝ «**fir tree appearance**» (եղևնու պատկեր), «**pruned tree appearance**» (էտած ծառի տեսք), «**flower**» (ծաղիկ)՝ «**daisy flower pattern**» (աստղածաղիկի պատկեր) և այլն: Նման «կենսատեղաշարժի» արդյունքում մարդու օրգանիզմը հասկացությանացվում և դիտվում է որպես բնության, բուսականության համակարգի բաղադրիչ մասնիկ:

«Մարդ-բնություն» ճանաչողական կաղապարը որպես սկզբնաղբյուր յուրացնում է սոսկ բուսական օրգանիզմների կազմությունը (բույսերի և ծառերի անատոմիական բաղադրիչների անվանումներ) և բնության բնականոն գործընթացները (աճ, զարգացում, զարգացման շրջափուլեր) անվանող բառամիավորները:

Այսպես, փոխաբերությունն ունի ձևավորման սկզբնաղբյուր, հիմք, տվյալ դեպքում՝ բնությունը, և այսպես կոչված՝ նպատակ, որին ծառայում է՝ տվյալ պարագայում խոսքը մարդու մարմնի մասին է, և փոխաբերական միավորը ծառայում է մարդու օրգանիզմի մասերն անվանելուն:

Օրինակ, «**cerebral cortex**» (բառացի՝ ուղեղային կեղև, գլխուղեղի կեղև) տերմինը, որը կազմվել է բուսական օրգանիզմի բաղադրիչի՝ «**cortex**» հասկացության գործածմամբ, ձևավորվել է ծառի կեղևի արտաքին տեսքի համանմանության արդյունքում: Ուղեղի կեղևն ունի բարդ գծավորում, որն առաջանում է գանգուղեղի մեծ կիսագնդերի վերնածածկույթի վրա դիտվող ակոսների, ինչպես նաև այդ ակոսների միջև գալարուն ճյուղերի դասավորվածության արդյունքում:

Հետևյալ նախադասություններում գլխուղեղի կեղևի գիտականորեն պատշաճ նկարագրությունը նույնպես տրվում է փոխաբերական մի շարք միավորներով, ինչպես օրինակ՝ «*The brain owes its outer **appearance of a walnut** to the **wrinkled and deeply folded cerebral cortex**, which handles the innumerable signals responsible for perception and movement and also for mental processes.*»,

«*...**cerebral cortex**, the outermost layer that overlies most of the other brain structures like a **fantastically wrinkled tissue wrapped around an orange**.*»,

*«The **cortex** contains the physical structures responsible for most of what we call "brainwork": cognition, mental imagery, the highly sophisticated processing of visual information, and the ability to produce and understand language.» (Ackerman 1992:13-14):*

Տվյալ դեպքում «**cortex**» բաղադրիչը իմացական դաշտ է ձևավորում անվանվող հասկացության համար: Իմաստային այս տեղաշարժի հիմքում գործում է սերող միջուկի՝ կերպավորման և հատկանշայնության բաղադրիչների համակցությունը:

Բուսանուններով լրացված փոխաբերական միավորներից է նաև «**ash leaf spots**» կամ «**ash-leaf macule**» (բառացի՝ հացենու տերևի բծավորում) անվանվող նշանը, որը հայտնվում է մաշկային արտաքին ծածկույթի վրա տուբերոզ սկլերոզ հիվանդության ժամանակ: Այդ հետքերն ունեն թույլ պիգմենտավորում, հացենու տերևի ձև և բծավորմամբ նմանվում են հացենու տերևի արտաքին նախշին, օրինակ՝

*«While earlier reports had described the existence of "vitiligo" and "depigmented nevi" in patients with TS, Fitzpatrick et al coined the characteristic name for the hypopigmented macules: **ash leaf macules**.» (Arbiser 2015:1),*

*«**Ash-leaf spots**, a diagnostic manifestation of tuberous sclerosis complex, are sometimes difficult to differentiate from other hypopigmented lesions.» (Jindal 2013:1):*

Մեկ այլ օրինակ է «**cloverleaf skull syndrome**» կամ «**cloverleaf deformity**» (բառացի՝ երեքնուկի տերևի նմանվող գանգ, երեքնուկի տերևի նմանվող ձևախախտում) տերմինաբանական կապակցությունը, որը հայտնի է նաև «Kleeblattschädel syndrome» անվանումով: Խոսքն այստեղ գանգի վաղաժամ ոսկրացման մասին է, ինչի արդյունքում գանգի կամարը նմանվում է երեքնուկի տերևի ուրվագծին: Այս խնդիրը հստակ տեսանելի է լինում ռենտգենանկարի վրա և առաջանում է ներարգանդային շրջանում պտղի գանգի միջոսկրային առաջահետային, պսակաձև և լյամբդայաձև կարանների վաղաժամ սերտաճման դեպքում: Արդյունքում գանգը ձևախախտվում է՝ ընդունելով երեքնուկի տերևի եռմասնյա ձև: Ասվածի օրինակներ են՝

*«**Cloverleaf skull syndrome** is an abnormal configuration of the calvaria classified as craniosynostosis, consisting of premature ossification of cranial sutures. It is a deformity characterized by a remarkable enlargement of the head, with a trilobed configuration of*

the frontal view, resembling a threeleaved clover», «**Cloverleaf skull syndrome** is a rare presentation of craniosynostosis with clinical features consisting in trilobed skull, exophthalmos, low ear implantation and upper airway.» (Fonseca, Borem 2014:189),

«The **cloverleaf skull deformity**, or Kleeblattschädel, is a rare malformation caused by synostosis of multiple cranial sutures.» (Resnick, Pollack, Albright 1995):

Քուսական աշխարհի հետ աղերսներ դրսևորող փոխաբերական միավորները, որոնցում հիվանդությունը կամ ախտաբանությունը արտաքին կամ ներքին որոշ հատկանիշների հիմքով նույնական է բույսի կառուցվածքային առանձնահատկություններին, հետևյալն են՝

- *Cancer stem cell* – քաղցկեղի ցողունային բջիջ՝ քաղցկեղածին բջիջ, որը նպաստում է քաղցկեղի առաջացմանը և արմատացմանը, համարվում է քաղցկեղի ձևավորման հիմքերից մեկը, բուժման նկատմամբ դիմացկուն բջիջ է, ընդունակ է ինքնավերականգնվելու և ուռուցք կազմավորող այլ բջիջների տրոհվելու:
- *Coral reef appearance* – *քուստախութի տեսք*՝ էնդոսկոպիկ հետազոտության ժամանակ դիտվող պատկեր, որում տեսանելի են ենթալորձաթաղանթային խճճված, լայնացած և կորալային խութի արտաքին մակերեսային նախշը հիշեցնող երակներ:
- *Daisy flower pattern* – *աստղաձաղիկի պատկեր*՝ պլեոմորֆ (բարդ) գեղձուռուցքի (ադենոմա) ժամանակ տեսանելի են թիրոգլին բյուրեղներ, որոնց համապատասխանում են ճառագայթվող, աստղաձև և արտաքին ուրվագծով մարգարտաձաղիկի նմանվող թելքային կազմվածքներ:
- *Dewdrop appearance* – *ցողակաթիլի տեսք*՝ մանկաբուժության ոլորտում կիրառվող փոխաբերական միավոր, երբ խոսքը ջրձաղիկ հիվանդության դեպքում մաշկային ծածկույթի մակերեսին դիտվող թարմ բշտիկների մասին է, նկարագրությունը շատ հաճախ տրվում է «'dew drop on rose petal' appearance»՝ «ցողակաթիլ վարդաթերթիկի վրա» միավորով, որում վարդի թերթիկը վերաբերում է կարմրավուն և անկանոն սահմաններով հանգուցիկներին, իսկ դրա վրայի հստակ ուրվագծումով բշտիկը համարվում է ցողակաթիլը:

- *Fir tree appearance* – եղևնու պատկեր՝ մաշկաբանության բնագավառում տարբերում են թեփատու որքին (պիտիրիազ) կոչվող հիվանդությունը, որն արտահայտվում է վերմաշկային ծածկույթի վրա կարմրավուն, վարդագույն կամ այլ պիգմենտավորմամբ թեփուկանման շերտանստվածքով, իրանի հետին հատվածում ախտահարված մաշկային հանգուցիկները որպես կանոն լինում են ուղղահայաց տարածվածությամբ և լայնացած առանցքով՝ ողնաշարի ստորին հատվածում, այդ հանգուցիկների թիվը աստիճանաբար կրճատվում է թիակների կամ պարանոցի շրջանում՝ արդյունքում ախտահարված շերտանստվածքին տալով եղևնու սրածայր, կոնաձև ուրվագիծ:
- *Lilac ring pattern* – եղրևանու պատկեր՝ կարծրամաշկություն կոչվող հիվանդության ժամանակ մաշկային հյուսվածքի վրա դիտվում է շրջանաձև, մանուշակագույն կարծրացում, որը շրջապատում է փղոսկրյա երանգի ախտահարումները և նմանվում է եղրևանու ծաղկաթերթին:
- *Pine cone bladder* – սոճու կոնաձև միզապարկ՝ ցիստոգրաֆիայի դեպքում դիտվող պատկեր, որում միզապարկը երկարավուն, անկանոն սահմաններով, կոնանման և գագաթի հատվածում սրածայր ձևվածք ունի՝ հաստացած առանցքով:
- *Pruned tree appearance* – էփած ծառի տեսք՝ թոքերի խցանման ժամանակ կատարվում է անգիոգրաֆիա և թոքերի արտերիոգրամի (զարկերակների ռենտգենանկար) վրա տեսանելի է լինում, որ խցանված և լայնացած թոքային զարկերակիկները կտրուկ կտրվածքներով են, որոնք հիշեցնում են ծառի էտված տեսքը:
- *Wintering tree pattern* – ձմեռային ծառի պատկեր՝ թոքերի փքախտի նկարագրության դեպքում կիրառվող փոխաբերական միավոր: Այս հիվանդության ժամանակ թոքերի անգիոգրամի վրա տեսանելի են լինում անոթները, որոնք ունենում են ձմռանը ծառի ճյուղերին նմանվող չորացած և դալկացած կմախքանման տեսք:

Մեր ուսումնասիրության արդյունքում պարզ է դարձել, որ ներքին հիվանդությունների գիտաճյուղերում ամրագրված են նաև օրգանների համակարգային հիվանդությունները

առկայացնող փոխաբերական այն միավորները, որոնք որոշարկված են **երկրամակերևութային տարրերի** անվանումներով: Սա բացատրվում է այն ներքին կամ արտաքին բնութագրիչների նմանությամբ, որը գոյություն ունի որոշակի հիվանդություն և երկրամակերևութային երևույթ արտահայտող տվյալ բաղադրիչի որակական հատկանիշների միջև: Որպես օրինակ կարելի է նշել **cave disease** (cave sickness), **mountain disease**, **land scurvy** հիվանդությունները, որոնցից «**cave disease**» կամ «**cave sickness**» (քարանձավային հիվանդություն) բառամիավորը նշում է թոքերի կամ շնչուղիների ախտահարման մասին, որն առաջանում է քարանձավի հետազոտության ժամանակ քարանձավային միջավայրում բազմացող «Histoplasma capsulatum» սպորի ներշնչման հետևանքով, «**mountain disease**» (լեռնային հիվանդություն) փոխաբերական միավորը բնորոշում է բարձրադիր, լեռնային գոտիներին բնորոշ տեղանքով և աշխարհագրական լայնությամբ պայմանավորված հիվանդություն, որը հիմնականում արտահայտվում է թթվածնային անբավարարությամբ, և ևս մեկ՝ «**land scurvy**» (ցամաքային լնդախտ) կոչվող հիվանդությունը կլիմայավարժեցմամբ և կլիմայական գործոններով պայմանավորված հիվանդություն է, որը հանդիպում է հիմնականում այն անձանց շրջանում, ովքեր երբեք ծովով չեն ճամփորդել:

Փոխաբերական վերոնշյալ միավորների ցանկը չի կարող համարվել սպառիչ, քանի որ բնությունն իր բաղադրատարրերով հանդերձ հանդես է գալիս իբրև մարդու կենսագործունեության անքակտելի մաս, և այս տեսանկյունից կարող են ստեղծվել նոր բառամիավորներ կամ վերափոխաստացվել բնության բաղադրիչների անվանումները՝ հետագայում փոխակերպվելով հիվանդություն անվանող փոխաբերական տերմինակերպ միավորների:

2.2.2 Սննդանունները՝ որպես աղբյուր-փիրույթ

Անգլալեզու բժշկական գրականության մեջ բազմաթիվ են փոխաբերական այն միավորները, որոնք կազմված են սննդանուն պարունակող բաղադրիչների լրացմամբ (մրգերի, բանջարեղենի, հացահատիկեղենի, կաթնային և տարատեսակ այլ մթերքների անվանումներ), ինչպես օրինակ՝ «**cream cheese appearance**»

(սերուցքապանրանման արտադրություն), «**strawberry naevus**» (ելակային խալ), «**strawberry gallbladder**» (ելակային լեղապարկ), «**cauliflower ear**» (ծաղկակաղամբ հիշեցնող ականջ), «**coffee-with-milk spots**» (կաթնասուրճի բծեր) և այլն: Ինչպես պարզ է դառնում հաջորդիվ քննվող օրինակներից, նշված միավորները լիարժեք տերմինային իմաստ ունեն ներքին հիվանդությունների տերմինահամակարգում՝ որպես միավորներ, որոնք ձևավորվել են զգայական ընկալումների հիման վրա կատարված զուգորդումների արդյունքում:

Սննդանունների՝ որպես աղբյուր-տիրույթի միավորների վերլուծությունից նաև պարզվել է, որ այս փոխաբերությունները կազմող բաղադրիչների միավորումը չի կրում ձևական բնույթ: Այստեղ հիմնականում առկա է համապատասխանություն ախտաբանության ֆիզիոլոգիայի և տվյալ սննդամթերքի առարկայական հատկանիշների զուգորդումների միջև, որը պայմանավորված է համամարդկային այնպիսի գործոններով, ինչպիսիք են ժամանակաշրջանը, ազգային մշակույթը: Դարեր առաջ լաբորատորիաներում և բուժհաստատություններում հետազոտությունները, ինչպես նաև հիվանդների զննությունը կատարվել է անզեն աչքով, քանի որ գոյություն չեն ունեցել նորագույն սերնդի տեխնոլոգիական լուծումներն ու սարքերը (Batistatou et al. 2000; Wynia 1995; Roche et al. 2002): Լաբորատոր և բժշկական հետազոտությունները որոշ առումով կազմել են բժշկի առօրյա կենսափորձի մասը, որի ընթացքում վերջինս զուգահեռներ է անցկացրել հետազոտության նյութի, օբյեկտի և կենցաղում հանդիպող համանման առարկաների որոշակի հատկանիշների միջև (Batistatou et al. 2000; Wynia 1995; Roche et al. 2002): Տվյալ դեպքում զուգորդությունները կապված են եղել սննդատեսակի բնական հատկանիշների՝ բույրի, տեսքի, գունային երանգի հետ: Սնունդն այն առաջնահերթ կենսական աղբյուրն է, որն հաճախ է հիշատակվում առօրյա գործունեության մեջ: Հետևաբար, խիստ մասնագիտական, բարդ ախտաբանությունն ընկալելու գործում տեսաբանը հղում է անում իրեն առավելագույնս ծանոթ և մատչելի աղբյուր-տիրույթին: Արդյունքում, տեղի է ունենում «բառիմաստի մասնագիտացում»՝ սննդատեսակի որոշ հատկանիշների նմանության զուգորդությամբ, ինչն էլ հանգեցնում է նշված փոխաբերական միավորների ձևավորմանը:

Դիցուք, մանկաբուժության բնագավառում կարելի է, առանց որևէ սարքավորում կիրառելու, ախտորոշել **«blueberry muffin baby»** կամ **«blueberry muffin rash»** անվանվող հիվանդությունը, որի ժամանակ մաշկային բազմաթիվ կապտավուն արյունազեղումների հետևանքով դիտվում է այսպես կոչված «հապալասե բուլկանման երեխա»-ի պատկերը կամ «հապալասե բուլկանման ցանավորում»-ը: Օրինակ՝ *«Many malignancies can present already at the first examination after birth as a “blueberry muffin” rash, characterized by localized or generalized reddish-blue papular nodules.»* (Mondi et al. 2015:1),

«The blueberry muffin rash as well as nodules, bruising, and crusts may all indicate serious underlying diseases and sometimes may represent the first clinical manifestation of rare neoplasms in the newborn infant.» (Mondi et al. 2015:8),

«Blueberry Muffin Baby is a rare neonatal cutaneous syndrome for purpuric lesions reflective of extramedullary hematopoiesis.» (National Center for Biotechnology Information <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/labs/articles/24507207/>>):

Ախտորոշում են նաև **«coffee-with-milk spots»**, **«café au lait spots»** կամ **«café au lait skin lesions»** (կաթնասուրճի բծեր) անվանվող խնդիրը, ինչը կարող է լինել նեյրոֆիբրոմատոզի վաղ նախանշաններից մեկը, ինչպես օրինակ՝ *«Coffee-with-milk (café-au-lait) spots are the hallmark symptom of NF (Neurofibromatosis)»* (MedlinePlus, Medical Encyclopedia, <<https://medlineplus.gov/ency/article/000847.htm>>),

«Café au lait spots ..., are hyperpigmented lesions that may vary in color from light brown to dark brown; ... this is reflected by the name of the condition, which means "coffee with milk." ...The size and number of café au lait skin lesions widely vary and are usually the earliest manifestations of neurofibromatosis.» (Medscape, Cafe Au Lait Spots <<http://emedicine.medscape.com/article/911900-overview>>):

Մաշկային այս խնդիրը դրսևորվում է մշտական և ոչ համաչափ բծավորումով նշանների տեսքով, որոնք լինում են բաց կամ մուգ շագանակագույն՝ գույնով նմանվելով կաթով հագեցած սուրճի նրբերանգին: Այս նշանները հայտնվում են մարմնի մաշկային ծածկույթի տարբեր հատվածներում՝ ժամանակի ընթացքում կրելով չափսի և գույնի փոփոխություն:

Մենդանունների բաղադրիչներով որոշարկված փոխաբերական միավորների խումբը, որին անդրադարձ է կատարվում ստորև, կազմված է մի շարք մրգերի, բանջարեղենի, հացահատիկեղենի և այլ մթերքների անվանումների կիրառմամբ՝

- *Cauliflower ear* – ծաղկակաղամբ հիշեցնող ականջ՝ ականջախեցու վնասվածք, որը դրսևորվում է ականջի արտաքին հյուսվածքի եզրագծերի ձևախախտմամբ, տեսքով և ոլորուն գալարներով արտահայտված արտաքին կազմությամբ նմանվում է ծաղկակաղամբի թերթիկների:
- *Caviar lesions* – խավիարանման գոյացություններ՝ ենթալեզվային երակների հանգուցավոր (վարիկոզային) լայնացում, որի հետևանքով երակները տեսքով և չափով թառափի ձկնկիթի են նմանվում:
- *Cream cheese appearance* – սերուցքապանրանման արտադրություն՝ գինեկոլոգիայի ոլորտում արձանագրվող ախտաբանություն, որի ժամանակ դիտվում է սերուցքային պանրի փշուրների նմանվող արտադրություն՝ իգական սեռական օրգաններից:
- *Maple syrup urine disease* – թխկու հյութի միզային հիվանդություն՝ նյութափոխանակության բնածին խանգարում, որի արդյունքում արյան և մեզի մեջ դիտվում են փոփոխություններ՝ շրթայական ամինաթթուների թույլատրելի շեմը գերազանցող քանակի տեսքով, ինչի հետևանքով, ի թիվս ախտաֆիզիոլոգիական մի շարք այլ գործոնների, մեզի հոտը հիշեցնում է խթկու հյութի հոտը:
- *Strawberry naevus* – ելակային խալ՝ անոթային պատի ուռուցք, որը նմանվում է ելակի՝ ելնելով չափից, ձևից և գույնից (հանդիպում է նաև «strawberry birthmark» անվանումով):
- *Strawberry tongue* – ելակային լեզու՝ քութեշի և Կավասակի հիվանդությանը բնորոշ ախտահարում, որի հետևանքով լեզվի արտաքին հյուսվածքը նմանվում է ելակի արտաքին մակերեսին՝ դառնալով կարմիր, անհարթ և ծածկված պտկիկներով:

Մեր օրերում իրականացվող ճառագայթային հետազոտությունները թույլ են տալիս կատարել նախնական ախտորոշում՝ ելնելով հետազոտվող հյուսվածքի կամ օրգանի

ռենտգենանկարի տվյալներից: Ըստ այդմ, ճառագայթաբանության մեջ հատուկ տեղ են գրավում կլինիկական նշանները, որոնք հաճախ նկարագրվում են սննդանունով որոշարկված փոխաբերական միավորներով, ինչպես օրինակ՝

- *Lemon sign* – *կիտրոնի նշան*՝ ճառագայթաբանության մեջ այսպես է բնորոշվում ներարգանդային կյանքում պտղի գլխի տծև կառուցվածքը, որը տեսանելի է լինում նախածննդյան երկրորդ եռամսյակում կատարվող գերծայնային հետազոտության արդյունքում: Գանգի կամարը հիշեցնում է կիտրոնի ուրվագիծը, քանի որ ճակատային ոսկրերը լինում են տափակացած կամ գոգավոր:
- *Miliary pattern* – *կորեկանման ստվեր*՝ կրծքավանդակի ճառագայթային պատկերման ժամանակ հյուսվածքներում նկատվում են բազմաթիվ փոքրիկ հանգույցներ՝ յուրաքանչյուրը 1–4 մմ չափով, պատկերը խոշոր պլանում դիտելու դեպքում այդ ստվերները չափով և ձևով նմանվում են կորեկի սերմնահատիկի:
- *Pear-shaped bladder* – *տանձաձև միզապարկ*՝ կոնքում ավելցուկային հյուսվածքի հետևանքով միզապարկը ենթարկվում է արտաքին սեղմման, որի արդյունքում էլ ստանում է տանձաձև ուրվագիծ:
- *Strawberry gallbladder* – *ելակային լեղապարկ*՝ լեղապարկի խոլեստերոզ, որի պարագայում նկատի է առնված լեղապարկի լորձաթաղանթի մակերևութային տեսքը: Լորձաթաղանթի մակերեսին դիտվում են «տրիգլիցերիդ» կոչվող ճարպերի և խոլեստերինի եթերների բազմաթիվ կուտակումներ՝ հիշեցնելով ելակի մակերեսի պտկիկները:

Կարելի է ասել, որ սննդանուններով որոշարկված փոխաբերական կառույցների գլխավոր առանձնահատկությունը նրանում է, որ այս միավորները հնարավորություն են ընձեռում արագ և դյուրին կերպով ճանաչել հիվանդությունը՝ ելնելով նրանից, որ տվյալ հիվանդության արտաքին հատկորոշիչները նմանվում են մասնավոր սննդամթերքի ֆիզիկական որոշ հատկանիշներին:

2.2.3 Գունանունները՝ որպես աղբյուր-փիրույթ

Ներքին հիվանդությունների բառապաշարի կազմում հատուկ տեղ են զբաղեցնում գունանվանական կառույցները: Գունանուններն օժտված են իմաստատարբերակիչ գործառույթներով և համարվում են հիվանդությունների ախտորոշման հիմնական գործիքներից մեկը, քանի որ մաշկի կամ լորձաթաղանթի գույնը կամ գուներանգի փոփոխությունը կարող է վկայել որևէ տեսակի ախտահարման մասին: Այլ կերպ՝ հիվանդության կամ համակարգային որևէ խանգարման կլինիկական նշանները կարող են արտահայտված լինել գունային որևէ երանգով: Արդյունքում, տեսողական ընկալումների միջոցով հնարավոր է լինում կատարել նախնական ախտորոշում՝ ելնելով կլինիկորեն տեսանելի նշաններից: Այդպիսի օրինակներից են «**black hairy tongue**» (մազածածկ սև լեզու), «**blue baby syndrome**» (կապույտ երեխայի համախտանիշ), «**red half-moon**» (կարմիր կիսալուսին), «**white fingers**» (սպիտակ մատներ) արտահայտությունները, որոնք առկայացնում են որևէ հիվանդություն կամ ախտահարման կլինիկական բազմաթիվ նշաններից որևէ մեկը:

Մաշկի գննումը ֆիզիկական քննության կարևոր բաղադրիչներից է: Բժիշկները և կլինիցիստներն իրենց մասնագիտական գործունեության մեջ առանձնակի ուշադրություն են դարձնում մաշկային ծածկույթի գուներանգին (Lott 1998): Ֆիզիկական հետազոտության ժամանակ բժիշկը գործի է դնում իր զգայարանները և գննում է հիվանդի մաշկի և տեսանելի լորձաթաղանթների գույնը, որը կարող է կողմնորոշել ախտորոշման ուղղվածությունը (Lott 1998): Ի լրումն, ներքին որևէ հիվանդություն կամ խանգարում ախտորոշելիս՝ կլինիցիստները, մի շարք այլ հետազոտությունների արդյունքներին զուգահեռ, կատարում են եզրահանգումներ՝ հիմք ընդունելով նաև մաշկի գույնի գննման արդյունքները: Գունային փոփոխությունը կարող է հուշել փափուկ հյուսվածքի վնասվածքների, ներքին օրգանների ախտահարման, ներքին արյունահոսության կամ որևէ այլ խնդրի մասին: Ըստ այդմ, մաշկի գույնի վերաբերյալ անսխալ գնահատական տալը կարևոր է թե՛ կլինիկական, թե՛ գիտահետազոտական տեսանկյունից (Bennett 1995; Lindholm 2008):

Արտաքին կամ ներքին մի շարք գործոններով պայմանավորված՝ տարբեր օրգանների կամ փափուկ հյուսվածքների բնականոն գուներանգը նույնպես կարող է

փոփոխվել: Ըստ որոշ աղբյուրների՝ գերչափաբաժնով սև թեյ կամ սուրճ օգտագործելը, ծխախոտի մեջ պարունակվող նիկոտինը, բերանի խոռոչի հիգիենայի կանոնները չպահպանելը, ի թիվս այլ գործոնների, կարող են նպաստել լեզվի հյուսվածքի գունային երանգի փոփոխության: Այս խնդիրը հայտնի է «black hairy tongue» (մազաճածկ սև լեզու) անվանումով, որի կլինիկական նշանները նկարագրված են հետևյալ օրինակում. *«Black hairy tongue (BHT) is a benign medical condition characterized by elongated filiform lingual papillae with typical carpet-like appearance of the dorsum of the tongue. Its prevalence varies geographically, typically ranging from 0.6% to 11.3%. Known predisposing factors include smoking, excessive coffee/black tea consumption, poor oral hygiene, trigeminal neuralgia, general debilitation, xerostomia, and medication use.»* (Gurvits 2014),

«Black hairy tongue is characterized by abnormal hypertrophy and elongation of filiform papillae. ... The Naranjo Probability Scale revealed a probable adverse drug reaction of linezolid-induced black hairy tongue. Potential contributing factors included other antibiotics, drug–drug interaction and poor oral hygiene.» (Khasawneh 2013),

«Black hairy tongue... is a painless, benign condition characterized by an abnormal brownish–black coating of the dorsal surface of the tongue. Although its exact pathogenesis is unclear, it is thought to be related to defective desquamation and reactive hypertrophy of the filiform papillae.... Black hairy tongue usually appears in people over age 40 years with a history of poor oral hygiene, smoking and antibiotic use. Black hairy tongue has also been reported following stem cell transplantation.» (Körber 2012):

Հարկ է նշել, որ հիվանդություններ անվանող բազմաթիվ միավորներ որոշարկված են գունանուններով՝ ելնելով այն հիմնավորումից, որ մարդու մարմնի արտաքին ծածկույթի գունավորումը կարող է վկայել առողջական վիճակի, ներքին օրգանների կենսագործունեության խանգարման կամ վերքերի ապաքինման մասին: Ըստ այդմ, գունանունների ենթախմբի լեզվամիավորների ուսումնասիրության արդյունքում առանձնացրել ենք փոխաբերական հետևյալ միավորները՝

- *Blue baby syndrome – կապույտ երեխայի համախտանիշ*՝ ախտաբանական վիճակ, որի ժամանակ նորածնի մոտ դիտվում է լորձաթաղանթի կապտություն

բերանի հատվածում, ինչը պայմանավորված է լինում արյան մեջ թթվածնի ոչ բավարար քանակով:

- *Red half-moon* – *կարմիր կիսալուսին*՝ խոսքը մատների եղունգների աճման հիմքային հատվածում կիսալուսնի մեջ դիտվող կարմիր և անկանոն բծերի մասին է, ինչը կարող է դրսևորվել որևէ չարորակ հիվանդության, սրտի կանգային անբավարարության կամ լյարդի հետ կապված հիվանդությունների ժամանակ: Տվյալ դեպքում անվանում է «կիսալուսին» լուսնի կիսաշրջանաձև տեսքի համանմանությամբ:
- *White fingers* – *սպիտակ մատներ*՝ մասնագիտական գործունեությամբ պայմանավորված հիվանդություն, որը հանդիպում է պնևմատիկ մուրճ գործարկող անձանց մոտ, քանի որ վերջիններս հաճախ աշխատում են եղանակային սառը պայմաններում, որի արդյունքում արյան ճնշումը ծայրանդամներում նվազում է՝ հանգեցնելով ձեռքերի գունազրկմանը:

Մաշկի, հյուսվածքի կամ օրգանի գուներանգը, փաստորեն, կարևոր դերակատարում ունի հիվանդության ախտորոշման, բուժման, կանխարգելման և բուժման մեթոդի ընտրության առումով, և այս պարագայում գունանվանական բաղադրիչով կազմված փոխաբերությունները, նախնական ախտորոշում կատարելու տեսանկյունից, ճշգրիտ են և մենիմաստ:

Հատկանշական է, որ բժշկական հասատություններում առողջության վերաբերյալ տվյալները նույնպես «երանգավորված են» և կոչվում են «**gray literature**», ինչն իմաստային թարգմանությամբ հնչում է որպես «գորշ գրականություն»: Այդ գրականությունը բաղկացած է փաստաթղթերից, որոնցում պարունակվում է հանրության առողջական վիճակի և հիվանդությունների վերաբերյալ տվյալներ և տեղեկատվություն: Եվրոպայում 1920-ականներից սկզբնավորված այս գրականությունը հիմնականում մատչելի չէ հասարակությանը և չի հրատարակվում զանգվածայնորեն: Տվյալ դեպքում «գորշ» բառը կապվում է ուղեղի գորշ նյութի հետ, որն անվանվում է «gray matter» և պատասխանատու է գլխուղեղում տեղեկատվության մշակման համար (Gray's Anatomy: The Anatomical Basis of Clinical Practice 2005): Այստեղ զուգորդություններ են տարվում գորշ նյութի գործառույթի և գիտական բնույթի

բարդ տվյալները ներըմբռնելու տեսանկյունից, քանի որ այս պարագայում ուղեղի գորշ նյութի գործառույթով է պայմանավորված, թե այդպիսի տեղեկությունները որքանով կյուրացվեն անհատի կողմից:

2.2.4 Ձայնանունները՝ որպես աղբյուր-փիրույթ

Մարդու մարմնի արտաքին գննման ժամանակ լսելի են լինում տարբեր ձայներ կամ հնչյուններ, որոնք կարևոր տեղեկատվություն են հաղորդում ներքին օրգանների կենսագործունեության՝ օրինակ՝ սրտի աշխատանքի, արյան շրջանառության, շնչառական համակարգի և այլ օրգան-համակարգերի մասին (Սիսակյան, Այվազյան 2011:23): Ըստ այդմ, բժշկագիտության մեջ ընդունված է հիվանդությունների ախտորոշումն իրականացնել նաև բախման (պերկուսիա) և լսման (աուսկուլտացիա) մեթոդներով: Համաձայն որոշ աղբյուրների՝ բախումը ներքին օրգանների հետազոտության եղանակ է՝ հիմնված այն ձայների գնահատման վրա, որոնք առաջանում են հետազոտվող անձի մարմնի մակերևույթին բախելու ժամանակ (Սիսակյան, Այվազյան 2011:22): Այս մեթոդի կիրառման արդյունքում «բժիշկը լսում, գնահատում և համեմատում է հարվածի ժամանակ առաջացող ձայները, որի շնորհիվ կարելի է եզրակացություն անել տվյալ օրգանի վիճակի <...> մասին» (Սիսակյան, Այվազյան 2011:23): Նշվում է նաև, որ լսումը, որպես ներքին օրգանների հետազոտության եղանակ, հիմնված է դրանց կենսագործունեության հետևանքով առաջացած ձայնային երևույթները լսելու վրա: Հիմք ընդունելով այս պնդումները՝ կարելի է եզրահանգել, որ բախումը և լսումը համարվում են ախտորոշում իրական ժամանակում՝ ելնելով ստացված հնչյունների կամ ձայների որակական և քանակական գնահատումից: Ընդհանուր առմամբ՝ օրգան-համակարգերի ձայները և հնչյունները կարող են որոշիչ նշանակություն ունենալ հետազոտման սկզբնական փուլում՝ լինելով ընդհանուր առողջական վիճակի հիմնական ցուցիչներից, քանի որ մի շարք այլ կողմնորոշիչ գործոններին զուգահեռ՝ ձայները և հնչյունները պարունակում են ախտորոշիչ, կանխատեսումային և բուժական տեսանկյունից կարևոր տեղեկատվություն (Սիսակյան, Այվազյան 2011:20): Օրինակ, «seagull murmur» կոչվող կլինիկական նշանը կարող է հուշել միտրալ փականի պրոլապսի մասին: Այս դեպքում

աորտալ ստենոզի (նեղացման) կամ միտրալ ռեգուրգիտացիայի հետևանքով առաջացող ձայնային տոնը նմանվում է ծովաորորի արձակած հնչյուններին: Շատ հաճախ կլինիկական դեպքերում օգտագործվում են «**seagull murmur**», «**seagull musical murmur**» փոխաբերական միավորները՝ ընդգծելով համեմատությունը ծովաորորի արձակած հնչյունների հետ, ինչպես օրինակ՝ «*In this case report, a characteristic **seagull murmur** occurring in the aortic position was clearly audible, which was previously primarily described at the apex from mitral valve prolapse.*», «*A high-pitched, systolic **seagull musical murmur** was heard at the right second intercostal space.*», «***Seagull cooing murmurs**, with a single frequency musical tone, mostly occur in mitral valve prolapse...*» (Zhao et al. 2015: 86-287):

Ստորև ներկայացնում ենք ձայների և հնչյունների բաղադրիչով կազմված փոխաբերական միավորների շարքը՝

- *Brassy cough* – *մետաղյա հազ*՝ բարձրաձայն, մետաղի հարվածի հնչյուններին նմանվող հազ, որը դիտվում է ձայնաճեղքի շերտերի տակ առաջացած այտուցի դեպքում:
- *Coconut sound* – *կոկոսյա ձայն*՝ հիդրոցեֆալիայի (գլխի ջրգողություն) դեպքում առաջացող թմբկային հնչյուն, որը լսելի է բախման (պերկուսիայի) ժամանակ, հիշեցնում է կոտրված կոկոսի մակերեսին խփելու ձայնը:
- *Crackling of snow / walk in the snow* – *ձյան ճռճոց / քայլք ձյան միջով*՝ թոքերի զննման ժամանակ լսվող ախտաբանական հնչյուններ, որոնք արտաբերվում են ընդմիջումներով և նմանվում են թրխկոցի կամ ճռճոցի:
- *Gallop rhythm* – *քառադրոսի ռիթմ*՝ խոսքը սրտի կծկումների ֆիզիոլոգիապես բնականոն հերթականության խանգարման մասին է, և այս պարագայում լսելի են լինում երեք կամ չորս հնչյուններ, որոնք նմանվում են քառադրոսի արշավելու ձայնին:
- *Heart murmur* – *կրծքային աղմուկ*՝ անսովոր ձայն, որը լսելի է սրտի բաբախի ժամանակ, երբ կատարվում է կրծքավանդակի տատանման ուսումնասիրություն:

- *Pericardial murmur* – պերիկարդիալ աղմուկ՝ ձայն, որը աղմուկի է նմանվում և արտաբերվում է հետազոտվող հիվանդի կողմից ցածր հաճախության հնչյուններ արտասանելիս՝ կրծքավանդակի տատանման ուսումնասիրության ժամանակ:
- *Snapping scapula syndrome* – սահող բահի համախտանիշ՝ ոսկրահյուսվածքի խանգարում, որի հետևանքով շարժումներ կատարելիս թիակի շրջանում լսվում է հողերի խրթխրթոց, որի հնչյունները նմանվում են բահը գետնին կամ կոշտ մակերեսի վրայով սահեցնելու դեպքում արձակվող ձայնին:
- *Tympanic sound / tympanitic resonance* – թմբկանման ռեզոնանս՝ հարվածի ժամանակ թմբուկի հնչյուններին նմանվող ձայն, որը լսելի է լինում օդահավաք կամ օդով լցված օրգանները բախման մեթոդով հետազոտելու արդյունքում:
- *Waterwheel sound / mill-wheel murmur*– ջրապտուրբինի ձայն՝ սրտի աշխատանքի հետևանքով արձակվող ձայն, որն առաջանում է սրտապարկի ներսում հեղուկի և օդի առկայության դեպքում և նմանվում է ջրատուրբինի առաջացրած ճողվիյունների ձայնի:
- *Whistling face syndrome* – սուլող դեմքի համախտանիշ՝ հիվանդություն, որը բնորոշվում է դիմային ախտահարումով, կկոցած աչքերով, բերանի հատվածում սուլելու գործողությանը նախապատրաստվող առաջ մղված ու հավաքված շրթունքներով:

Նշված փոխաբերությունների լեզվաբանական առանձնահատկությունները պայմանավորված են այնպիսի արտալեզվական գործոններով և իրողություններով, ինչպիսիք են՝ հիվանդին լսման կամ բախման մեթոդով հետազոտելու ընթացքում բժշկի զգայալսողական ընկալումները և դրանք՝ բնության մեջ առկա ձայնանունների հետ համադրելը, ինչպես նաև հետազոտության ենթակա օրգանի, մարմնի մասի կամ հյուսվածքի ախտահարումը մատնանշող ձայնային տվյալները ճգրիտ կերպով մտապահելը:

2.2.5 Կենդանական աշխարհը՝ որպես աղբյուր-փիրույթ

Ներքին հիվանդությունների մասին շարադրված նյութերում բավական հաճախ են հանդիպում կենդանիների կամ թռչունների անուններով, ինչպես նաև կենդանիների

կամ թռչունների անատոմիական կազմության բաղադրիչների անուններով լրացված փոխաբերական միավորներ, ինչպես օրինակ՝ «**bat ear**» (չղջիկի ականջ), «**bird face**» (թռչնի դեմք), «**butterfly eruption**» (թիթեռի ցանավորում), «**butterfly vertebra**» (թիթեռի ողնաշար), «**carp mouth**» (ծածանի բերան), «**cat's cry syndrome**» («կատվի ճիչ» համախտանիշ), «**dog nose**» (շան քիթ), «**elephant leg**» (փղի ոտք), «**fish skin**» (ձկնամաշկություն, խրթեշամաշկություն), «**frog face**» (գորտի դեմք), «**hare's eye**» (նապաստակի աչք), «**lobster claw deformity**» (ծովախեցգետնի ճանկ), «**ox heart**» (եզան սիրտ), «**parrot jaw**» (թութակի ծնոտ), «**spider angioma**» (սարդանման անգիոմա), «**tiger heart**» (վագրի սիրտ) և այլն: Այս միավորները պայմանականորեն անվանել ենք **կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչների անուններով լրացված փոխաբերական միավորներ**՝ ելնելով հիմնականում այն հանգամանքից, որ մարդու անատոմիական կառուցվածքը և որոշ դեպքերում, նաև վարվելակերպը, հաճախ նույնական են կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչների անատոմիական կառուցվածքին և վարվելակերպին: Ըստ այդմ, մարդու օրգանիզմի որևէ ախտահարում կամ հիվանդություն կարելի է այս կերպով լեզվականացնել որոշակի կենդանատեսակի կամ թռչնատեսակի անատոմիական ընդհանուր կառուցվածքի, մարմնի արտաքին կամ ներքին որևէ օրգանի կամ վարվելակերպի համանմանությամբ:

Օրինակ, ականաբուժության ոլորտում հաճախ ախտորոշում են «**fish eye disease**» («ձկան աչք» հիվանդություն) կոչվող ախտաբանությունը, որը մասնակի ֆերմենտային անբավարարությամբ բնութագրվող ժառանգական խանգարում է՝ ներկայացված հետևյալ օրինակներում. «**Fish-eye disease, also called partial LCAT deficiency, is a disorder that causes the clear front surface of the eyes (the corneas) to gradually become cloudy.**» (National Center for Biotechnology Information, Genetic Testing Registry, Fish-eye disease <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/gtr/conditions/C0342895/>>),

«**Fish eye disease (FED) is characterized by severe corneal opacities, causing impaired vision, and dyslipoproteinaemia: hypertriglyceridaemia, raised levels of very low density lipoproteins (VLDL), triglyceride enrichment of low density lipoproteins (LDL) and reduction of high density lipoproteins (HDL).**» (Carlson, Philipson 1979):

Այս խնդրի հետևանքով ակնագնդի առաջնային մասում գտնվող եղջերաթաղանթը աստիճանաբար պղտորվում է կամ դառնում անթափանցիկ, ինչը, որպես կանոն, առաջին անգամ ի հայտ է գալիս պատանեկության կամ վաղ ծերության շրջանում, և կազմված է լինում եղջերաթաղանթի վրա տարածված մաղձաճարպի (խոլեստերոլ) փոքր, գորշավուն կետերից (վերջիններս անվանվում են նաև անթափանցիկություններ, պղտորություններ): Հիվանդության զարգացումը հանգեցնում է եղջերաթաղանթի խիստ արտահայտված պղտորության, իսկ ծայրահեղ դեպքերում՝ տեսողության խանգարման: Եղջերաթաղանթի այսպիսի պղտորություն կամ անթափանցիկություն դիտվում է եփած ձկան ակնային մարմնում և մարդու աչքի այս խանգարման անվանումը ձևավորված է ձկան եղջերաթաղանթի՝ խիստ պղտոր և անթափանցիկ տեսքի համանմանությամբ:

Շարունակելով ներքին հիվանդությունների գիտաճյուղերում և գործնական բժշկագիտության մի շարք այլ ոլորտներում օրգանների և օրգան-համակարգերի կլինիկական ախտահարումների և հիվանդությունների անվանումների քննարկումը՝ ստորև առանձնացրել ենք կենդանիների և թռչունների անուններով որոշարկված փոխաբերական միավորների շարքը՝

- *Bat ear* – *չղջիկի ականջ*՝ ականջի խոռոչի բնածին արատ, որի ժամանակ դիտվում է ականջախեցու որոշ հատվածների թերզարգացում, արդյունքում հյուսվածքը դառնում է առավել արտահայտիչ, դուրս ցցված և մեծ՝ նմանվելով չղջիկի ականջի:
- *Bird face* – *թռչնի դեմք*՝ հիվանդություն, որի ժամանակ դիտվում է ստորին ծնոտի արտահայտված անոմալիա՝ կարճության կամ հետաճի (ռեցեսիա) տեսքով:
- *Bull neck* – *ցլի պարանոց*՝ ախտաբանական վիճակ, որի ժամանակ պարանոցը դառնում է ծանրացած և խոշոր՝ գերաճած մկանների կամ լայնացած պարանոցային ավշահանգույցների հետևանքով, և տեսքով ու չափերով հիշեցնում է ցլի վիզ:
- *Buffalo hump* – *գոմեշի սապապ կամ ցլի կուզ*՝ արտահայտություն, որն օգտագործվում է՝ նկարագրելու համար ճարպային հյուսվածքի կուտակումը և

տարածումը ողնաշարի վերին՝ պարանոցային հատվածի հետին մակերեսին, նմանվում է գոմեշի վզի հետին մակերեսում խիստ արտահայտված, սապատի նմանվող ճարպային կուտակմանը:

- *Butterfly eruption* – *թիթեռի ցանավորում*՝ համակարգային կարմիր գայլախտի և ճարպահոսական մաշկաբորբի դեպքում այտերից յուրաքանչյուրի վրա դիտվում է մասշտաբային կարմրամաշկություն և ցանավորված այս հատվածները միացած են քթի հյուսվածքի վրա դիտվող կարմրավուն բարակ գծով, իսկ ցանավորումը նմանվում է թիթեռի թևերի արտաքին նախշային խաղին:
- *Butterfly vertebra* – *թիթեռի ողնաշար*՝ ռենտգենանկարում պատկերված բնածին կլինիկական ախտահարում, որի դեպքում դիտվում է ողնաշարի արտահայտված թերզարգացածություն (*hemivertebra*), ընդ որում՝ ողնաշարի երկու երկայնակի հատվածները (կեսերը) թիթեռի ողնային աղեղի են նմանվում, իսկ ողնաշարի ընդհանուր գծագրվածությունը հիշեցնում է թիթեռի թևերի անատոմիական ուրվագիծ:
- *Carp mouth* – *ծածանի բերան*՝ ախտաբանական վիճակ, որի ժամանակ բերանի խոռոչն արտաքին կողմից լինում է արտահայտված, դուրս ցցված շրթունքներով, իսկ ստորին շրթունքի անկյունային երկու աղեղները դեպի ցած են ձգված՝ հիշեցնելով ձկան բերան:
- *Cat's-eye pupil* – *կատվի ակնաբիբ*՝ խոսքը ձևախախտված, ուղղահայաց դիրքով տեղակայված և երկարավուն բբի մասին է, որը զարգանում է ակնաբբի հետևում գտնվող ակնաբյուրեղի անոմալիայի հետևանքով:
- *Cat's cry syndrome* – *«կատվի ճիչ» համախտանիշ*՝ քրոմոսոմային հավաքակազմում քրոմոսոմների քանակական կամ կառուցվածքային փոփոխություններով պայմանավորված խանգարում, որի հետևանքով կլինիկական մի շարք նշանների (շլություն, մտավոր և ֆիզիկական հետամնացություն և այլ նշաններ) դրսևորմանը զուգահեռ հիվանդի ծայնը նմանվում է կատվին հատուկ միալար, սուր նվոցի:
- *Cow face* – *կովի դեմք*՝ դիմային ձևախախտում, որն առաջանում է ակնային հիպերտելորիզմի արդյունքում, գանգադիմային հատվածը հիշեցնում է

կենդանու դեմքի կորությունն ու ուրվագիծը, որը բնորոշ է գանգադիմային դիզոստոզին:

- *Cow kidney – կովի երիկամ*՝ այսպիսի երիկամում հաշվվում են թվով չափից շատ երիկամային փոքր բաժակներ, որի արդյունքում երիկամի կազմությունը նմանվում է կովի, ցլի կամ եզան երիկամների բնականոն կազմությանը:
- *Dog nose – շան քիթ*՝ հիվանդություն, որը հատուկ է արևմտյան Աֆրիկայի շրջաններին և բնորոշվում է քթի ոսկրային հյուսվածքից բաղկացած ոսկրաուռուցքով, որի հետևանքով քթի երկու հակադիր բևեռներին համաչափ ուռուցքներ են գոյանում՝ հիշեցնելով շան քթի անատոմիական առանձնահատկությունը:
- *Elephant leg – փղի ոտք*՝ ախտաբանական վիճակ, որի ժամանակ դիտվում է մաշկի, ենթամաշկային հյուսվածքի կամ օրգանի ծավալի մեծացում, նաև այտուց՝ պայմանավորված հյուսվածքի բաղադրիչ տարրերի (բջջիների) ծավալի մեծացումով, մասնավորապես ստորին վերջույթների գերաճ, որը ծավալայնությամբ հիշեցնում է փղի վերջույթ:
- *Fish skin – ձկնամաշկություն (խրթեշամաշկություն)*՝ մաշկի համատարած եղջերացման արատ, որը պայմանավորված է վերնամաշկի եղջերաշերտի գերաճով (գերեղջերացումով): Այս հիվանդությանը բնորոշ է մաշկի՝ չափից ավելի չորությունը, մեծ քանակությամբ թեփուկային և եղջերային շերտավորման գոյացությունները (հայտնի է նաև «alligator skin»՝ «կոկորդիլոսի մաշկ» կամ «ալիգատորի մաշկ» անվանումով):
- *Frog face – գորտի դեմք*՝ քթի բարորակ նորագոյացությունների (պոլիպների) որոշ տարատեսակների ժամանակ դիտվում է քթի հյուսվածքի լայնացում, լայնակի խոշորացում և արդյունքում դիմային այդ հատվածը սկսում է նմանվել գորտի դեմքի:
- *Hare's eye – նապաստակի աչք*՝ դիմային նյարդի ախտահարման հետևանքով զարգացող ախտաբանական վիճակ, որի ժամանակ դիտվում է կոպերի ոչ լրիվ միակցում, կոպերի փակումը դառնում է անհնարին կամ պահանջում է աչքի շրջանաձև մկանի գերլարվածություն, որը նմանեցվում է նապաստակի աչքին՝

ելնելով հին դարերից եկող այն համոզմունքից, որ նապաստակները քնում են՝ աչքերը բաց:

- *Lobster claw deformity* – ծովախեցգետնի ճանկ՝ բնածին ձևախախտում, որի դեպքում դիտվում է ձեռքի մեկ մատի կամ մեկից ավելի մատների կամ ամբողջ հատվածի բացակայություն: Որպես կանոն բացակայում է երրորդ մատը, որի տեղում կոնաձև ճեղք է գոյանում: Այն աղեղի պես նեղանում և ձգվում է դեպի դաստակը՝ բաժանելով ձեռքը երկու մասերի, իսկ ճեղքի երկու բևեռներում գտնվող մատները կամ մատների հատվածները հաճախ միահյուսված, սերտաճած կամ թաղանթանման հյուսվածքով միացած են լինում: Ձևախախտված ձեռքը խեցգետնի ճանկ է հիշեցնում:
- *Ox heart* – եզան սիրտ՝ քրոնիկ գերճնշման (հիպերտենզիա) կամ աորտային փականի հիվանդության հետևանքով գերաճած և լայնացած սիրտ:
- *Parrot jaw* – թութակի ծնոտ՝ ախտաբանական վիճակ, որն առաջանում է կտրիչ ատամների առաջահիման հետևանքով, արդյունքում զարգանում է թութակի կտուցի անատոմիական կազմությունը հիշեցնող հետծնոտություն, հետդարձում կամ ստորին ծնոտի կարճացում:
- *Pig skin* – խոզի կաշի՝ «պրետիբիալ միքսոէմա» (լորձայտուց) կոչվող հիվանդության ժամանակ դիտվող մաշկի տեսակ, որը փափուկ է իր արտաքին կազմությամբ և որում մազի պարկուճները (մազի ֆոլիկուլները) խիստ լայնացած են, ինչպես խոզի կաշվի պարագայում:
- *Spider angioma* – սարդանման անգիոմա (անոթային ուռուցք)՝ մաշկի մեջ կայուն լայնացած զարկերակիկ, որի մազանոթային բազմաթիվ ճառագայթաձև և ակնանոն ճյուղավորումները սարդի ոտքերի են նմանվում (հանդիպում է նաև «arterial spider», «spider hemangioma», «spider nevus», «spider telangiectasia», «vascular spider» անուններով):
- *Tapir mouth* – գեղակինճի բերան՝ ախտաբանական վիճակ, որի դեպքում դիտվում է շրթունքների առաջահիում՝ բերանի շրջանաձև մկանների թուլացման հաշվին, նմանվում է գետակինճի բերանի արտաքին կազմությանը:

- *Tiger heart – վագրի սիրտ*՝ սրտամկանի նեկրոզ, բնորոշվում է ճարպակալած, կազմափոխության ենթարկված սրտային հյուսվածքի առկայությամբ, սրտամկանում դիտվում է ճարպային հատվածի տարանջատում՝ բծերի կամ զոլերի տեսքով, որը հիշեցնում է վագրի վերմաշկային բծավորումը:

Ամփոփելով՝ նշենք, որ կենդանիների և թռչունների անուններով կազմված փոխաբերական միավորներից յուրաքանչյուրը, հիվանդության անվանման և աղբյուր-բառամիավորի ուղիղ իմաստների հակադրամիասնության արդյունքում, գիտական տերմինին հատուկ ճշգրտությամբ հղում է կատարում հիվանդության կամ ախտահարման հատկորոշիչներին:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ընտրված միավորների շարքում հանդիպում են նաև այնպիսի բառահոդվածներ, որոնք մակդրավոր արտահայտություններ են՝ կազմված փոխաբերության հենքով: Այս միավորների ընտրության պարագայում հենվել ենք Ա. Մարությանի այն սահմանման վրա, համաձայն որի բառակապակցությունը, որն օգտագործվում է արտահայտիչ և պատկերավոր ձևով, և հիմնականում, փոխաբերական նշանակությամբ բնորոշելու կամ բնութագրելու առարկան կամ երևույթը, կոչվում է մակդիր (Մարության 2000:142-143): Մեր կողմից ընտրված միավորները ոչ միայն օգտագործվում են փոխաբերական նշանակությամբ, այլև դրանց հիմքում գործում է փոխաբերության հենքով իմաստափոխությունը: Կարելի է ասել, որ որոշ հիվանդությունների, ախտանշանների, կլինիկական իրավիճակների և համախտանիշների անվանումների համար օգտագործվում են փոխաբերական մակդիրներ:
2. Անատոմիայի բնագավառն ուսումնասիրում է մարդու մարմնի, մարմնի մասերի, օրգան-համակարգի, առանձին օրգանների արտաքին և ներքին ձևերը և դրանց կազմությունը (Բորզյակ 1994):
3. «Բնաստեղծ» միավորը բառարանագրվում է «բնակերտ, բնության ստեղծած, կերտած» նշանակությամբ (Սուքիասյան 2009):
4. Այս և սույն աշխատանքում ներկայացվող փոխաբերական միավորներն ընտրվել են բժշկագիտության մեջ ելակետային և հիմնարար համարվող «Gray's Anatomy: The Anatomical Basis of Clinical Practice» կոչվող աշխատությունից, որը արտասահմանցի բժիշկների, կլինիցիստների, բժիշկ-ուսանողների և կլինիկական օրդինատորների շրջանում հաճախ անվանվում է «Anatomy Bible»՝ «անատոմիայի աստվածաշունչ», ներքին հիվանդությունների մասին «Harrison's Principles of Internal Medicine» աշխատությունից, Stedmans Online Medical Dictionary բառարանային շտեմարանից և հետազոտության փաստական նյութի համար հիմք ծառայած գիտագործնական այլ աղբյուրներից: Փոխաբերական որոշ միավորների հայերեն թարգմանության աղբյուրն Ավետիսյանի «Լատիներեն-անգլերեն-ռուսերեն-հայերեն» բժշկական բառարանն է (Ավետիսյան 2007): Միավորների մեկնաբանության համար հիմք են

ծառայել նաև բժշկագիտական երևույթների, ախտաֆիզիոլոգիական գործընթացների և կլինիկական նախանշանների և դեպքերի մասին վերլուծություններ կամ ուսումնասիրություններ պարունակող առցանց հայալեզու գիտահանրամատչելի հոդվածներ (օրինակ՝ Քրոսս Առողջության Կենտրոնի կայքում հրապարկված հոդվածները «<https://www.crosscenter.am/>» հասցեով), «ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական կենտրոնի «www.irtek.am» հասցեով գործող կայքում, Հայաստանի իրավական տեղեկատվության համակարգում՝ «www.arlis.am» հասցեում տեղադրված և իրավական ուժ ունեցող (գործող կարգավիճակ ունեցող) այն փաստաթղթերը, որոնք առնչվում են տարբեր հիվանդությունների, համախտանիշների, ձևախախտումների, խանգարումների, ախտանշանների և կազմափոխությունների նկարագրերին:

5. Այս ախտաբանությունն առաջին անգամ նկարագրել է դանիացի ճառագայթաբան Քրիստիան Բաաստրուպը 1933 թվականին:
6. Անատոմիայում, օրինակ, օգտագործվում է «wonderful network» կամ «marvellous net»՝ «հրաշալի ցանց» կոչվածը, որտեղ խոսքը մազանոթային կծիկի տեսքով բազմաթիվ մանրագույն ճյուղավորումների մասին է, առավել ստույգ՝ «հրաշալի ցանց» է կոչվում զարկերակների վերածվելը՝ մանր ճյուղերի նուրբ ցանցերի կամ կծիկների:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտելով բժշկագիտության ոլորտի տարաբնույթ տեքստերում կլինիկաախտաբանական և ախտաֆիզիոլոգիական բազմաշերտ երևույթներ անվանող փոխաբերական միավորները՝ նպատակադրված էինք ապացուցել փոխաբերության տերմինաստեղծ ներուժը բժշկագիտական նոր տերմինների ձևավորման կամ համագործածական բառամթերքի միավորների տերմինացման մեջ:

Գիտության հանրամատչելիությամբ դրդված՝ հումանիտար, և փաստորեն, բնական գիտությունների ոլորտում նույնպես, հեղինակները վիճարկում են փոխաբերության *status quo*-ն, այն է՝ փոխաբերությունը որպես բանաստեղծական հնար կամ ճարտասանական խոսքարվեստի միջոց դիտարկելը: Ըստ այդմ՝ կազմավորվել է փոխաբերության մասին շրջադարձային մոտեցում, համաձայն որի փոխաբերությունը մարդու ճանաչողական «անատոմիայի» հիմնարար բաղադրիչ է, և տեղաշարժելով փոխաբերությունը ոճական տիրույթից դեպի ճանաչողականության և գիտության ոլորտ՝ տեսաբանները վերադասել են փոխաբերությունը գիտականորեն գործածելի արտահայտչամիջոցների շարքին, որը լիարժեքորեն և հանրամատչելի կերպով վերարտադրում է հասկացության իմաստը: Մասնավորապես բժշկագիտության ոլորտում, փոխաբերական միավորը, կարելի է ասել, ճանաչողական-տեղեկատվական «ատոմ» է, որի իմաստային «էլեկտրոնները» կազմավորվում են հեղինակի մասնագիտական փորձառության, բազմաշերտ գիտելիքների և ապացուցողական տվյալներով հիմնավորված գնահատողականության արդյունքում:

Ամփոփելով սույն հեղազոտության արդյունքները՝ կատարել ենք հետևյալ եզրակացությունները.

- Բժշկագիտական տեքստերում փոխաբերական միավորները չեն ստեղծվում տարերայնորեն. դրանք արդյունք են գիտակցված և նպատակադիր մտածական գործունեության՝ թելադրված ժամանակի տնտեսման, իմաստային լիցքի խտացման և հիվանդության կամ ախտաբանության մասին տեղեկատվության դյուրըմբռնելիությունը և հիշողության մեջ դրա երկարաժամկետ ամրագրումն ապահովելու գործոններով:

- Գործառութային տեսանկյունից փոխաբերական միավորները բժշկագիտության ոլորտում միտված են գիտական տեսության ձևակերպմանը, բժշկագիտության ոլորտում տերմինային բացը լրացնելուն և բժշկագիտական անձանոթ հասկացությունը լեզվականացնելուն: Մասնագիտական կլինիկական գործունեության ընթացքում փոխաբերական միավորների գործածությունը թույլ է տալիս նաև լեզվականացնել լաբորատոր կամ կլինիկական հետազոտությունների տվյալները՝ այդպիսով որոշ դեպքերում կայացնելով նախնական ախտորոշում:
- Փոխաբերացման արդյունքում ձևավորված միավորները բավարարում են տերմինին ներկայացվող այնպիսի պահանջներ, ինչպիսիք են մենիմաստությունը, ճշգրտությունը, գիտակցված պատճառաբանվածությունը: Ընդամին, փոխաբերական միավորին ներհատուկ պատկերավորության և հուզարտահայտչականության շնորհիվ առավել մատչելի և արագ են ընկալվում ախտաֆիզիոլոգիական գործընթացներն ու բժշկագիտական մի շարք իրողություններ:

Նշենք, որ բացահայտված փոխաբերական միավորների թիվը սպառիչ չէ և որ մեկ ատենախոսության շրջանակում հնարավոր չէ անդրադառնալ փոխաբերական այն բոլոր միավորներին, որոնք գործածվում են բժշկագիտական տարբեր ուղղությունների և մասնագիտական բազմաբնույթ գրականության սահմաններում: Հետևապես, ստացված արդյունքները, և տեսական ու գործնական լեզվանյութը կարող են հիմք դառնալ հետագա բազմաշերտ ուսումնասիրության համար:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Արեղյան Մ.Խ. Հայոց լեզվի տեսություն, Երևան: Տպ. Պետհրատի, 1965, 380 էջ:
2. Աղայան Է.Բ. Լեզվաբանության ներածություն: Ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, ՄԱՆՄԱՐ, 2010, 256 էջ:
3. Աղայան Է.Բ. Տերմինաբանության մի քանի խնդիրների մասին, ԼՀԳ, թիվ 1, 1971, էջ 85-96:
4. Աղայան Է.Բ. Տերմինագիտություն, Երևան, 1978, էջ 15:
5. Աղայան Է.Բ. Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն, Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 1984, 372 էջ:
6. Առաքելյան Հ.Թ., Բալաբանյան Վ.Մ., Տիրացյան Գ.Գ., Ստեփանյան Ն.Ս., Գրիգորյան Լ.Ռ., Արզումանյան Լ.Ս., Ջանոյան Ա.Հ., Իսկանդարյան Ն.Ռ., Հարությունյան Ն.Ս. Լատիներեն լեզու և բժշկական տերմինաբանություն, Ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, Երևանի Մ. Հերացու անվան պետական բժշկական համալսարանի հրատ., 2008, 244 էջ:
7. Գասպարյան Ս.Բ., Մաթևոսյան Ա.Ի. Տեքստ, փոխաբերականություն, մեկնաբանություն, Մենագրություն, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2018, 230 էջ:
8. Եզեկյան Լ.Կ. Հայոց լեզվի ոճագիտություն, Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 2003, 376 էջ:
9. Հակոբյան Ա.Մ. Փիլիսոփայության տեսություն և պատմություն, Փիլիսոփայության ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ դասընթաց ԲՈՒՀ-երի ուսանողների համար, Եր., հեղինակային հրատարակություն, 2009, 474 էջ:
10. Ղազանչյան Լ.Հ. *Հայերեն լեզվաբանական տերմինների համակարգային-կառուցվածքային վերլուծություն* // Լեզվի և ոճի հարցեր, հ.4, Երևան, 1977, 220 էջ:
11. Մարության Ա.Ա. Հայոց լեզվի ոճաբանություն, Երևան, Նաիրի, 2000, 244 էջ:
12. Ջահուկյան Գ.Բ., Խլղաթյան Ֆ.Հ. Հայոց լեզու: Ոճաբանություն, Երևան, «Լույս» հրատ., 1988, 161 էջ:

13. Սահակյան Լ.Ս. Փոխաբերական տեղաշարժի հիմնախնդիրը տերմինաստեղծման մեջ (անգլ.իրավ.տերմինների նյութի հիման վրա), Բան.գիտ.թեկն. ատենախոս. սեղմագիր, 2012:
14. Օհանյան Մ.Մ. Անգլերեն բժշկագիտական խոսքի ոճաժանրային առանձնահատկությունները, Բան.գիտ.թեկն. ատենախոս. սեղմագիր, 2013:
15. Алексеева Л.М. Проблемы термина и терминообразования, Пермь, Изд-во Пермского ун-та, 1998, 120 с.
16. Арутюнова Н.Д. *Метафора и дискурс* // Теория метафоры. М.: Прогресс, 1990, стр. 5-32.
17. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика, Тамбов, 2001, стр. 8.
18. Будаев Э.В. Становление когнитивной теории метафоры, Екатеринбург, 2007, Вып. 1, стр. 16-32.
19. Винокур Г.О. *О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии* // Труды МИФЛИ, 1939, т. V, стр. 3-54.
20. Галкина-Федорук Е.М. Современный русский язык. Лексика (курс лекции), М., 1954, 204 с.
21. Гаспарян С.К. Фигура сравнения в функциональном освещении. Ереван, изд. Лусакн, 2013, 324 с.
22. Глухова Н.А. *Придаточное предложение как грамматическое средство декомпрессии и компрессии* // Сборник научных трудов Московского пед. института ин. языков. М., 1987, Вып. 268, стр. 28-36.
23. Голованова Е.И. Когнитивное терминоведение: учебное пособие, Челябинск, 2008, 180 с.
24. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах, Горький, 1987, 105 с.
25. Гринёв С.В. *О современном состоянии терминоведения (от комплексной науки к комплексу научных дисциплин)* // Научно-техническая терминология, М., 2004, Вып. I, стр. 20-25.

26. Гринёв С.В. *Терминоведение на пороге третьего тысячелетия* // Научно-техническая терминология. М., 2000. Вып. I, стр. 31-34.
27. Даниленко В.П. *Русская терминология. Опыт лингвистического описания*, М., Наука, 1977, 256 с.
28. Демьянков В.З. *Семантические роли и образы языка* // Язык о языке / Под общим руководством и редакцией Н.Д.Арутюновой. М.: Языки русской культуры, 2001, стр. 193-270.<<http://www.infolex.ru/Demian.html>>
29. Дьяченко А.П. *Метафоры и терминологически устойчивые выражения в медицине: слов, справ., Минск, Новое знание, 2003, 428 с.*
30. Кизюкевич А. *Современное состояние и перспективы когнитивной лингвистики* // Русское слово в мировой культуре, Ч.2.СПб.: Политехника, 2003, стр. 240.
31. Комарова С.С. *Семантическая компрессия в прагматике высказывания (На материале современной немецкоязычной прессы)*», дис. канд. филол. наук, 2005, 175 с.
32. Котелова Н.З. *К вопросу о специфике термина* // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии, М.: Наука, 1970, стр. 122-126.
33. Кубрякова Е.С. *Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука* // Вопросы языкознания. № 4, 1994, 34 с.
34. Кубрякова Е.С. *Части речи с когнитивной точки зрения*, М.: ИЯ РАН, 1997, 245 с.
35. Лейчик В.М. *Термины – синонимы, дублиеты, эквиваленты, варианты* // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. Новосибирск: НГУ, 1973, стр. 103-107.
36. Лотте Д.С. *Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики*, М.: Изд-во АН СССР, 1961, 160 с.
37. Лотте Д.С. *Как работать над терминологией: основы и методы* / Д. С. Лотте. М.: Наука, 1968, 119 с.

38. Мотченко И.В. *Основные тенденции в формировании английской медицинской терминологии*: автореферат, дис.канд.филол. наук, 2001, 215 с.
<<http://www.dissercat.com/content/meditsinskie-terminosistemy#ixzz53A1iZEop>>
39. Реформатский А.А. *Термин как член лексической системы языка* // Проблемы структурной лингвистики. М.: Наука, 1968, стр. 103-125.
40. Реформатский А.А. *Что такое термин и терминология?* // Вопросы терминологии. М., 1961, стр. 46-55.
41. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. *Общая терминология: Вопросы теории*. М.: Институт этнологии и антропологии РАН, 2003, 288 с.
42. Татаринов В.А. *Общее терминоведение: Энциклопедический словарь*, М.: Московский лицей, 2006, 528 с.
43. Шарашова М.К. *К разграничению терминов и номенклатурных единиц* // Учен. зап., Калининского гос. пед. ин-та, т. 66, ч.1, 1969, стр. 75-81.
44. Black M. *Metaphor* // Proceedings of the Aristotelian Society, New Series, Vol. 55, Blackwell Publishing on behalf of The Aristotelian Society, 1955, pp. 273-294.
45. Black M. *Models and Metaphors: Studies in Language and Philosophy*, Ithaca: Cornell University Press, 1962, 278 p.
46. Bleakley A.D. *Thinking with metaphors in medicine: the state of the art*, Abingdon, Oxon New York, NY Routledge/Taylor & Francis Group, 2017, 250 p.
47. Boroditsky L. *Metaphoric structuring: understanding time through spatial metaphors* // Cognition. 75(1), 2000, pp. 1-28. Available online at: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10815775>>
48. Boyd R. *Metaphor and theory change: What is 'metaphor' a metaphor for?* // In Ortony (Ed.), *Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993, pp. 481-532.
49. Boyd R. *Metaphor and Theory Change* // In *Metaphor and Thought*, edited by Andrew Ortony, Cambridge: Cambridge University Press, 1979, pp. 356-408.
50. Brunt R. *Medical eponyms revisited* // English Today 14(2), 1998, pp. 51-56.

51. Broyard A. *Intoxicated by My Illness and Other Writings on Life and Death*. New York: Ballantine Books, 1993, 135 p.
52. Budrys V. *Neurological eponyms derived from literature and visual art* // PubMed – NCBI, 2005. Available online at: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15942244>>
53. Chomsky N. *The Psychology of Language and Thought*, interviewed by Robert W. Rieber. In Robert W. Rieber (ed.), *Dialogues on the Psychology of Language and Thought*, Plenum, 1983. Available online at: <https://chomsky.info/1983____/>
54. Coombs R.H., Chopra S., Schenk D.R., Yutan E. *Medical Slang and its Functions, Social Science and Medicine* // Vol. 36, issue 8, 1993, pp. 987-998.
55. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*, Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1995, 489 p.
56. Dirckx J. *Urines are cooking: Perspectives on medical slang and jargon* // E-perspectives, 2004, pp. 16-27. Available online at: <<http://www.hpisum.com/08.-dirckx49.pdf>>
57. Dobson R. *Doctors issue warning over misuse of slang* // BMJ: British Medical Journal. 2003; 327(7411):360. Available online at: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1142506/>>
58. Dumas B.K., Lighter J. *Is Slang a Word for Linguists?* // American Speech, vol. 53, no. 1, JSTOR, 1978, pp. 5–17. Available online at: <www.jstor.org/stable/455336>
59. Džuganová B. *English Medical Terminology – Different Ways of Forming Medical Terms* // JAHR 4 (7), 2013, pp. 55–69. Available online at: <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=162511>
60. Ferguson R.P., Thomas D. *Medical eponyms* // Journal of Community Hospital Internal Medicine Perspectives, 4(3), 2014, <10.3402/jchimp.v4.25046.> Available online at: <<http://doi.org/10.3402/jchimp.v4.25046>>
61. Fox A.T., Fertleman M.C., Pauline P., Roger D. *Medical Slang in British Hospitals* // Ethics and Behavior 2003; 13(2), pp. 173-189. Available online at: <<https://pdfs.semanticscholar.org/383f/582b3ec755c48077d54b58b87ce85d3d8801.pdf>>

62. Gadamer H.G. Truth and Method, Second Revised Edition. Translation revised by Joel Weinsheimer and Donald G. Marshall, Sheed & Ward and the Continuum Publishing Group, 2004, 637 p. Available online at: <<https://mvlindsey.files.wordpress.com/2015/08/truth-and-method-gadamer-2004.pdf>>
63. Gibbs R.W. The poetics of mind: Figurative thought, language, and understanding. Cambridge: Cambridge University Press, 1994, 122 p.
64. Gordon D. *Hospital slang for patients: Crocks, gomers, gorks and others*// Language in Society, 12, 1983, pp. 173–185.
65. Greenough J.B., Kittredge G.L. Gre speech, New York, The Macmillan Company; London, Macmillan & Co. Ltd., 1920, 441 p. Available online at: <<https://archive.org/details/wordsandtheirwa06kittgoog>>
66. Hayakawa S.I. Language in action: a guide to accurate thinking, reading and writing, New York,: Harcourt, Brace and company, 1947, 264 p. Available online at: <<https://archive.org/details/languageinaction00inhaya>>
67. Heidegger M. *Being and Time* // Trans. Macquarrie, J. and Robinson, E., Blackwell Publishers, 1962, 590 p. Available online at: <<http://pdf-objects.com/files/Heidegger-Martin-Being-and-Time-trans,Macquarrie-Robinson-Blackwell-1962.pdf>>
68. Hobbes T. Leviathan, or the matter, forme, & power of a common-wealth ecclesiasticall and civill. London, Printed for Andrew Crooke, at the Green Dragon, in St. Pauls Church-yard, 1651, Available online at: <<https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/hobbes/Leviathan.pdf>>
69. Holton G.J. The Advancement of Science, and Its Burdens, Harvard University Press, 1998, 236 p.
70. Kirby J.T. *Aristotle on Metaphor* // Classics Articles and Papers. Paper 2, 1997, Available online at: <http://scholarlyrepository.miami.edu/classics_articles/2>
71. Kirkpatrick B. Roget's Thesaurus of English Words and Phrases, Revised, Penguin Books, Limited, 1998, 896 p.
72. Kittay E.F. Metaphor: Its Cognitive Force and Linguistic Structure. Oxford: Oxford University Press, 1987, 368 p.

73. Lakoff G. *The contemporary theory of metaphor* // In A. Ortony (Ed.) *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press [second edition], 1993, pp. 202-251.
74. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. London: The University of Chicago Press, 2003, 193 p. Available online at: <http://shu.bg/tadmin/upload/storage/161.pdf>
75. Lakoff G., Turner M. *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press, 1989, 230 p.
76. Leech G., Svartvik J. *A Communicative Grammar of English*. London: Longman Group, 1981, 304 p. Available online at: <https://anekawarnapendidikan.files.wordpress.com/2014/04/a-communicative-grammar-of-english-by-geoffrey-leech.pdf>
77. Locke J. *An Essay Concerning Human Understanding*. Book III: Words. [1689] (1836) Available online at: <http://www.earlymoderntexts.com/pdf/lockess3.pdf>
78. Martin E. *The woman in the body: a cultural analysis of reproduction*, Boston, Beacon Press, 2001, pp. 54–7.
79. Ortony A. *Why metaphors are necessary and not just nice* // *Educational Theory* 25, 1975, pp. 45–53.
80. Richards I.A. *The Philosophy of Rhetoric*. Oxford: Oxford University Press, 1936, 138 p.
81. Rodin A.E., Jack D.K. *Medicine, Literature and Eponyms: An Encyclopedia of Medical Eponyms Derived from Literary Characters*. Krieger Robert E. Publ Co Inc; 1989, 370 p.
82. Rorty R. *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1980, 208 p. Available online at: http://pages.uoregon.edu/koopman/courses_readings/rorty/rorty_PMN_full.pdf
83. Ross W.D. (ed.), *Aristotelis, Topica et Sophistici Elenchi*. Oxford, Clarendon Press, 1958, 459 p.

84. Rothbart D. *The Semantics of Metaphor and the Structure of Science* // In Philosophy of Science 51, East Lansing, Mich. 1984, pp. 596–615.
85. Sager J. Practical Course in Terminology Processing. John Benjamins Publishing, 1990, p. 2.
86. Sager J.C. *Term Formation [Text]* // J.C. Sager // Terminology Management. Vol. 1 Basic Aspects of Terminology Management, Amsterdam, 1996, p. 31.
87. Schön D.A. *Generative metaphor: A perspective on problem-setting in social policy* // In A. Ortony (Ed.), Metaphor and Thought. Cambridge, Cambridge University Press, 1993, pp. 137-163.
88. Schön D.A. Displacement of Concepts. London: Tavistock, 1963, pp. 41-53.
89. Skinner H.A. The origin of medical terms. Baltimore: Williams & Wilkins Co., 1949, 379 p.
90. Snodgrass A., Coyne R. *Models, metaphors and the hermeneutics of designing* // Working Paper, Faculty of Architecture, University of Sydney, 1991, pp. 7-13.
91. Sontag S. Illness as Metaphor and AIDS and Its Metaphors (3rd ed.). Anchor Books, Bantam Doubleday Dell Publishing Group, Inc., New York, 1990, 183 p.
92. Tombs G. Man the machine: A history of a metaphor from Leonardo da vinci to H. G. Wells. Montreal, Canada: Department of History, McGill University, 2002, 457 p.
<http://digitool.library.mcgill.ca/webclient/StreamGate?folder_id=0&dvs=1523775339461~953>
93. Van Rijn-van Tongeren G.W. Metaphors in Medical Texts, Volume 8 of Utrecht studies in language and communication, Amsterdam, Rodopi, 1997, 186 p.
94. Way E.C. *Knowledge Representation and Metaphor* // Issue 7 of Studies in cognitive systems, Intellect Books, 1994, 267 p.
95. Whitman W. Prose Works. Philadelphia: David McKay, 1892. Available online at: <www.bartleby.com/229/>
96. Witkop B. *Paul Ehrlich and His Magic Bullets: Revisited* // Proceedings of the American Philosophical Society, 1999, 143 p.

97. Wynia M.K. *Culinary metaphors in medicine* // Infectious Diseases in Clinical Practice, 4(6), 1995, pp. 437–440. <doi:10.1097/00019048-199511000-00016>

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

1. Բորզյակ Է.Ի., Դոբրովոլսկայա Ե.Ա., Ռևազով Վ.Ս., Սապին Մ.Ռ. Մարդու անատոմիա, Երկու հատորով, I հատոր, Երևան, «Լույս» հրատ., 1994, 334 էջ:
2. Սաֆարյան Մ.Դ., Գևորգյան Ա.Պ., Մինասյան Գ.Ռ. Ֆթիզիատրիայի մասնավոր հարցեր, Ուսումնական ձեռնարկ, Երևանի Մ. Հերացու անվան պետական բժշկական համալս. հրատ., Երևան, 2015, 185 էջ:
3. Սիսակյան Հ.Ս., Այվազյան Ա.Ա. խմբ., Ներքին հիվանդությունների պրոպեդևտիկա: Ուսումնական ձեռնարկ, Եր.: Երևանի Մ. Հերացու անվան պետական բժշկական համալս. հրատ., 2011, 300 էջ:
4. Սիսակյան Հ.Ս., Այվազյան Ա.Ա. խմբ., Սիրտանոթային համակարգի հիվանդություններ: Ուսումնական ձեռնարկ, Եր.: Երևանի Մ. Հերացու անվան պետական բժշկական համալս. հրատ., 2011, 223 էջ:
5. Abdul-Rasoul M., Habib H., Al-Khouly M. *“The honeymoon phase” in children with type 1 diabetes mellitus: Frequency, duration, and influential factors* // Pediatric diabetes, 7(2), 2006, pp. 101–107.
6. Ackerman S. Discovering the Brain, 1992, pp. 13-14. Available online at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK234151/pdf/Bookshelf_NBK234151.pdf>
7. Alberts B., Johnson A., Lewis J., et al. Molecular Biology of the Cell (4th ed.). New York: Garland Science, 2002, 1616 p.
8. Altman L.K. Who Goes First?: The Story of Self-Experimentation in Medicine, University of California Press, 1998, 454 p.
9. Androutsos G., Karamanou M., Stefanadis C. *“William Harvey (1578-1657): Discoverer of Blood Circulation”* // Hellenic Journal of Cardiology, 2012, pp. 6-9.
10. Arbiser J.L. *Efficacy of Rapamycin in Tuberous Sclerosis–Associated Hypopigmented Macules: Back to the Future* // JAMA Dermatology, 151(7), 2015, pp. 703–704.
11. Arevalo J.F., Garcia R.A., Al-Dhibi H.A., Sanchez J.G., Suarez-Tata L. *Update on Sympathetic Ophthalmia* // Middle East African Journal of Ophthalmology, 19(1), 2012, pp. 13–21. Available online at: <<http://doi.org/10.4103/0974-9233.92111>>

12. Aronson J.K. *Rare diseases and orphan drugs* // British Journal of Clinical Pharmacology, 2006, 61(3), pp. 243–245. Available online at: <<http://doi.org/10.1111/j.1365-2125.2006.02617.x>>
13. Batistatou A., Zolota V., Scopa C.D. *The “gourmet” pathologist* // International Journal of Surgical Pathology, 8(4), 2000, pp. 341–342, <doi:10.1177/1066896900-00800416>
14. Bennett M.A. *Report of the task force on the implications for darkly pigmented intact skin in the prediction and prevention of pressure ulcers* // Advances in Skin & Wound Care. 8(6), 1995, pp. 34–35.
15. Benzie I.F.F., Wachtel-Galor S. editors: Boca Raton (FL). Herbal Medicine: Biomolecular and Clinical Aspects (2nd ed.). CRC Press, 2011, 500 p.
16. Boragina M., Cohen E. *An infant with the “setting-sun” eye phenomenon* // CMAJ: Canadian Medical Association Journal, 175(8), 2006, p. 878. Available online at: <<http://doi.org/10.1503/cmaj.060507>>
17. Brami-Cherrier K., Anzalone A., Ramos M., Forne I., Macciardi F., Imhof A., Borrelli E. Epigenetic reprogramming of cortical neurons through alteration of dopaminergic circuits. 2014, Available online at: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25023144>>
18. Carlson L.A., Philipson B. *Fish-eye disease. A new familial condition with massive corneal opacities and dyslipoproteinaemia* // Lancet 2, 1979, pp. 922–924.
19. Cashman E.C., Donnelly M.J. *The Natural History of Globus Pharyngeus* // International Journal of Otolaryngology, 2010, 159630. Available online at: <<http://doi.org/10.1155/2010/159630>>
20. Childress J.F. Practical reasoning in bioethics. Bloomington: Indiana University Press, 1997, pp. 4-6.
21. Ding J., Jin W., Chen C., Shao Z., Wu J. *Tumor Associated Macrophage Cancer Cell Hybrids May Acquire Cancer Stem Cell Properties in Breast Cancer* // PLoS ONE 7(7): e41942. 2012, <doi:10.1371/journal.pone.0041942>
22. Feldman V.B., Astri F. *An atypical clay shoveler’s fracture: a case report* // The Journal of the Canadian Chiropractic Association, 45(4), 2001, pp. 213–220.

23. Finkenbine R., Miele V.J. Globus hystericus: a brief review. 26(1), 2004, pp. 78-82.
Available online at: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/14757307>>
24. Fleck L. Genesis and Development of a Scientific Fact. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1979; originally published as *Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache. Einfuhrung in die Lehre vom Denkstil und Denkkolektiv*. Basel: Schwabe and Co., 1935, 154 p. Available online at: <<https://pdfs.semanticscholar.org/40dc/4e40eb4c36b825f5c8dd73e7c14b5bcd30c0.pdf>>
25. Fonseca J.M., Borem L.M. *Cloverleaf skull syndrome: case report* // Radiologia Brasileira, 2014, 47(3), pp. 189–190. Available online at: <[http://doi.org/10.1590-0100-3984.2013.1681](http://doi.org/10.1590/0100-3984.2013.1681)>
26. Forsey R. *The Problem of the Sailor's Skin* // Canadian Medical Association Journal, 48(3), 1943, pp. 212–213.
27. George M.S., Nahas Z., Kozel F.A., Li X., Denslow S., Yamanaka K., Mishory A., Foust M.J., Bohning D.E. Mechanisms and state of the art of transcranial magnetic stimulation. 2002. Available online at: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12468991>>
28. Goodman C.C., Fuller K.S. Pathology for the Physical Therapist Assistant - E-Book, Elsevier Health Sciences, 2016, 832 p.
29. Gurvits G.E., Tan A. *Black hairy tongue syndrome* // World Journal of Gastroenterology: 20(31), 10845–10850, 2014. Available online at: <<http://doi.org/10.3748/wjg.v20.i31.10845>>
30. Hari Kumar K.V., Rastogi S.K. Caput medusae in alcoholic liver disease, 2011, Available online at: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22248963>>
31. Hodges K., Kennedy L., et al. Mast cells, disease and gastrointestinal cancer: A comprehensive review of recent findings. 2012, p. 1 Available online at: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22943044>>
32. Howard R. *Funnel Chest: Its Effect on Cardiac Function* // Archives of Disease in Childhood, 34(173), 1959, pp. 5–7.

33. Iyer S.S., Chatraw J.H, et al. *Protein Energy Malnutrition Impairs Homeostatic Proliferation of Memory CD8 T cells* // Journal of Immunology 188(1): 2012, pp. 2-6. <doi:10.4049/jimmunol.1004027.>
34. Jasen P. *From the “Silent Killer” to the “Whispering Disease”: Ovarian Cancer and the Uses of Metaphor* // Medical History, 2009, 53: 489–512. Available online at: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2766137/>>
35. Jefferies A.L. *Canadian Paediatric Society, Fetus and Newborn Committee, Kangaroo care for the preterm infant and family* // Paediatrics & Child Health, 17(3), 2012, pp. 141–143.
36. Jindal R., Jain A., Gupta A., Shirazi N. *Ash-leaf spots or naevus depigmentosus: a diagnostic challenge* // BMJ Case Reports, 2013, Available online at: <<http://doi.org/10.1136/bcr-2012-007008>>
37. Kasper D.L., Fauci A.S., Hauser S.L., Longo D.L., Jameson J.L., Loscalzo J. *Harrison's Principles of Internal Medicine*, 19th edition. New York: McGraw Hill Education, 2015, 2770 p.
38. Khasawneh F.A., Moti D.F., Zorek J.A. *Linezolid-induced black hairy tongue: a case report* // Journal of Medical Case Reports, 7, 2013, p. 46. Available online at: <<http://doi.org/10.1186/1752-1947-7-46>>
39. Kostandy R., Cong X., Abouelfetoh A., Bronson C., Stankus A., Ludington S.M. *Kangaroo Care (skin contact) reduces crying response to pain in preterm neonates: pilot results* // Pain Manag. Nurs. 9(2), 2008, pp. 55-65.
40. Körber A., Voshege N. *Black hairy tongue in an infant* // CMAJ: Canadian Medical Association Journal, 184(1), 2012, p. 68. Available online at: <<http://doi.org/10.1503/cmaj.111013>>
41. Lang R., Montero E. *Confessions of Emergency Room Doctors*. Andrews McMeel Publishing, 2007, 208 p.
42. Lester C.W. *The Surgical Treatment of Funnel Chest* // Annals of Surgery, 123(6), 1946, pp. 1003–1022.

- 43.Lindholm C., Sterner E., Romanelli M., Pina E., Torra y Bou J., Hietanen H., Dealey C. *Hip fracture and pressure ulcers: The Pan-European pressure ulcer study: Intrinsic and extrinsic risk factors* // International Wound Journal. 5, 2008, pp. 315–328. <doi: 10.1111/j.1742-481X.2008.00452.x.>
- 44.Lott J.W, Hoath S.B. *Neonatal skin: The ideal nursing interface* // Journal of Pediatric Nursing, 13, 1998, pp. 302–306. <doi: 10.1016/S0882-5963(98)80016-X.>
- 45.Ludington-Hoe S.M., Hosseini R.B. *Skin-to-Skin Contact Analgesia for Preterm Infant Heel Stick* // AACN Clinical Issues, 16(3), 2005, pp. 373–387.
- 46.Maes M., Berk M., Goehler L., Song C., Anderson G., Gałeczki P., Leonard B. *Depression and sickness behavior are Janus-faced responses to shared inflammatory pathways* // BMC Medicine, 10(1), 2012, 66 p. <doi:10.1186/1741-7015-10-66>.
- 47.Maier B., Shibles W.A. *The Philosophy and Practice of Medicine and Bioethics: A Naturalistic-Humanistic Approach*, Springer Netherlands, 2011, 543 p.
- 48.Marcu L.G., Harriss-Phillips W.M. *In Silico Modelling of Treatment-Induced Tumour Cell Kill: Developments and Advances* // Computational and Mathematical Methods in Medicine, 2012, pp. 1-16. <doi:10.1155/2012/960256>
- 49.McKellar Hall R.D. *Clay-Shoveler's Fracture* // Archive, 22(1), 1940, pp. 63–75. Available online at: <https://journals.lww.com/jbjsjournal/Citation/1940/22010/CLAY-SHOVELER_S_FRACTURE_.7.aspx>
- 50.Mondi V., Piersigilli F., Salvatori G., Auriti C. *The Skin as an Early Expression of Malignancies in the Neonatal Age: A Review of the Literature and a Case Series* // BioMed Research International, 2015, pp. 1-11. Available online at: <<http://doi.org/10.1155/2015/809406>>
- 51.Montgomery S.L. *Illness and image: on the contents of biomedical discourse* // In Montgomery S.L. *The scientific voice*. New York, NY: The Guilford Press, 1996, pp. 134-195.
- 52.Olivier E.C., Muller E., Janse van Rensburg D.C. *Clay-Shoveler Fracture in a Paddler: A Case Report* // Clinical Journal of Sports Medicine, 26(3), 2016, pp. 69-70. <doi: 10.1097/JSM.0000000000000243.>

53. Pedowitz D., Kirwan G. *Achilles tendon ruptures* // Current Reviews in Musculoskeletal Medicine, 6(4), 2013, pp. 285–293. Available online at: <<http://doi.org/10.1007/s12178-013-9185-8>>
54. Pollack V.A., Fidler I.J. *Use of Young Nude Mice for Selection of Subpopulations of Cells With Increased Metastatic Potential From Nonsyngeneic Neoplasms* // JNCI, 69(1): 1982, pp. 137-141. <doi: 10.1093/jnci/69>
55. Posthuma de Boer J., van Wulfften Palthe A.F., Stadhouders A., Bloemers F.W. *The Clay Shoveler's Fracture: A Case Report and Review of the Literature* // Journal of Emergency Medicine, 51(3), 2016, pp. 292-297. Available online at: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27262733>>
56. Resnick D.K., Pollack I.F., Albright A.L. Surgical management of the cloverleaf skull deformity, 1995. Available online at: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/7888390>>
57. Roche C.J., O'Keeffe D.P., Lee W.K., Duddalwar V.A., Torreggiani W.C., Curtis J.M. *Selections from the buffet of food signs in Radiology* // RadioGraphics, 22(6), 1369–1384, 2002. <doi:10.1148/rg.226025521>
58. Schottenfeld D. Chronic disease in the workplace and environment: cancer. 1984, <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/6380421>>
59. Sharma A., Jacob A., Tandon M., Kumar D. *Orphan drug: Development trends and strategies* // Journal of Pharmacy and Bioallied Sciences, 2(4), 2010, pp. 290–299. <<http://doi.org/10.4103/0975-7406.72128>>
60. Standring S. Gray's Anatomy: The Anatomical Basis of Clinical Practice. 39th Ed., ELSEVIER: Churchill Livingstone, 2005, 1600 p.
61. Sydenham T. *The Works of Thomas Sydenham, Vol. I, translated from the Latin edition of Dr. Greenhill by Robert G Latham*. In Two Volumes. The Sydenham Society, London, 1848, 267 p.
62. Sydenham T. *The Works of Thomas Sydenham, Vol. II, translated from the Latin edition of Dr. Greenhill by Robert G Latham*, In Two Volumes. The Sydenham Society, London, 1850, p. 43.

63. Sydenham T., Wallis G., Swan J. *The Works of Thomas Sydenham, M. D., on Acute and Chronic Diseases: Translated by John Swan*, Published by G. G. J. and J. Robinson, London, England, 1788, pp. xlv-xlv.
64. Vesalius A. On The Fabric Of The Human Body, Book I: The Bones and Cartilages, A Translation of *De Humani Corporis Fabrica Libri Septem*, By William Frank Richardson, in collaboration with John Burd carman, San Francisco: Norman Publishing, 1998, p. 86.
65. Weise W.J. Baby catcher: true stories from the life of an obstetrician. Enumclaw (WA): Pleasant Word, 2003, 105 p.
66. Wertz J., Galli M., Borchers J.R. *Achilles Tendon Rupture: Risk Assessment for Aerial and Ground Athletes* // *Sports Health*, 5(5), 2013, pp. 407–409. Available online at: <<http://doi.org/10.1177/1941738112472165>>
67. Yang J., Dungrawala H., Hua H., Manukyan A., Abraham L., Lane W., Mead H., Wright J., Schneider B.L. *Cell size and growth rate are major determinants of replicative lifespan* // *Cell Cycle* 10:1, 2011, pp. 144-155, Landes Bioscience. <doi: 10.4161/cc.10.1.14455>
68. Zhao J., Cheng Z., Quan X., Zhao Z. *Rare Seagull Cooing Murmur from Acute Aortic Dissection* // *The West Indian Medical Journal*. 64(3), 2015, pp. 286-287. <doi:10.7727/wimj.2014.244.>

ԲԱՌԱՐԱՆՆԵՐ ԵՎ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՆԵՐ

1. Աղայան Է.Բ. Արդի հայերենի բացատրական բառարան, «Հայաստան» Հրատարակչություն, Երևան, 1976, 1642 էջ:
2. Ավետիսյան Ա.Գ. Լատիներեն-անգլերեն-ռուսերեն-հայերեն բժշկական բառարան, Երևան, Երևանի Մ. Հերացու անվան պետական բժշկական համալսարան, Հեղինակային հրատարակություն, 2007, 356 էջ:
3. «ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական կենտրոն, www.irtek.am, հղումը՝ ըստ 02.07.2013թ.
4. Հայաստանի իրավական տեղեկատվության համակարգ, <http://www.arlis.am>, հղումը՝ ըստ 02.03.2013թ.
5. Պետրոսյան Հ.Զ., Գալստյան Ս.Ա., Ղարաբյուլյան Թ.Ա. Լեզվաբանական բառարան, Ե., ՀՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, 1975, 328 էջ:
6. Սուքիասյան Ա.Մ. Հայոց լեզվի հոմանիշների բացատրական բառարան, Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 2009, 1242 էջ:
7. Քրոսս Առողջության Կենտրոն, <https://www.crosscenter.am>, հղումը՝ ըստ 05.06.2016թ.
8. A.D.A.M. Medical Encyclopedia. Ovarian cancer, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed-health/PMH0001891/>, հղումը՝ ըստ 12.08.2013թ.
9. American Lung Association, <http://www.lung.org/>, <http://www.lung.org/lung-health-and-diseases/lung-disease-lookup/pneumoconiosis/>, հղումը՝ ըստ 12.08.2015թ.
10. Cancer and the cell cycle, <https://www.khanacademy.org/science/biology/cellular-molecular-biology/stem-cells-and-cancer/a/cancer>, հղումը՝ ըստ 12.01.2013թ.
11. Carnegie Stages, Carnegie Embryos, <https://embryology.med.unsw.edu.au/>, https://embryology.med.unsw.edu.au/embryology/index.php/Carnegie_Stages#Introduction, հղումը՝ ըստ 20.12.2015թ.
12. Centers for Disease Control and Prevention, <http://www.cdc.gov/legionella/about/history.html>, հղումը՝ ըստ 20.02.2014թ.
13. Diabetes.co.uk, Honeymoon Phase, <https://www.diabetes.co.uk/blood-glucose/honeymoon-phase.html>, հղումը՝ ըստ 29.03.2015թ.

14. Encyclopædia Britannica, <http://www.britannica.com>, հղումը՝ ըստ 10.05.2015թ.
15. Harvard Classics, Vol. 38, Part 3, On the Motion of the Heart and Blood in Animals, William Harvey, <http://www.bartleby.com/38/3>, հղումը՝ ըստ 10.10.2012թ.
16. Harvard Health Publishing, Harvard Medical School, <http://www.health.harvard.edu/>, հղումը՝ ըստ 17.07.2015թ.
17. Hopkins Medicine, Portal Hypertension: Introduction, https://www.hopkinsmedicine.org/gastroenterology_hepatology/_pdfs/liver/portal_hypertension.pdf, հղումը՝ ըստ 10.08.2013թ.
18. La Mettrie: Machine Man and Other Writings. Edited by Ann Thomson. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, https://books.google.am/books?id=_JMigX9R8qwC&source=gbp_navlinks_s, հղումը՝ ըստ 11.10.2014թ.
19. Live Science, Health, <http://www.livescience.com/>, հղումը՝ ըստ 15.09.2015թ.
20. MayoClinic, <http://www.mayoclinic.org/>, <http://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/copd/expert-answers/barrel-chest/faq-20058419>, <http://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/legionnaires-disease/basics/definition/con-20028867>, հղումները՝ ըստ 15.07.2012թ., 10.02.2014թ.
21. MediLexicon, <http://www.medilexicon.com/>, <http://www.medilexicon.com/-medicaldictionary.php?t=23556>, <http://www.medilexicon.com/dictionary/84271>, հղումները՝ ըստ 12.10.2015թ., 22.02.2013թ.
22. MedlinePlus, Medical Encyclopedia, Neurofibromatosis-1, <https://medlineplus.gov/ency/article/000847.htm>, հղումը՝ ըստ 10.05.2013թ.
23. Medscape, Cafe Au Lait Spots, <http://emedicine.medscape.com/article/911900-overview>, հղումը՝ ըստ 15.05.2013թ.
24. National Center for Biotechnology Information, Genetic Testing Registry, Fish-eye disease, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/gtr/conditions/C0342895/>, հղումը՝ ըստ 16.01.2013թ.
25. National Center for Biotechnology Information, <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/labs/articles/24507207/>>, հղումը՝ ըստ 20.05.2013թ.

26. National Public Radio, Science Diction: The Origin Of The Word 'Syphilis', <http://www.npr.org/2011/05/27/136717683/science-diction-the-origin-of-the-word-syphilis>, հղումը՝ ըստ 16.05.2015թ.
27. Online Etymology Dictionary, <http://www.etymonline.com/index.php?term=syphilis>, հղումը՝ ըստ 16.05.2015թ.
28. Oxford Dictionaries, <http://www.oxforddictionaries.com/>, հղումը՝ ըստ 16.06.2013թ.
29. PubMed Health, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/>, հղումը՝ ըստ 07.08.2015թ.
30. PubMedMeSH, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/>, [https://www.ncbi.nlm.nih.gov/mesh?term=Funnel Chest](https://www.ncbi.nlm.nih.gov/mesh?term=Funnel+Chest), հղումը՝ ըստ 20.07.2012թ.
31. Radiopaedia.org, Sunset eye sign, <https://radiopaedia.org/>, հղումը՝ ըստ 15.05.2012թ.
32. Science Friday, <http://www.sciencefriday.com/segment/05/27/2011/science-diction-the-origin-of-the-word-syphilis.html>, հղումը՝ ըստ 16.05.2015թ.
33. Segen J.C. *The dictionary of modern medicine*, CRC Press, 1992, 800 p.
34. Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/cognitive-science/>, հղումը՝ ըստ 20.10.2012թ.
35. Stedmans Online Medical Dictionary, <http://stedmansonline.com/>, հղումը՝ ըստ 20.07.2015թ.
36. Sykes J.B. (ed.) *The Concise Oxford dictionary of current English: based on the Oxford English dictionary and its supplements* (7th ed.). Oxford [Oxfordshire] Clarendon Press; New York: Oxford University Press, 1982, 1264 p.
37. The Bohr Model, <http://www.pas.rochester.edu/~blackman/ast104/bohr.html>, հղումը՝ ըստ 20.03.2018թ.
38. *The New Dictionary of Cultural Literacy*, Third Edition. Houghton Mifflin Company, 2005, <http://www.dictionary.com/browse/jargon>, հղումը՝ ըստ 20.02.2018թ.
39. *The Notebooks of Leonardo Da Vinci* // Translated by J.P. Richter. Vol.1/, <http://www.gutenberg.org/>, հղումը՝ ըստ 10.06.2012թ.
40. U.S. Cancer Statistics Working Group. *United States Cancer Statistics: 1999–2009 Incidence and Mortality Web-based Report*. Atlanta (GA): Department of Health and

- Human Services, Centers for Disease Control and Prevention, and National Cancer Institute; 2013, <http://www.cdc.gov/uscs>, հղումը՝ ըստ 10.07.2014թ.
41. Valpy F.E.J. *An etymological dictionary of the Latin language*, London: Printed by A.J. Valpy, 1828, 583 p.
42. WebMD, <http://www.webmd.com/>, <http://www.webmd.com/a-to-z-guides/boxers--fracture?print=true>, հղումը՝ ըստ 10.07.2015թ.
43. World Health Organisation, <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs285/en/>, հղումը՝ ըստ 14.07.2015թ.
44. World Health Organisation, http://www.who.int/water_sanitation_health/emerging-/legionella.pdf, հղումը՝ ըստ 21.08.2015թ.

ՓՈԽԱԲԵՐԱԿԱՆ ՄԻԱՎՈՐՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ ԱՂՅՈՒՍԱԿ

(ըստ փոխաբերական միավորների ձևավորման աղբյուր-տիրույթների)

ՍԿԶԲՆԱՂԲՅՈՒՐ ԴԱՇՏ	ԱՂԲՅՈՒՐ-ՏԻՐՈՒՅԹ	ՓՈԽԱԲԵՐԱԿԱՆ ՄԻԱՎՈՐՆԵՐԻ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ	ՄԻԱՎՈՐՆԵ ՐԻ ՏՈԿՈՍԱՅԻ Ն ԲԱՇԽՎԱԾՈ ԻԹՅՈՒՆԸ
ՄԱՐԴՈՒ	Անձին բնորոշ հոգեհուզական վիճակներ, անատոմիական թերությունները և սոցիալական կարգավիճակներ	«honeymoon period» (մեղրամսի շրջան), «orphan disease» (հազվադեպ հանդիպող հիվանդություն), «exciting eye» (գրգռող աչք), «kissing spines» (համբուրվող ողեր), «vagus nerve dysfunction» (թափառող նյարդի գործառնության խանգարում), «dwarf pelvis» (թզուկային կոնք), «dowager hump» (այրիի սապատ), «chaotic heart» (քաոսային սիրտ)	6,7
	Առարկայական աշխարհ	«funnel chest» (ձագարաձև կրծքավանդակ), «barrel chest» (տակառաձև կրծքավանդակ), «chandelier sign» (ջահի նշան), «dish face» (ափսեաձև դեմք), «glue ear» (կպչուն, սոսնձվող ականջ), «hourglass stomach» (ստամոքս՝ ավազի ժամացույցի ձևվածքով), «opera-glass hand» (ծեռք-հեռադիտակ), «saddle	5,9

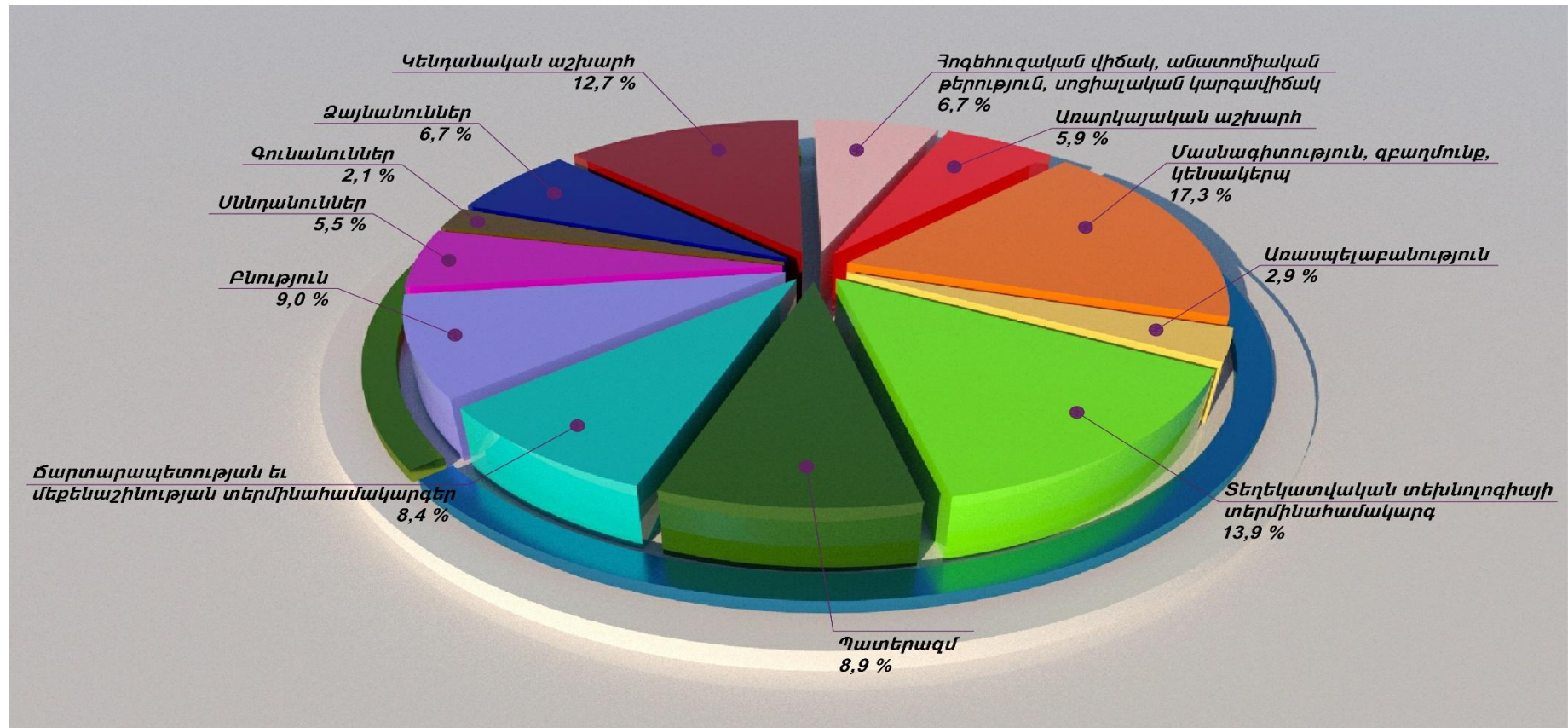
¹ Աղյուսակը՝ Ա. Հ. Պետրոսյանի:

ԿԵՆՍԱԳՈՐԾՈՒՆ ԵՌԻԹՅԱՆ ՏԱՐԲԵՐ ՈԼՈՐՏՆԵՐ		nose» (թամբաձև քիթ), «scissors gait» (մկրատաձև քայլվածք), «spoon nails» (գդալաձև եղունգներ)	
	Մասնագիտություն, զբաղմունք, կենսակերպ	«sailor's skin» (նավաստու մաշկ), «clay shoveler's fracture» (կավահատի կոտրվածք), «cobbler's chest» (կոշկակարի կուրծք), «obstetrician's hand» (մանկաբարձի ձեռք), «legionnaire's disease» (լեգիոների հիվանդություն), «miner's anaemia» (հանքափորի սակավարյունություն), «toper's nose» (հարբեցողի/գինեմուլի քիթ), «clown nose» (ծաղրածուի քիթ), «ballerina's pose» (բալետի պարուհու դիրք)	17,3
	Առասպելաբանություն	«Medusa's head» (Մեդուզայի գլուխ), «Olympian forehead» (օլիմպիական ճակատ), «Atlas vertebra» (ատլաս), «Achilles tendon rupture» (Աքիլեսյան ջլի պատռվածք), «bipartite atlas deformity» (ատլասի երկկողմանի ձևախախտում), «Venus's curse» (Վեներայի անեծք)	2,9
	Տեղեկատվական տեխնոլոգիայի տերմինահամակարգ	«programming error» (ծրագրային սխալ), «intercommunicating nerve cells» (նյարդային միջհաղորդակցվող բջիջներ), «nerve terminal» (նյարդային տերմինալ), «messenger systems» (հաղորդագրության համակարգեր), «epigenetic reprogramming» (էպիգենետիկ վերածրագրավորում), «human brain hard-drive» (մարդու ուղեղի կոշտ կրիչ), «bone remodeling» (ոսկրային հյուսվածքի վերամոդելավորում), «prolapsed intervertebral disc» (միջողնային սկավառակի ճողվածք)	13,9
	Պատերազմ	«killer cells» (սպանող բջիջներ), «magic bullet» (կախարդական գնդակ), «magic shotgun» (կախարդական հրազեն), «selective killing» (ընտրողական ոչնչացում), «smart tumor» (խելացի ուռուցք), «army of immunity warrior cells» (իմունային համակարգի մարտնչող բջիջների բանակ)	8,9

	ճարտարապետության և մեքենաշինության տերմինահամակարգեր	« motor neuron disease » (մոտորային նեյրոնի հիվանդություն), « spring finger » (զսպանակաձև շարժվող մատներ), « tower skull » (աշտարակային գանգ), « vehicles of infection » (վարակի տարածման միջոցներ, բառացի՝ վարակի «փոխադրամիջոցներ»), « heart valve repair » (փականի վերանորոգում), « carpal tunnel syndrome » (դաստակային թունելի համախտանիշ)	8,4
ԸՆԴԱՄԵՆԸ՝			64,1
ԲՆԱՍՏԵՂԾ ԴԱՇՏ	Բնություն	« setting-sun phenomenon » (մայրամուտի պատկեր), « ash leaf macule » (հացենու տերևի բծավորում), « cloverleaf skull syndrome » (երեքնուկի տերևի նմանվող գանգ), « daisy flower pattern » (աստղաձաղիկի պատկեր), « lilac ring pattern » (եղրևանու պատկեր), « cancer stem cell » (քաղցկեղի ցողունային բջիջ), « fir tree appearance » (եղևնու պատկեր), « pruned tree appearance » (էտած ծառի տեսք), « cave sickness » (քարանձավային հիվանդություն), « land scurvy » (ցամաքային լնդախտ)	9,0
		« cream cheese appearance » (սերուցքապանրանման արտադրություն), « strawberry naevus » (ելակային խավ), « strawberry gallbladder » (ելակային լեղապարկ), « cauliflower ear » (ծաղկակաղամբ հիշեցնող ականջ), « coffee-with-milk	5,5

	Սննդանուններ	spots» (կաթնասուրճի բծեր), « blueberry muffin baby» «հապալասե բուլկանման երեխա», « caviar lesions» (խավիարանման գոյացություններ)	
	Գունանուններ	« black hairy tongue» (մազաձածկ սև լեզու), « blue baby syndrome» (կապույտ երեխայի համախտանիշ), « red half-moon» (կարմիր կիսալուսին), « white fingers» (սպիտակ մատներ)	2,1
	Ձայնանուններ	« seagull murmur» (ծովաորորի ձայն), « walk in the snow» (քայլք ձյան միջով), « gallop rhythm» (քառատրոփ ռիթմ), « heart murmur» (կրծքային դողոց), « snapping scapula syndrome» (սահող բահի համախտանիշ), « tympanitic resonance» (թմբկանման ռեզոնանս), « waterwheel sound» (ջրատուրքինի ձայն), « whistling face syndrome» (սուլող դեմքի համախտանիշ)	6,7
	Կենդանական աշխարհ	« bat ear» (չղջիկի ականջ), « bird face» (թռչնի դեմք), « butterfly vertebra» (թիթեղի ողնաշար), « carp mouth» (ծածանի բերան), « cat's cry syndrome» («կատվի ճիչ» համախտանիշ), « dog nose» (շան քիթ), « elephant leg» (փղի ոտք), « fish skin» (ձկնամաշկություն, խրթեշամաշկություն), « frog face» (գորտի դեմք), « hare's eye» (նապաստակի աչք), « lobster claw deformity» (ծովախեցգետնի ճանկ), « ox heart» (եզան սիրտ), « parrot jaw» (թուփակի ծնոտ), « tiger heart» (վագրի սիրտ)	12,7
ԸՆԴԱՄԵՆԸ՝			35,9
ՓՈԽԱԲԵՐԱԿԱՆ ՄԻԱՎՈՐՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏՈԿՈՍԱՅԻՆ ԲԱՇԽՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ՝			100

ՓՈԽԱԲԵՐԱԿԱՆ ՄԻԱՎՈՐՆԵՐԻ ՏՈԿՈՍԱՅԻՆ ԲԱՇԽՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ԱՂԲՅՈՒՐ-ՏԻՐՈՒՅԹՆԵՐԻ

² Գծապատկերը՝ Ա. Հ. Պետրոսյանի:

